

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 4

XVIII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

Одликовања

Указом Његовог Величанства Краља од 22. фебруара ове године, одликовани су:

Орденом Св. Саве I-им редом: г. *Архимандрит Никифор Дучић*.

Орденом Белог Орла V-им редом: г. *Стеван Ловчевић*, начелник министарства просвете и црквених послова.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Постављења

Указом од 22. марта о. г., постављен је за професора друге београдске гимназије *Др. Милорад З. Јовчић*, бивши државни питомцац.

Пензионисања

Указом од 12. марта о. г. стављен је у стање покоја на основу чл. 70. зак. о чин. грађ. реда *Ђура Врбавац*, професор ужицке реалке.

ДУХОВНИ СУДОВИ

Унапређења

Указом од 22. марта о. г. постављени су у духовном суду епархије београдске: за писара I кл. *Милутин Прокић*, писар II кл., за писаре II класе ђакони: *Јевтимије Пошовић* и *Светомир Станковић*, писари III класе.

Постављења

Указом од 22. марта о. г. постављени су у Великом Духовном Суду, — за трогодишњу 1897, 1898 1899 периоду — за редовне чланове:

Архимандрит Фирмилијан, заступник ректора Богословије;

Протопресвитер округа пиротског *Димитрије Цветковић*;

Протопресвитер округа крајинског, *Јован Стајковић*;

Свештеник *Михаило Смиљанић*, парох сирогојски;

Свештеник *Радован Кнежевић*, парох шабачки.

за почасне чланове:

Архимандрит Венијамин, старешина манастира Љубостиње;

Свештеник *Аврам Јовановић*, парох шиљеговачки;

Свештеник *Михаило Радовић*, парох љубићски;

Свештеник *Настас Петровић*, парох сокобањски, и

Свештеник *Никола Божић*, парох београдски.

Указом од истога дана постављени су за секретара у Вел. Духовном Суду: *Тодор Петковић*, референат за црквене послове у министарству просвете и црквених послова, а за писара *Чедомиљ А. Костић*, писар Касације.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Постављења

Претписом Министра просвете постављени су: у југодинској нижој гимназији: за привременог учит. пртања IV кл. *Младен Полић*, свршени реалац 27. марта о. г.;

у ужицкој реалци: за предавача *Михаило Анд. Стојанчевић*, сврш. философ, 13. марта о. г.

Отпуштања

Претписом министровим отпуштени су из државне службе: *Др. Михаило Јовановић*, учитељ језика у шабачкој гимназији 15. марта о. г.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Постављења

Министарским претписом постављени су :

у Београду: за заступницу учит. 2. одељ. II р. на Источ. Врачару *Косара Тадићева*, пређ. помоћ. В. Ж. Школе, 18. марта о. г.;

у ваљевском округу: за стал. уч. I и II р. осн. шк. у Тврдојевцу *Драгиња Борђевићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк., с испитом, 11. марта о. г.;

у пиротском округу: за заступ. уч. сва 4. р. осн. шк. у Стрелцу *Владимир Живановић*, пређ. ђак учит. Школе, 24. марта о. г.;

у подунавском округу: за заступ. учит. сва 4. разр. осн. шк. у Борку *Аранђел Николијевић*, пређ. учит. 17. марта о. г.;

Премештаји

Министарским претписом премештени су :

у пиротском округу: за учит. VI р. осн. м. шк. у Пироту, на Пазару *Виден Јанковић*, учит. сва 4. р. осн. шк. у Стрелцу, окр. истог, 11. марта о. год., по молби;

у тимочком округу: за уч. сва 4. м. осн. шк. у Оснићу *Митар Бјелић*, привр. уч. осн. шк. у Модрој Стени, окр. пиротског, 17. марта о. г., за казну.

Разрешења

Министарским претписом разрешени су :

у тимочком округу: *Цветко В. Крстић*, привр. учит. осн. шк. у Оснићу, 13. марта о. г., по молби.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА

ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 682-ги

27. фебруара 1897. год. у Београду.

Били су: председник *Мих. Валтровић*, редовни чланови: *Стеван Ловчевић*, *Стеван Т. Јакшић*, *А. Ј. Стевановић*, *Божидар Прокић*, *Дим. Довијанић*, *Јевр. А. Илић*, *Љуб. Миљковић*, и *Момчило Иванић*.

Пословођу заступао: *Пет. Ј. Петровић*.

I

Прочитан је и примљен записник 681. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 18. овога месеца, ПБр. 2688, којим је спроведена Савету на оцену молба гђе Милке К. Алексића — Гргурове, која је молила да се известан број примерака њених приповедака откупи за поклањање одличним ученицима о годишњим испитима, а и да се препоруче школским књижицама.

Савет је одлучио: да се умоли г. Милутин К. Драгутиновић, професор II београдске гимназије, да изволи ове приповетке прегледати и Савету реферовати о томе, да ли се оне могу употребити за оно за што су понуђене.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 19. овога месеца, ПБр. 2702, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Спира Калика, професора I београдске гимназије, који је молио да се известан број примерака његовог превога „Срце“ од Е. де Амчиса, откупи за поклањање одличним ученицима основних школа као и ученицима нижих разреда средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Љубомир Јовановић, професор II београдске гимназије, да изволи ово дело прегледати и Савету реферовати о томе, да ли се оно може употребити за оно за што је понуђено.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 18. овога месеца, ПБр. 2695, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Косте Петровића, секретара министарства народне привреде, који је молио да се известан број примерака његовог романа „Неимари“ откупи за поклањање ученицима средњих школа о годишњим испитима.

Савет је одлучио: да се умоли г. Андра Гавриловић, професор III беогр. гимназије, да изволи ово дело прегледати и Савету реферовати о томе, да ли се оно може употребити за оно за што га је писац понудио.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 19 овога месеца, ПБр. 2519, којим је спроведена Савету на оцену молба гђе Каролине Шитове, која је молила да се њено дело: „Упуство за кројење и шивење белог рубља“ откупи за поклањање ученицама о годишњим испитима и да се препоручи књижицама женских школа.

Савет је одлучио: да се умоле гђа Анка М. Цветковића, и гђица М. Козланскова, учитељице женског рада у београдској Вишој Женској Школи, да изводе ово дело прегледати и Савету реферовати о томе, може ли се оно употребити за оно за што је понуђено.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21. овога месеца, ПБр. 2752, којим је спроведена Савету на оцену молба гђе Милеве М. Радловићке, учитељице у Соко-Бањи, која је молила да јој се неке године привремене учитељске службе урачунају у сталну учитељску службу.

Савет је одлучио: да се умоли г. Јевр. А. Илић, редовни члан Савета, да изводи ову молбу заједно са документима проучити и о томе Савету реферовати.

VII

Поводом усменог реферата г. Јевр. А. Илића, редовног члана Савета, о откупу куће г. Јов. Ј. Ђорђевића, сазидање на имању пок. владике Вићентија Красојевића, Главни Просветни Савет да би свестраније испитао ову понуду, по жељи г. Илића решио је: да се умоле још и г.г. Андра Ђорђевић и Андра Ј. Стевановић, професори Велике Школе, те да и они изводе проучити ову понуду и то први са правничког а други са техничког гледишта, па по том да заједнички поднесу Савету своје мишљење о овој ствари.

VIII

Прочитани су реферати г.г. д-ра Марка Т. Лека, управника Државне Хемијске Лабораторије, и Петра Павловића, професора II београдске гимназије, о прештампавању „Минералогije“ од пок. Јосифа Пецића.

Реферат г. д-ра Лека гласи:

Главном Просветном Савету

Писмом својим од 29. новембра пр. г. СБр. 157. изволео ми је Главни Просветни Савет послати на преглед *Минералогiju* од пок. *Јосифа Пецића* с питањем „треба ли“ исту књигу „прештампати за школску потребу“.

Бад би за школску потребу имали на избор већи број Минералогija, без сумње и Главни Просветни Савет не би покретао питање о прештампању једнога уџбеника, који је, као што је познато, имао само привремено да послужи у настави Минералогije. Али, кад још ни данас немамо новије и боље Минералогije за средње школе а и пошто се не зна када ћемо такву Минералогiju добити, онда је најпростије, да се привремена употреба Пецићеве Минералогije и даље продужи. Па како у тој Минералогiji, коју у прилогу $\frac{1}{2}$ враћам, има доста доброга материјала с великим бројем инструктивних слика, то да би ученици што пре имали потребну школску књигу за Минералогiju, мишљења сам, да би требало прештампати Минералогiju пок. Пецића, *али с овим изменама и поправкама*:

1. Све ново-сковане и неусвојене називе минерала и друге такве термине заменити опште усвојеним називима.

2. Да се преради увод.

3. Изоставити цео први део „Атмосферилије“, место тога укратко изнећи каква су тела минерали по своме саставу и како се хемијске формуле минерала изводе. Према томе на завршетку ове Минералогije отпао би одсек „Хемијски знаци ископина или минерала“.

4. Код злата изоставити добијање злата помоћу „љуље и процесом амалгамације“.

5. Изоставити олово, каситер (калај) и цинк, пошто се исти метали не налазе у природи у слободном стању. Изоставити и остало, што се нађе да је излишно.

6. Тврдоћу метала упоређивати са тврдоћом метала међу собом. Тврдоћу осталих минерала упоређивати са тврдоћом опште познатих тела, као што су меко дрво, нокат, кречњак, мекано гвожђе, стакло, челик и белутак.

7. Исправити грешке, које се у овој Минералогiji налазе и допунити дело, тако, да ново т. ј. треће издање „Пецићеве Минералогije“ у што већој мери одговори школској потреби.

Ово прерађивање и прештампавање Минералогije пок. Пецића, ако би ми се допустило, ја би предложио, да се повери г. Светолику Стевановићу професору III беогр. гимназије.

16. фебруара 1897. г.
у Београду.

С одличним поштовањем

Д-р **Марко Т. Лeko**

управник Држ. Хем. Лаборат.

Реферат г. П. С. Павловића гласи:

Главном Просветном Савету

Пажљиво сам прочитао „Минералогiju или науку о ископинама у сликама“ од пок. Јосифа Пецића, коју ми је Просветни Савет изволео упутити на преглед и оцену, и мишљења сам: *да се не може употребити за уџбеник ни у једној нашој средњој школи.*

С обзиром на место где се ова наука данас предаје, на бољу ученичку спрему у претходно потребним помоћним наукама и другојачији задатак наставе овог предмета — Покорновој Минералогiji, resp. преради пок. Пецића, није место у вишој гимназији. Ову незгуду предвиђао је Просветни Савет још 1881. године.

Књига коју сам добио на преглед прерађивана је у времену кад је Минералогија пренаћана из првог у четврти разред гимназија. Према оцени једнога од референата својих,¹⁾ тадашњи Просветни Савет, усвајајући ову књигу за гимназиски уџбеник, оградно се одмах напоменом: „да би прештампавање њено зависило са свим од новог наставног плана; јер ако се минералогија премести у вишу гимназију, као што је то пређе Савет решио, онда је Минералогија Покорнога излишна и само се тако може прештампати, и то с исправкама, ако Минералогија и по новом наставном плану остане у нижој гимназији“. (Просветни Гласник, год. II стр. 410.). — Наставни план задржао је тада Минералогију у нижој гимназији — у IV разреду поред Хемије, а са два часа недељно — и Покорни је остао школска књига, све до наставног плана, који је Минералогију уздигао у вишу гимназију, где се она и данас (заједно с Геологијом) и са једним часом више предаје. — Ова књига није подесна ни за Више Женске Школе, где се сада у нижим разредима предаје, нити за Учитељску Школу; у првим не само због незгодног наставног плана — што сам, чини ми се, дозвољено образложио у ранијем реферату свом — а у обема због силних погрешака, којима она избилује готово на свакоме листу своје. Овде ћу истаћи само важније.

Зна се да се минерали појављују у природи у кристалном, кристалоастом или аморфном стању. После и којекакве дефиниције кристала (стр. 84), говори се: „о подражаваним ископинама, које могу бити савршено заокружене (као бабац и грашковац) или изгледају као кристали (кремен)“ (в. стр. 94.), што је ваљда хтело да замени кристалоасте агрегате, о којима се ништа не каже шта су и под каквим се приликама стварају? Али најгора је дефиниција аморфних тела. Тако, на стр. 95., каже се: „Ископине које се не појављују ни у каквој одређеној, правилној нечему сличној облику, зову се безобличне. Обично таквих има врло много, често читавих стена и планина, и зову се онда једре. Једрим се назива и свако парче камена, које се прикупила за збирке“. На стр. 96.—97. (под 20) измешане су, с брда с дола, неколике особине: прелом, структура, „једноставност“, „безобличност (аморф)“ и шкриљаста структура. — После овако пречишћених појмова о морфологији минералних тела није ни чудо кад се нађе н. пр. да се „барит показује подједнако и кристалисан и једар и сличан“ (стр. 67.) или „једре врсте овог камена састава су зрнастог, кашто чврстог или земљастог“ (стр. 67.). На 60. стр. читамо (реч је о калциту): „има га у разним кристалним облицима и онако само *налик на кристале* или је са свим прост као камен“. „Шпартловца има“ (в. стр. 70) „понајвише у кратким шестостраним призмама, а кашто и грубог“. За серпентин се каже (стр. 58.) „змијавац врло ретко кристалише у нејасним, праворомбним облицима. Обично се налази једар, као брдска стена, и тада је или зрнаст или чврст“. О облику лимонита, стр. 32., забележено је: „нема га кристалисаног, но само у подражаваним облицима и једрог“ ит.д.

лежено је: „нема га кристалисаног, но само у подражаваним облицима и једрог“ ит.д.

Од свију партија ове књиге, најгоре је страдала кристалографија и кристалографска терминологија. Тако на стр. 85. налазимо: „Рогљеви су онај део, где се стичу три или више ивице“. — Тесерални систем, стр. 85., јесте: „тесерални или правилни ред од шест плошта с трима осовинама“. Од облика овог система описано је осам холоедарских и једна хемиедарска форма и три комбинације. (О томе шта су комбинације, наравно, нема тачног објашњења). Прво место заузима: „Октаедар, *осмоугаоник* има 8 равностранних троугала etc.“ (стр. 82); ту налазимо на 87. стр., „пентагонални додекаедар или *цетоугаоник* с 12 страна, стране сачињавају размерне рогљеве“, па онда ту је и „тетракисексаедар или *коцкасти троугаоник* с 24 стране с равнокраким троуглима“ (87 стр.). Комбинација хексаедра с октаедром зове се: „коцка којој су рогљеви тупи“ (стр. 87.). — Тетрагонална бипирамида или тетрагонални октаедар названа је и описана овако: „квадратна пирамида, такозвана пирамида с једнаким ивицама. Овај облик има осам равнокраких троуглова и у средини положену осовину, која је квадрат“ (стр. 88). Квадратна призма, на истој страни, названа је „равновична четворострана призма“. За моноклину бипирамиду каже се: „моноклина пирамида или хемикортотип има 8 страна, које су разнострани троугли, међу којима су опет само четири и четири једнака (означена под *a* и *b*). Њихова је основа ромб и пење се нахоро од лица к налицју“ (стр. 90). О скалеоедру речено је: „састоји се из 12 разностраних троугала. Шест равних страна ивичних (!) налазе се у средини облика у преломљеној црти и не чине никакву основу. Виђа се на кречнику“ (стр. 93). — О оријентацији кристалних облика нема ни помена. — Навео сам само неколике, са свим грубе, погрешке, али ситнијих има готово на свакој страни при опису „шест редова кристалних облика“. Код оваке кристалографије ни мало нас не изненађују и не зачуђавају поједини описи минерала у кристалографском погледу, чак ни онда кад најемо: „да су кристали блештака (сфалерита) дванаестострани ромби као у зрнаша“ (стр. 29.) или да се „зелена галица у трговини налази у облику косих ромбових кристала или неправилних комадића, који се на ваздуху превуку жућкастим прахом“ (стр. 39.); да су „кристали бакарног плавца (азурита) коси ромби а изгледају као кратки стубови или као дебеле плоче“ (стр. 38.); да су „кристали халкантита, вештачки начињени, врло различни а изгледа су ромбовог“ (стр. 39.); или да „серпентин врло ретко кристалише у нејасним праворомбним облицима“ (стр. 58.) и ако је серпентин аморфан или ако се појављује у кристалним формама то су онда псеудоморфозе по другим минералима. Чак се могу наводити неке особине које нису нигде описане у књизи, као н. пр. за каситерит „коме кристали изгледају као четвороугаони стубови затворени четвороугаоним пирамидама и већином су *близни*“ (стр. 34.). За калцитове кристале, на стр. 60., вели се: „најлепши су кристали врло провидни у облику ромбоедра (сл. 50.) или *налик на ромбоедар* (сл. 51)“, међутим сл. 61. представља скаленоедар.

¹⁾ Други рефернат био је још тада мишљења: да Покорнога Минералогију не треба о државном трошку прештампавати, нарочито српско издање, „које је препуњено гробним и највишим погрешкама“. (Просветни Гласник, год. II стр. 405.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У збијеној минерофизици (стр. 96—99.) и код описа физичких особина појединих минерала наводи се често пута детињске погрешке, као н. пр. да се „камен живац (читај ортоклас) пара само челиком или пилом“ (стр. 97.) или „кречник се може парати клинцем од меког гвожђа и с тога се узима као трећи ступањ тврдоће“ (стр. 63.). — „Кречник (калцит) има чудну особину да прелама светлост у извесним правцима двозрачно“ (стр. 61.). — „Турмалин има многе чудновате особине, чега ради врло је важан за физичаре. Употребљава се за очне справе (такозване турмалинске кљеште), (на стр. 44.). — „Кад се усија (сидерит) покри, али се сам од себе врло тешко раста“ (стр. 36). За тврдину глине, на стр. 59., каже се: „Тврда је, али се ипак може раздробити, прелома земљастог ест“. Шта је се хтело реченицом: „ако се настави дељење, онда ће се напоследку добити такви комадићи, који имају исти онакви облик, као што је био и онај првобитни (н. пр. у оловног сијавца) мале коцке, у кречника ромбодеар, у једовца октаедар“, из целог објашњења цељивости (на стр. 96.), не види се ништа.

Прелазећи преко описа хемиских особина минерала, о којима се нема ништа у похвалу рећи, зауставићу се мало на терминологији. Готово сва имена минерала и појединих њихових састојака преведена су на српски, а како, то се најбоље може видети из ових примера: *шисни камен* = графит (стр. 21.); *писни камен* = литографски камен (стр. 62.); *маџје злато* или *гвоздени сумиорац* = пирит (стр. 23.); *бакарно маџје злато* = халкопирит (стр. 24.); *арсенов шакленик* = смалтин (стр. 25.); *блештак* = сфалерит (стр. 29.); *живовар* или *руменица* = цинабарит (стр. 29.); *црвена гвоздена руда* = хематит са варијететима: *крвавац*, *румнило*, *црвена шљунчана гвозденица* (стр. 31—32.); *ливадац* или *мрка гвоздена руда* = лимонит и одлике: *лубањаци*, *умбранац*, *орловац*, *бобац*, *глибоваци* или *барска руда* (стр. 32—33); *смољак* или *целешац* = шерл (стр. 44.); *златни цвет* = хризолит (45. стр.); *гримизник* = карнеол (с. 48); *аугит* = сијавац (стр. 53., упореди и стр. 26.); *тињавац* = лискун (стр. 55); „грубе врсте кречника = *варници*“ (стр. 61.); варијетети арагонита: *гвоздени цвет*, *камен врелац* и *грашковац* (стр. 65.); *шиарглозци* = апатит (стр. 70); *једовац* = флуорит (стр. 75) и т. д. Оксиди су свуда *рђе*; силицијумова киселина = *шљунчана киселина*, борна киселина = *бледничка к.*; фосфор = *светлик* (стр. 70) и т. д. У Петрографији находимо: *језгарац* = гранит (с. 103); *злокот* = долерит (стр. 105); *жаролик* = порфир (стр. 105.); *храпавац* = трахит; *звечац* = фонолит (стр. 106.); *чађавац* = базалт и др. Оваква је терминологија доследно, кроз целу књигу, проведена, па се, у уводу брани што тако захтева очигледност и разумљивост, нарочито у нижим школама, и што су тако и други народи чинили. Држим да оваквом терминологијом није ништа поможено ученицима. Они морају те морају учити извесан број минералних тела, па кад је тако, боље је овим, често пута врло накардним, називима претпоставити стране, научне термине. Ако је баш стало за тим да само име објасни неку појаву или особину минерала, боље је назив минерала превести и ставити негде у напомену, као што чине многи минералози (Hochstätter, Rüdorf etc.) а стварати српска

имена само према тим особинама нема смисла већ и с тога, што су их многи минерали добили или по имену каквог лица или по месту где су нађени или по каквој врло споредној особини својој или им се по кашто порекло и не зна.

Да „ваздусима или гасовима“ (стр. 2—3), води, (4—7), разним врстама и фабрикацији гвожђа и др. метала нема места у минералогiji, држим, није ни потребно доказивати.

Досадашњим примерима и напоменама, мислим да сам потврдио мишљење, које сам одмах, у почетку реферата, истакао.

12. фебруара 1897. год.

Београд.

П. С. Павловић.

Према рефератима г. г. референата, Савет је мишљења: да се „Минералогija“ од пок. Ј. Пецића оваква каква је не може више прештамповати као школски уџбеник.

Г. г. д-ру М. Т. Леку и П. С. Павловићу, у име хонорара за реферовање, одређено је свакоме по четрдесет (40) динара.

XI

Прочитани су реферати г. г. д-ра Марка Т. Лека, управника Државне Хемијске Лабораторије, и Петра С. Павловића, професора II београдске гимназије, о „Лекцијама из Минералогije“, које су г. г. Драг. Антић и Никола Ракић, професори, понудили за привремени уџбеник у Учитељској Школи и Вишим Женским Школама.

Реферат г. д-ра М. Т. Лека гласи:

Главном Просветном Савету

О питању, да ли се може примити за „сталан уџбеник“ књига: „Лекције из Минералогije“ од г. г. Антића и Ракића, коју ми је Главни Просветни Савет писмом својим од 20. нов. пр. г. СБр. 145. изволео на преглед послати, част ми је поднети следећи реферат.

И ако се у основним школама нашим, баве ученици нешто мало и Минералогijом, ипак то знање, које се у основним школама из Минералогije добива, тако је површно и непоуздано, да се у средњим школама на то знање не може рачунати.

Према томе и уџбеник из Минералогije за средње школе мора бити израђен тако, да се њиме могу послужити и они, који не располажу неким претходним знањем из Минералогije.

„Лекције из Минералогije“, које су за „своје ученике“ саставили г. Драгутин К. Антић и г. Никола М. Ракић, намењене су ученицима Учитељске Школе и ученицама Више Женске Школе, намењене су школама, које истина имају заједнички задатак, да спремају учитеље и учитељке, али у којима се наставни планови знатно међу собом разликују. Тако у Учитељској Школи учи се Минералогija тек пошто су се познали с основима Хемије и Физике, а у Вишој Жен-

ској Школи, ученице баве се прво Минералогijом па доцније тек Физиком и Хемијом. Према томе ученице Више Женске Школе немају готово никаквога претходнога знања, кад Минералогijу уче и с тога оне се не могу служити уџбеником као што су ове „Лекције из Минералогije“, у којима се извесно претходно знање претпоставља, и које би можда могле за Учитељску Школу да послуже.

У тим „Лекцијама“ одмах у почетку говори се о знацима распознавања минерала у опште, о постајању минерала; физичке особине минерала упоређују се с особинама извесних минерала, за које се претпоставља да се ученицима познате као н. пр. да је боја извесних минерала бела као у магнезита, или се наводе оваква упоређења: светлуцав као авантурин, бисерне сјајности као у мусковита, полупровидан као калцедон, на ивицама прозачан као рожнац, непровидан као галенит, „пирит, лабрадор и други минерали одликују се такође леним преливањем боја“; преливање минерала долази отуда „што је“ (површина) „покривена ситним љуспицама страних материја као код хематита са Елбе; о фосфорисању наводе се за пример минерали: флуорит, кварц, лискун, о дихроизму: берил и турмалин, о трихроизму: аксинит; за укус да је сладуњав: боракс итд.

Овакво издвајање општега дела Минералогije као што је у овим „Лекцијама“, никако се не може применити за почетнике у Минералогiji.

Чудновато је, да су писци „Лекција из Минералогije“ изгубили из вида ову одвећ важну околност. Стручњаци, који се већ сматрају да су спремни, да пишу уџбенике, пре свега морају бити на чисто с програмом наставе. Они су и надлежни тај програм да израде и тек према добро проученом и утврђеном програму, могли би да приступе изради предмета, који „за своје ученике“ пишу. —

Ученици, без претходнога знања из Минералогije лакше се могу увести у тај предмет, ако се у почетку, очигледном наставом, приступи прво изучавању појединих минерала. На самим минералима, имала би се постепено обраћати пажња ученика на поједине важније особине минерала. Кад се ученицима одмах у почетку покаже н. пр. лепо кристалисан горски кристал, може се већ много лакше и боље говорити о кристалима и облику минерала у опште, но онако, као што је то у „Лекцијама“ изведено. У вези с горским кристалом, показујући разне врсте белутка, може се лепо објаснити појам о варијететима минерала и друге неке особине минерала, као боја, сјајност, провидност ит.д. Код соли (кухињске) показала би се н. пр. цепљивост, укус; код кречњака како се према киселинама и на вишој температури понаша итд.

Тим путем пре се може доћи до резултата, да ученици добију добар основ и из Минералогije науче толико, колико им је потребно за даље изучавање те науке.

„Лекције из Минералогije“, које су ми на преглед послате, имају још и других недостатака, од којих да поменем само неке, као што су:

1. Помиње се, како „минерали могу вечито трајати“. Ништа на земљи није вечито, све се мења, па ни за минерале не може се рећи, да могу вечито трајати.

2. Кристалографија је одвећ површина и без слика.

Истина у школи могу се ученицима показати кристални облици, али ван школе, као што је познато, слике много помажу учењу кристалних облика. Кад ученици који умеју цртати, морају сами те слике израђивати, онда им је књига излишна.

3. Говорећи о тврдоћи минерала, упоређују се и извесна познатија тела по својој тврдоћи с минералима, и том приликом погрешно се тврди, да су они минерали тврђи од 3, који се бакарним новцем могу парати, или да су тврђи од 4, ако се гвозденим клинцем парају и на послетку да имају 6—7 тврдоћу, ако се врхом челичнога ножа могу парати. Ово је погрешно с тога, што се бакарним новцем могу парати и минерали мекши од 3, гвозденим клинцем и они, који су мекши од 4 итд.

4. За сјајност минерала каже се, да је „у толико јача, штогод је површина глађа, јер се тада више светлости одбија“. Према томе изгледа као да би код свакога минерала могли глачањем вештачки изазвати све могуће ступњеве сјајности и као да сјајност није од природе једна од карактеристичних физичких особина минерала.

5. У одељку „састав минерала“ изостало је оно што, је најважније, а оно што се наводи збркано је. Нема ни помена о томе, како се елементи по тежини међу собом хемијски једине а доцније у специјалном делу Минералогije, састав минерала изражава се чак и молекуларним формулама.

6. „Међу минералима“ вели се „има највише ($\frac{2}{3}$) силиката“. Овде је можда штампарска погрешка, т. ј. место $\frac{1}{3}$ стављено је $\frac{2}{3}$. У осталом ово срачување силиката могло је овде и изостати, јер то може само да буну ученике кад виде, да у овој књизи од 85 описаних минерала нема више од 15 до 16 силиката.

7. Погрешно је да „плави клмен кристалишући узима 5 делова воде а стипса 24“ итд. Плави камен има 36, а стипса око 50% воде, тако да на један део стипсе не долази ни $\frac{1}{2}$ дела, а на један део плавога камена, нешто мало више од $\frac{1}{3}$ воде.

8. Нејасно и нетачно изказана је употреба антрацита.

9. За озокерит помиње се како се „употребљава за грађење свећа“, међу тим тек прерадом озокерита добивају се разни продукти као петролеум, парафин ит.д., који могу да послуже и као материјал за осветљење и као материјал за гориво.

10. О петролеуму износи се да „служи поглавито за осветљење а употребљава се и „као лек нарочито противу реуматизма“. Од употребе петролеума против реуматизма, по количини потрошње, много је важнија и заслужује пре да се помене употреба за гориво.

11. Погрешно је да „со на влази одвугне“; то није особина чисте соли, какве такође у природи има. Со, као што је познато, одвугне на влази онда, кад има магнезијум — и калцијум-хлорида.

12. Како се има разумети ово: „чисто сребро најбољи је метал“, или „најчистије сребро зове се срма“?

13. За галенит тврди се, да се из њега „једино“ вади „све олово што се троши у индустрији“. Одмах после тога код *церузита* помиње се да „где има много“ церузита, „употребљује се за добијање олова“. Не вади се дакле олово „једино“ из галенита.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

14. Погрешно је, да се из пирита „не вади гвожђе“ због сумпора. То је некад било кад се није знало, како ваља ослободити гвожђе и од последњих трагова сумпора.

15. Код пиролузита помније се употреба за грађење „жавелске воде“. Као што му не би било место код пиролузита набрајање осталих промена хлора, тако нема смисла том приликом говорити и о жавелској води. —

Из свега овога види се, да прегледане „Лекције из Минералогije“, које у прилогу враћам, овако као што су израђене, док се не поправе, не би требало примити за сталан уџбеник у Учитељској Школи и Вишим Женским Школама, којима су исте „Лекције“ намењене.

16. фебруара 1897. г.
у Београду.

С одличним поштовањем
Д-р Марко Т. Леко
управник Држ. Хем. Лаборат.

Реферат г. П. С. Павловића гласи:
Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет изволео ми је упутити „Лекције из Минералогije“ од г. г. Д. К. Антића и Н. Ракића, да их прегледам и донесем своје мишљење: може ли се то дело примити за стални уџбеник у Учитељској и Вишим Женским Школама.

Пре него што би прешао на оцену поменуте књиге, нека ми је допуштено да скренем пажњу Просветног Савета на једну околност у нас, која врло јако спречава напредак наставе у средњим школама и чини: да ми још за дуго нећемо моћи имати *сталних* и *ваљаних* уџбеника.

I.

Као један од јаких разлога што је успех у настави недовољан наводи се недостатак ваљаних уџбеника. Да би се тој невољи доскочило, Просветни Савет, на неколиким својим састанцима, године 1894. и 1895., расправљао је и утврдио правила за писање уџбеника. Међу тим овде је, по мом мишљењу, у самом почетку — ваљда у нади на скорашњу, целокупну реформу средњих школа — учињена велика погрешка. Јер док је правилима утврђена читава процедура о писању школских књига, дотле је предвиђена најглавнија ствар, од које пате све наше школе — заборављено је: *да се најпре, према наставним плановима, утврде делатни програми.*

Остављајући да доцније поменем, какав је случај у Учитељској и Вишим Женским Школама — што ми је и дало повода да изнесем неке мисли, и да се на тај начин, бар привидно, удалим од постављеног ми питања — да разгледамо како стоји макар с којим предметом у нашој гимназији? Да узмем н. пр. *Хемију* у IV. разреду. Према плану тражи се: „*Хемија*, с 3 часа недељно, с погледом на важније минерале“. (Просветни Зборник од 1895. год, стр. 381.). У програму пак, (Просв. Збор. стр. 400) стоји од речи до речи ово: „*Основи Хемије*: а) Неорганска Хемија. Општи део: метали, металоиди. б) Органска Хемија у кратком прегледу“. Или, рецимо, *Ботанику* у II. разреду. Планом

наставним тражи се: „*Очигледна настава*, с обзиром на биље из околине“ (стр. 379). По програму, у истом разреду, са 2 часа недељно, настава *Ботанике с Минералогijом* има се изводити овако: „а) Преглед науке о биљу с најглавнијим представницима свих класа. б) Преглед науке о ископнинама и стенама“. Питање је само: шта је овде „преглед науке“ а шта су „најглавнији представници“? Да не наводим више. Сличај је случај и са осталим деловима природних наука, а ваљда и са осталим дисциплинама, које се у гимназијама предају, према Наставном Плану од 1888. год. и збијеном програму од 1890. год. који с малим изменама и прекидима и данас вреде. Према оваквим захтевима, и кад узмемо на ум лабаву, или боље рећи никакву, контролу над наставниковим радом у школи, предмети се могу предавати како се хоће. Па онда, према данашњим приликама, шта може бити за министровог изасланика критеријум за правилну оцену наставе, а чиме опет могу бити заштићени наставници од можда претераних захтева својих ревизора, који долазе из године у годину са разним погледима на разне предмете — према струци којом се занимају? А уџбеници? Они се, истина, не могу са свим писати како се хоће, јер више главе пишчеве стоје референти и Просветни Савет. Али тек ту: колико разних појмова шта је „главније, важније“ итд. од стране писаца, а колико опет разноликних погледа појединих референата и Просветног Савета или боље Просветних Савета? Па када и при оваквим приликама написане књиге прођу све путеве који су за то прописани — онда оне постају уџбеници, и још више, када озго нареду предавање по њима, — *школски програми* (наравно само за извесно време). Довољно је, чини ми се, само да подсетим Просветни Савет на ону огромну узбуњу што је у гимназијама учинила најновија књига о Основима Геометрије у нижим разредима. — А сада да видимо како је стање у Вишим Женским Школама и у Учитељској Школи?

На 719. страни Просветног Зборника исписан је *Наставни План за Вишу Женску Школу*, за који се, узгред буди речено, из истог Зборника не види ни кад је писан, нити ко га је писао и, што је најужасније, одмах испод написана стоји да вреди: „за 1894—95. школску годину“! По овоме Плану у Вишој Женској Школи учи се: „*Минералогija* у III разреду, са 3 часа недељно; *Физика* у IV. разреду, са 2 часа; *Хемија* у V. р. са 2 часа“. Из извештаја пок. *Пецића* (Просветни Гласник, св. 4. од 1893. год. стр. 229.) види се да је слично уређење и крагујевачке Више Ж. Школе. Програме за поједине предмете, у колико сам извештен, састављају поједини наставници. Они се у почетку године у саветским седницама, претресају и шаљу министарству на одобрење, па се онда по њима ради. У Учитељској Школи (према Наставном Плану од 1888 год. П.Бр. 5615) Минералогija се предаје у II разреду поред Хемије и хемиске Технологије — сви предмети заједно са 4 часа. И овде програме састављају предметни наставници уз одобрење проф. савета и министарства¹⁾. Према програму за основне

¹⁾ Ко те програме прегледа нисам могао сазнати, а осим тога они се нигде не објављују, као што је случај у другим земљама па чак и у Бугарској. В. *Учитель*, књ. II, од 1896—97. год. стр. 148.).

школе у III. и IV. разреду има се прећи 15 разних неорганичних тела, која од њихових наставника претпостављају добро хемиско знање и познавање бар четири пута толико минерала. Па да ли могу постићи то кандидати учитељски по свршеној матури у Учитељској Школи и Вишим Женским Школама? Резултат у Учитељској Школи, држим, може бити повољан, јер ту долазе ученици из IV. разр. наших средњих школа, пошто су прешли Ботанику, Зоологију, Физику и Хемију, уз поновно учење истих предмета у својој школи. У Женској Школи пак резултат је или негативан или ако га каквог има, то је скопчан са силним и напорним трудом и радом самих ученица а није школина заслуга (наставе у III. разреду). Ваља још имати на уму да — поред рђаво израђеног Наставног Плана, који се повлачи“ од првог уређења В. Ж. Школе и који сам изгледа да је мобилан — овај завод прима своје ученице из основне школе и да се у њој јестственица и природне науке предају само једанпут. Минералогича од свију наука највише страда. Наука, која тражи претходно добро познавање планиметријских облика и стереометријске представе и схватања, добро знање Физике и Хемије — учи се пре Физике, пре Хемије а само уз припомаћ геометријског цртања у I. и II. разреду! При оваквом стању наставе поменутих наука, минералогича није ништа друго до узалудно траћење времена. Овде ми zgodно долази да се послужим речима д-р *Freyhold-a*: „показивати ученицима шаренило камења, говорити о употреби, налажењу и давању имена минералима — не заслужује име јестственичке наставе; па ако се притом још тражи, као што често бива, да ученици своје знање изразе хемиским формулама, и то ученици који немају ни појма о хемији, онда то може бити све само не права настава“. ¹⁾ Оно живо интересовање ученика за минерале, нарочито ако су у кристалном стању те имају правилан облик, лепу боју и сјајност — могу неискуснога и одушевљенога наставника и обманути: да још може бити успеха од наставе Минералогиче. „Али побуђена ученикова пажња“, како умесно вели, у једном говору свом, д-р *Петенкофер* „што је свакојако добро и значајно, бојим се, још није онолика, као кад гледа у први излог каквог дуђана, где је дечаков осећај за облик и боју можда још живљи и трајнији а у исто време буди његову фантазију. Лепе и дубоке мисли које су у минералима скривене, изражене су у њиховом хемиском саставу, кристалном систему, целљивости, специфичној тежини, понашању према светлости, топлоти, електрицитету и магнетизму, у појединим случајевима често на врло поучан начин. Све су то хијероглифи, које деца не могу разумети ни читати“. ²⁾ — Сматрао сам за дужност и потребу — ради олакшице и наставницима и ученицама — да укажем на аномалију у настави природних наука у нашим Вишим Женским Школама и оскуднику програма у осталим средњим школама. По моме мишљењу, пре него што би се приступило изради сталних уџбеника, ваљало би утврдити и израдити опширне програме а по могућности и инструкције за наставу. Све дотле средње ће школе

¹⁾ *D-r C. Baenitz*. Der naturwissenschaftlicher Unterricht in gehobenen Lehranstalten. Berlin 1883. p. 248.

²⁾ *D-r C. Baenitz*, Der naturwiss. Unterricht etc. p. 244—245.

трпети и рамати, Просветни Савет, од времена па време, решавати једне и исте ствари а изасланици министарски по основним школама слушати по који пут врло неупутна наставникова питања и још горе дечије одговоре.

II.

После ових напомена остаје ми да пређем на постављени задатак: *да ли се ова књига може примити као стални уџбеник за Више Женске и Учитељску Школу?* Писце је, поред лепе жеље да помогну школи, која, узгред буди речено, данас нема ни једне књиге за ову науку, нагнала да своме уџбенику ставе овај двојни задатак и крајња сврха обојих школа — припрема за учитељски позив. Али ја сумњам да би оцена испала повољно за оба сдучаја, па ма како књига написана била, само кад се уочи место (разред), где се ова наука предаје у једном а где у другом заводу и нарочито незгодни размештај претходно неопходно потребних дисциплина. Међутим, према оном што сам раније изложио, од решавања овог двогубог задатка мене ослобођава уверење: *да се у Вишим Женским Школама; према данашњем наставном плану, Минералогича не може апсолутно никако с успехом предати*, па био уџбеник ма какав, спрема наставникова одлична, уметност у послу примерна а рад ма како марљив. Чак, чини ми се боље би било са свим је изоставити из наставних предмета или је ограничити уз наставу хемије, ако се већ не би могао поставити природни ред (физика, хемија, минералогича). С тога ћу одмах прећи на разматрање да ли ова књига може послужити другом свом задатку — да ли се може употребити као уџбеник у Учитељској Школи?

У овоме послу ограничују се само на важније напомене, јер се, прво, бојим да би, упуштајући се у подробно излагање шта би у овом делу ваљало изабрати шта уметнути, противуречио себи — истичући се као творац програма (што по невољи, према данашњим приликама, мора сваки рефернат бити) и друго, што би се на тај начин можда неправедно огрешно о г. г. писце, који су извесне особине и појаве минерала наменили својим неспремивијим читачима или обрнуто.

Ово су опште напомене:

1) У уџбенику нема слика кристалних облика, близних кристала, нити других облика у којима се минерали у природи појављују. Од какве је штете овај недостатак, није, ваљда, потребно ни доказивати.

2. Нема кристалних мрежа за склапање кристалних облика, што јако потпомаже наставу (као што је на пр. код *Bail-a Mineralogie* 1891., Е-г *F. Reidta*, *Vorschule der Mineralogie* 1873.; у бугарском уџбенику *Х. Јрвомова* и *Б. Митова* Уџбеник по Минералогичи и Геологији, Пловдив 1896.; код *М. Вараве* Минералогича, Москва 1889. (књига искључиво писана за Учитељске Школе), па чак како је код нас некад било у *Дусловој* Минералогичи.

3. Изостављено је тумачење етимолошког значаја појединих речи. Како је овим олакшана настава Минералогиче у опште а нарочито кристалографије држим да исто тако није потребно доказивати.

4. Ваљало је будућим наставницима основних школа наменити много више места нахођења у Србији. Одмах иза Србије требало је ставити српске, па онда околне земље и тек у недостатку ових остале државе. Тај је

посао бар сада знатно олакшан после радова пок. Панчића, г. г. Жујовића и Лозанића и нашег Геолошког Завода и Рударског Одељења, који публикују своје органе (Геолошке Алнале Балкааског Полуострова и Рударски Годишњак).

5. У удбенику нема, макар и најкраћег, помена о стенама. У толико је већма било потребно објаснити шта су стене, пошто сами аутори, на неколико места у специјалном делу Минералогije, помињу да се извесни минерали налазе у стенама. (Телурско гвожђе стр. 50., — корунд, 65 стр. — Кварц, с. 66. — Турмалин, с. 71. — Фелдспати с. 72—73. — Лискуни, с. 76. — Оливин с. 76. — Талк, с. 77. — Аугит стр. 78. — Амфибол, с. 78. — За циркон, стр. 71., изриком се вели: да се налази „по вулканским стенама“). Кад би у књизи била нарочита партија о начину појављивања минерала у природи и о њиховоме постанку, онда би се овде могла уметнути напомена шта су стене, а могла би доћи и нарочита партија: кратки преглед петрографије.

6. Када се прочита цела књига, оставља на читаоца утисак: да је *врло брзо рађена*, отуда опет пуно штампарских погрешака, (избројао сам преко 70; карактеристичне су оне на стр. 49., где се две реченице са III. табака понављају у IV., или да се графит налази на *Столу* стр. 27., Милошин на Руднику стр. 75, да је тиркиз, стр. 64., алуминијум силикат итд.) и нејасног и недоследног излагања или су неке ствари остале необјашњене. Потврду за ово наводим мало доцније.

Правих, научних, погрешака је мало. Тако, на стр. 27., вели се: „*кварц је ширимидална*“. Хемиски састав талка (стр. 76) није тачан, јер је он силикат магнезијума с водом, а често садржи и гвожђа. Погрешно је наводити *топчидерски* и *ташмајдански* *кречњак* (в. стр. 61.) као особите врсте. Навођење стена по месту у обичају је код геолога; али само у невољи — кад им не могу тачно одредити старост. То није случај са ова два наша кречњака. Мени се чини да изрази *фосфорити* и *фосфорисање* нису тачни. Њима бих означио хемиску појаву, а за оно што хоће писци постоје изрази *фосфоресцирати* и *фосфоресценција* (физички појав). — *Блиставо гвожђе*, стр. 52., — и ако сам противан превођењу имена минерала — не ваља. То би требало да буде = *Eisenglanz*. Како се преводи и шта *Glanze* у немачкој, рударско-минералској терминологији значи, није потребно помињати.

Далеко више има нејасног објашњавања појава и навођења факата и недоследног излагања. Тако на стр. 30. каже се: „некадашње биље, претришано водом или земљом, отпуштало је лагано свој кисеоник и водоник, а угљеник је остајао“. — „Употребљује се“ реч је о антрациту (стр. 27.), „и за гориво *али само у великој маси*, јер се распада у ситно комађе, које се слепи и не да ваздуху да пролази“, међутим требало је да стоји само при непрекидној и јакој промаји. — „Пирит често узима органски облик“ (стр. 41.) — „Од кремена се граде кресива, а *некада се употребљавао за иушке*“ (стр. 68). — За каситерит (на стр. 45.) вели се: „кристали су обично зближени 2 и 2, 3 и 3“ међутим зна се да зближење најчешће бива по пљосни 101 (дефтеропирамиде, која на кристалу не постоји). — На стр. 46. читамо о бакуру: „метални бакар доста

је чест, *али га нема у великим количинама* а неколико редака испод тога: „Има га у Мајдан Пеку, Енглеској.... а нарочито у Сев. Америци, где се у наносима налазе *читаве класе бакра*“. — Не помиње се кристална форма халкосина (стр. 75.). — Не помиње се како кристалише гвожђе (стр. 50). — Не помињу се магнетитови карактерни близни кристали по октаедру (стр. 51.). — Код калцита ваљало је и бројно истаћи разноврсност кристалних облика (преко 1000, или 50 ромбоедара, 155 скаленодара и око 800 разних комбинација). При опису варијетета ваљало их је боље груписати. Најприродније је делити их на кристалне, кристаласте и једре одлике. На стр. 59. вели се: „исландски калцит цена се лако у два правца“ а на 11. стр. „Лекција“ читамо: „неки се минерали ценају у више праваца (калцит у три“). За кречњак ваљало је рећи да садржи разне састојке (глине, силиције, оксиде гвожђа и мангана) те према њима добија разну боју и тврдину. Незгодно је речено: „бигар се ствара *испред јаких врела* у кречним пределима, (стр. 60.), јер се бигар лучи из вода (река, потока, извора), што садрже раствореног CaCO_3 (у виду бикарбоната). Ваљало је *јавити* распрострањење кречњака у Србији (Источна Србија, ужички, ваљевски округ) и по српским земљама (Босна, Херцеговина, Далмација, Црна Гора). — За доломит (стр. 63) ваљало је рећи после „садржи угљене киселине, калцијума и магнезијума“ још и редовно нешто гвожђа карбоната, (отуда при распадању постаје мрк (brun), те га Немци и зову Braunspath). — Код флуорита требало је истаћи лене и савршене форме у којима се овај минерал често појављује. — Груписање кварцевих одлика растурено је и непрегледно. Најзгодније би било поделити их у две групе: *јасно кристалисане* (1. горски кристал, 2. аметист, 3. обичан кварц) и *кристаласте* (калцедон, рожнац, јаспис, кремен, лидит и ахат), а мање после одеље разгледати према боји и структури. — „Калцедон је смеша кристалисаног и аморфног кварца“ (стр. 67.), међутим то је смеша кварца и опала. На стр. 68. стоји: „калцедон састављен из слојева обично разно обојених зове се ахат“; боља је дефиниција ахат је смеша калцедона, јасписа, рожнаца, аметиста (као код Lenza, Hornsteina, Kenngota и т. д.). — Кварцит је дефинисан, на стр. 67., овако: „кварцит је најобичнији белутак. Он је једар, зрнаст, боје обично беле, али га има и разно обојеног. Требало је — пошто је то стена — поменути и његове споредне састојке: мусковит, турмалин или графит. — Под општим насловом *опал* цитирају се, на стр. 69.—70., и *белугкова сига* и *гејзерит*. Први је израз незгодан кад су писцима, на 66. стр., обичан кварц и белутак синоними. — Хијацинт (стр. 72) није варијетет гранатов, већ одлика циркона. — Циркон пак (с. 73.) поред главног састојка редовно садржи и оксида гвожђа. — На 76., код лискуна читамо ово: „кад се лиске иглом ударе или неким шиљком притисну, онда се на њима јавља шестокрака звезда“. На што ово?! — Како кристалише оливин није поменуто (стр. 76) исто тако и његов налазак код нас (у базалту) и у метеоритима (нашим: сокобањском и јеличком и др. странам). — Да се „талк“ „меће у белила“, могло је баш изостати; боље би било поменути његове псеудоморфозе по другим минералима. У опште ова особина, о којој је било речи у општем делу, мало је истакнута. (Поменуто је свега три пута

у специјалном делу). — И код серпентина, стр. 77., ваљало је рећи, да је један део магнезијума замењен гвожђем. Код истог минерала помиње се *воштана* сјајност, а о њој нема помена раније — у општем делу. — Није поменуто кристална форма платине (стр. 39.). — Није поменуто и друго кристалисање сумпора (монокл.) и истакнут диморфизам овог тела (с. 32). — Кад је већ код описа никла (стр. 44.) поменуто колико наш никлени новац садржи процената никла а колико бабра — требало је што рећи и о процентном саставу појединих састојака нашег сребрног и златног новца или и горње не помињати. — На стр. 3., писци зову *равним углом* угао што га на једној истој пљосни граде две суседне ивице, међутим тај назив већ има свој други значај у геометрији и чини ми се да га је незгодно употребити за оно што писци хоће.

Писци су избегавали превођење имена минерала, али су им се ипак измакли неки изрази, већином за минералне варијетете. Тако на стр. 67. находимо *мачије око* (варијетет обичног кварца); на стр. 54 *мачије злато* (за пирит); даље *мачије злато*, (стр. 76., за жути мусковит); *мачије сребро* (иста страна за бели мусковит). — *Орловац* им је „лимонит у јајастим облицима са слојевима“ (стр. 53); *млечни камен* (с. 75). варијетет ортокласа, *сунчани камен* (на истој стр.) други варијетет ортокласа. Држим да се оваквом, српском терминологијом неће ништа помоћи.

Језик је у „Лекцијама“ добар, премда се и ту измакла по која погрешка као: „преставља“ (стр. 4.); „употребљује“ (готово на свакој стр. специјалног дела); „маса“ (стр. 26 и 28); „посап“ (стр. 28); „мртво море“ (стр. 31.); „муштикле“ (стр. 32); „смеса“ (стр. 30., 35., 39. и т. д.); „штиркање рубља“ (стр. 38.); „кнез село“ (стр. 62), „наоде“ (стр. 74), „*кладе* бакра“ (46); „пегла“ (стр. 27.); „пуњење“ (стр. 42); „кугле“ (стр. 48.); „чираци“ (стр. 56); „фосилни угљени“ (стр. 30); „месечни камен“ (стр. 73) итд.

Општи део расматрао је опширно г. Леко и учинио своје напомене, са којима се у главном слажем, пошто сам прочитао његов реферат. О методи не говорим. О њој може бити речи кад се утврди програм предмета и циљ и задатак наставе Минералогije.

Ди изведем закључак. Мишљења сам: да се ова књига, онако како је она написана, не може употребити за сталан уџбеник у Учитељској Школи,

П. С. Павловић.

Према овим рефератима г.г. рефераната Савет је мишљења: да се „Лекције из Минералогije“ од г.г. Драг. Антића и Николе Ракића, професора, не могу употребити за оно за што су понуђене.

Г.г. д-ру М. Т. Леку и П. С. Павловићу, у име хонорара за реферовање, одређено је свакоме по четрдесет (40) динара.

С овим је свршен овај састанак.

САСТАНАК 683-ћи

12. марта 1897. године у Београду.

Били су: *председник*: Мих. Валтровић; *редовни чланови*: Стеван Ловчевић, А. Ј. Стевановић, Б. Прокић, Јеврем А. Илић, Љубомир Миљковић Момчило Иванић и Лука Ј. Лазаревић.

Пословођ Ранко Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 682. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 7. овога месеца, ПБр. 3412, којим се јавља Главном Просветном Савету, да је г. Лука Лазаревић, професор I београдске гимназије, постављен за редовног члана саветског.

Главни Просветни Савет примио је ово знању.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27 прошлог месеца, ПБр. 2952., којим је спроведена Савету на оцену молба г. Драгутина Костића, свршеног ђака Велике Школе историјско-филолошког одсека, који је молио за место предавача у средњим школама.

Главни Просветни Савет, прегледавши документа молиочева, нашао је: да је г. Костић уредно свршио историско-филолошки одсек на нашој Великој Школи и да, према томе, има прописне квалификације за предавача у средњим школама из групе наука историјских и филолошких.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 7. овога месеца, ПБр. 3297, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Косте Јовановића, свршеног ђака природно-математичког одсека на нашој Великој Школи, који је молио за место учитеља цртања у средњим школама.

По прегледу докумената молиочевих Савет је нашао: да г. Јовановић има прописне квалификације за сталног учитеља цртања у средњим школама.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. овога месеца, ПБр. 333., којим је спроведена Савету на оцену молба јеромонаха г. Сергија, свршеног ђака Духовне Академије у Петрограду, који је молио за место предавача богословских наука.

По прегледу докумената Савет је нашао: да је јеромонах г. Сергије уредно свршио Духовну

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Академију у Петрограду и да, према томе, има прописне квалификације за предавање богословских наука.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 5. овога месеца, ПБр. 3162, којим је спроведена Савету на оцену молба гђе Јелене Кара-Матићке, учитељице, која је молила да јој се неке године привремене учитељске службе уваже у сталне.

Савет је одлучио: да се умоли г. Јевр. А. Илић, редовни члан Савета, да изволи ову молбу и документа проучити па по том Савету реферовати о ономе за што молитељка моли.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. овога месеца, ПБр. 3633, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Ђ. Анђелковића, директора I београдске гимназије, који је молио да се „Мочникова Аритметика“ и „Мочникова Геометрија“ за I и II разред средњих школа, које су провели г.г. Ђ. Анђелковић и Драгомир С. Обрадовић, професори крагујевачке гимназије, — приме за уџбеник у поменутих разредима.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Стеван Давидовић и Петар А. Типа, професори, да изволе обе ове књиге прегледати и Савету реферовати о томе, да ли су оне добро преведене.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 12. овог месеца, ПБр. 3676, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Јањина Н. Стевовића, предавача I београдске гимназије, који је молио за одобрење да се могу употребити за уџбенике „Мочникова Геометрија“ за III и IV разред гимназија, превео Ј. Н. Стевовић, и „Мочникова Аритметика“ за III и IV разред гимназија, превео К. Стојановић, професор.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Стеван Давидовић и Петар А. Типа, професори, да изволе обе ове књиге прегледати и Савету реферовати о томе, да ли су оне добро преведене.

IX

Прочитана су писма г. Министра просвете и црквених послова од 14. и 21. јануара и 21. и 26. фебруара ове године, ПБр. 749, 26550, 1110, 1556, 2835 и 2985, којима су спроведене Савету на оцену молбе Чедомира Маринковића, ђака V разреда гимназије, Милана Урошевића, богослова призренске

Богословије, Љубомира Јовичића, ђака Вел. Школе, Владимира Петковића, ђака Велике Школе, Петра Савића, ђака Вел. Школе, и Милисав Маринковића, ђака III разреда Учитељске Школе, који су молили за једно упражњено место благодетанца фонда пок. владике Вићентија Краснојевића.

Главни Просветни Савет одлучио је: да се умоле г.г. Божидар Прокић, професор Вел. Школе, и Јеврем А. Илић, професор Богословије, да изволе све ове молбе и документа проучити и Савету реферовати о томе, који би се од поменутих кандидата могао изабрати за благодетанца фонда пок. владике Вићентија Краснојевића, према расписаном стечају од стране министарства просвете и црквених послова и према правилима за давање благодетанца из тог фонда.

X

Прочитан је реферат г. д-ра Стеванa Марковића, професора Велике Школе, о „Експерименталној физици“ за средње школе, коју су по Е. Јохману и О. Хермесу израдили г.г. Бор. Б. Тодоровић и Владимир Зделар, професори, и која је понуђена за уџбеник у вишим разредима средњих школа.

Реферат г. д-ра Ст. Марковића гласи:

Главном Просветном Савету.

У одговор на поруку, којом ме изволио одликовати Главни Просветни Савет, имено да ја упоредим Јохманову Физику у преводу г.г. Бор. Тодоровића и Вл. Зделара са Хандловом Физицом, која је данас уџбеник у вишим разредима наших средњих школа, и да кажем своје мишљење о томе: „које би од ова два дела било боље употребити као уџбеник с обзиром на мање поправке“ — част ми је одговорити следеће.

Прво, ја сам изриком казао у свом реферату, да „превод г.г. Тодоровића и Зделара овакав какав је не могу препоручити за уџбеник у средњим школама“. И даље. „Ако би се баш хтело остати при истом оригиналу, Јохману, онда би га ваљало потпуније превести, мислим на ситан текст, и у многоме поправити терминологију, стилизацију и оригиналне погрешке и недостатке“.

Друго, моји сада нагомилани послови не допуштају ми да узмем у ближу оцену превод Хандлове Физике. По мом знању ни он није бољи.

Треће, став из писма Главног Просветног Савета: „које би од ова два дела било боље употребити као уџбеник с обзиром на мање поправке“, упућује ме на то, да мислим, као да Савет сматра, да би та два дела „с обзиром на мање поправке“, била добра, па би Савет био решен узети оно, које је боље. Ако је то тако, онда сам слободан изјавити, да не делим ово мишљење; него држим, сагласно са својим рефератом, да би се у преводу Јохманове Физике морале извршити многе поправке, ако не и потпуно нов превод, па да би било говора о томе: може ли се тако, а у недостатку бољег, употребити као уџбеник.

Четврто. Такав је у главном и превод Хандрове Физике.

„Ни хвали Херака, ни куди Петака:
Оба су брата једнака“.

Најпосле, прелазно рационално поступање било би ово: Ако држава има још примерака Хандрове или Ганове Физике, онда се послужити њима док се не спреми добар уџбеник. Ако нема, онда се постарати да се такав изради што скорије.

Враћајући у прилогу рукопис г. Тодоровића и Зделара, част ми је назвати се

20. фебруара 1897. г.
у Београду.

Главном Просветном Савету,
услужни,

Д-р Стеван Марковић.

Према овом и ранијем реферату прочитаном на 681. састанку Савет је мишљења да се овај превод Јохманове физике може употребити као уџбеник у вишим разредима средњих школа ако г.г. преводиоци претходно исправе у своме преводу све оно, што г. референт у оба своја реферата напомиње.

Г. д-ру Стевану Марковићу, у име хонорара за реферовање, одређено је шесет (60) динара.

XI

Саслушан је усмени реферат г. Јеврема А. Илића, редовног члана Савета, о предлогу г.г. Јов. Ј. Ђорђевића и Милоша Красојевића, старалаца фонда пок. владике Вићентија Красојевића, који су предложили да се завештаоцу подигне споменик из поменутог фонда.

Према реферату г. Илића Савет је мишљења: да се пок. владици Вићентију Красојевићу може подићи споменик у манастиру Враћевшници где је пок. владика и сахрањен и то у напери у виду једне плоче, која ће се узидати и на плочи натпис ставити. Трошак око овог споменика могао би изнети највише две стотине (200) динара, а бригу о подизању водило би министарство просвете и црквених послова.

XII

Прочитан је реферат г.г. Андре Ђорђевића и Андре Ј. Стевановића, професора Велике Школе, и Јеврема А. Илића, професора Богословије, о откупу куће за рачун фонда пок. владике Вићентија Красојевића, а коју је подигао на имању истог фонда г. Јов. Ј. Ђорђевић, пређашњи бакалин.

Реферат г.г. рефераната гласи:

Главном Просветном Савету

По одлуци тога Савета од 8. ов. мес. СБр. 23, потписани су проучили предлог старалаца фонда пок.

владике, Вићентија о томе: да фонд откупи кућницу, коју је, на фондовском плацу у Космајској улици, о свом трошку подигао Јован Ђорђевић оvd. и старалац истог фонда, па су, и по проучењу аката, која се одnose на ову ствар, и по прегледу зграде, нашли:

1. да овај случај предвиђа и решава § 278. грађанског законика: „Здање, које би ко од *своје* грађе на туђој земљи саградио, иде са земљом и припада њеном господару, само је овај дужан, ако је онај то у незнању учинио, њему по обичној цени здање исплатити; ако ли је онај то *знајући* и хотећи, или и против воље овога учинио онда му (т.ј. господару земље на вољи стоји или по *обичној цени задржати здање* или, ако му ово пије на корист, *нагнати га да грађу своју крене* и њему (господару земље) *штету накнади*“;

2. да је ова кућница, која је саграђена од слабог материјала (бондрук) и захвата око 50^м, с једне стране влажна, и да данас вреди 600—700 динара; а да сама грађа, кад би се кућница порушила, не би више вредела од 180 динара;

3. да та кућница вуче данас 120 динара годишње кирије; и

4. да г. Ђорђевић, сопственик ове кућнице, дугује фонду још 70 ₰ с интосесом од 1. нов. 1892. год. свега 91 ₰ и да се од њега не може другчије овај дуг наплатити.

Према свему наведеноме мишљења су потписати: да се ова кућница откупи за 700 динара и за толико дуг г. Ђорђевића смањи, а остатак дуга код јемаца дужникових обезбеди.

12. Марта 1897.

Београд.

Андре Ђорђевић, проф. В. Школе,
Андре Ј. Стевановић,
Јеврем А. Илић.

Према овом реферату Савет је мишљења: да се ова кућа може откупити за рачун фонда пок. владике Вићентија Красојевића а за суму од (700) седам стотина динара и да се ова сума одбије од дуга, који г. Јов. Ј. Ђорђевић као сопственик ове куће дугује поменутом фонду, а за остатак дуга тражити одмах наплату.

XIII

Саслушан је реферат г. Јевр. А. Илића, редовног члана Савета, о молби гђе Милеве М. Радуловићке, учитељице, која је молила да јој се неке године привремене учитељске службе уваже у сталне.

Према реферату г. Илића Савет је мишљења: да гђи Радуловићки треба уважити у године сталне учитељске службе време проведено у привременој учитељској служби али само за пенсију.

С овим је завршен овај састанак.

НАУКА И НАСТАВА

ПЕДАГОШКА ХОДЕГЕТИКА.*)

1. Задатак и важност непосреднога васпитавања.

а) У Дидактици (науци о настави) показано је, како треба развијати свест и разум, а у Педагошкој *Ходегетици* (науци о упућивању на васпитни рад) показаће се, како се, по правилу, развијају *осећања* и *воља*. Васпитање, које се добива наставом, зове се посредно васпитање; а ово друго зове се *непосредно* васпитање, или *васпитање* у ужем смислу, за разликовање од образовања интелекта. И ако има везе између све три главне функције нашега духа, опет су оне самосталне, те тако би се и васпитање могло поделити на интелектуално, емоционално и волиционално (практично); о првом говори Дидактика, а о другом и трећем говори Ходегетика и васпитна дисциплина. С етичкога гледишта важније је непосредно васпитање, јер нас оно води ка *характерности* најкраћим и најбржим путем, т. ј. путем самога *рада*, који произлази из јаких осећања и одлучне воље. — Ово се васпитање често занемарује у школама за опште образовање, јер се мисли, да то спада у дужност породице, друштва и цркве; а по правилу требало би, да школски утицај буде меродаван и пресудан и у развоју осећања и хотења. Ну узрок је томе од чести и тај, што је Ходегетика у Педагогици слабо обрађена, те се она често меша с обичном васпитном дисциплином.

б) *Карактер* је непосредни производ *воље* и *осећања*, а тек је посредни резултат знања и мишљења. Од *намере* до рада има само један корак, а *одлука* се сматра већ као почетак рада (као инервација средишне моторне системе). Интензивно *осећање* утиче одмах на вољу и даје импулсију за рад; а од мисли или идеје до дела има много корака да се учини. Пре ће *помоћи* невољнику онај, који следује тренутном осећању сажаљења,

него онај, који се управља по хладном размишљању о потреби и могућности помоћи, и који рачуна и комбинује разне могуће случајеве и т. д. Истина, утицај науке и интелигенције на карактер врло је важан, али он се касно јавља, и то је далек пут, којим се долази до карактерности. Тај пут може бити поуздан само за учене и потпуно образоване људе, а не за обичне људе, који за своје васпитање имају ограничено време на расположењу; па ипак налази се кад-кад и међу ученим људима слабих карактера, и обрнуто, међу неученим људима има јаких, моралних карактера. Интелектуална снага и морална снага у појединих људи иду обично заједно; али интелектуалну снагу могу, неки пут, заменити ванредно развијена осећања и воља, дакле емоционална и практична страна нашега духа.

До *научног уверења* долази се *тешко*, за то треба много умнога напрезања, за које нису сви људи способни, док н. пр. *подражавање* примерима других људи иде доста *лако*. Утицај наставе на карактер не може се ни опазити тако лако, као утицај непосреднога *вођења*, који се брзо опажа у самом раду; овде, дакле, имамо поузданији знак за оцењивање карактера, него тамо. — Најпосле, и од оних људи, који су способни за више научно образовање, немају сви *прилике* и *средстава* за такво образовање, док међутим *сви* могу доћи до нижега или вишега ступња карактерности, нарочито путем *навикавања*. — С тога је непосредно васпитање врло важно; и оно се не може заменити самим интелектуалним васпитањем, нити се може, поред овога, изоставити.

2. Васпитно вођење и његови односи.

а) Као што је извесно, да је могућно утицање наставника на постанак и развој представе и појмова у свести ученика, тако је извесно и то, да васпитач може *утицати* на развијање *осећања* у васпитаника, и да може *водити* њихову *вољу* к моралном раду, по ком се цени вредност човекова у друштву, и према коме се придају човеку за-

*) Овај је чланак узет из Опште Педагогике од др. В. Бакића, која се сада штампа.

слуге, и оцењује се његов карактер. При настави стоје између наставника и ученика неки предмети, који се посматрају и изучавају; а при непосредном вођењу нема таквих предмета, него постоји *сагласност у осећањима* код васпитача и васпитаника, на основу које васпитач води васпитаника право к одређеној мети, руководећи његова осећања и управљајући његовом вољом. Кад се одређени смер постигне, онда васпитаници могу и резоновати о том, шта су радили и урадили, па ће тако *од дела ићи к размишљању*; а при настави се иде обрнуто — од размишљања к раду. — Ово вођење бива у првом детињству тако, да дете с почетка следује *несвесно* ономе, што јаче *осећа*, као пријатно и угодно за његова чула и за његов организам, а свест тек доцније придолази к тим радњама, као н. пр. при храњењу, купању, легању, игрању, говорењу, понашању и т. д.

Осећања, која једно лице изражава с помоћу неких спољних знакова (нарочито мимичких и говорних), *изазивају слична осећања у другога* лица, које та осећања тумачи по спољним изразима и покретима. Тако, већ мало дете у колевци смеши се на матер или на оца, кад опази, да се и они смеше, и одзива им се својим монотоним и још недовољно артикулисаним гласом, кад му се они још из далека јављају; а кад се они уозбиље или наљуте, па то још и речима и покретима покажу, онда дете најпре ћути неко време, па онда почне плакати. Млади људи *подражавају* покрете и изразе других људи често и нехотично; а деца подражавају још радо и животињске гласове.

Васпитач *води* дете за руку, куд он хоће; учитељ држи руку ученикову и повлачи њом прте на табли или на хартији, или превлачи гудалом, које је у руци учениковој, жице на виолини; васпитач зауставља васпитаника, кад овај пође, куд не треба; задржава му руку, кад хоће некога да удари, или друго што неумесно да учини и т. д., — све су то *непосредни утицаји на вољу* васпитаника. — Из тога се види, да може бити и непосреднога васпитавања, које је потребно нарочито за оно доба живота младих људи, кад они још не могу сами собом да управљају разумно и самостално, по неким утврђеним начелима, до којих се долази тек у зрелијим годинама.

б) Из свега овога може се видети и то, у каквим *односима* стоји *Ходегетика* према Дидактици и према васпитној дисциплини. Тако, васпитно вођење помаже *настави* нарочито тим, што наставник, употребом неких ходегетичких средстава, може да *задобује* ученике за себе, и да их лепим начином приволи на учење, а после још тим, што се снажењем воље у ученика и вежбањем у раду појачава њихова интелектуална снага, јер рад сам по себи побуђује разум на размишљање. А школској *дисциплини* помаже *Ходегетика* тим, што она, с помоћу неких правила и средстава, успоставља моралан однос и регулише законске односе између наставника и ученика, или васпитача и васпитаника, и после, што пријатно поступање, налик на родитељско, чини излишнима теже казне, а узајамно *поверење* чини излишним непрекидни надзор.

Ну, с друге стране, *настава* помаже непосредном васпитању, нарочито тим, што васпитни рад чини *свесним* и основаним, сталним и доследним; јер сама *осећања*, без везе са свешћу, могу бити слепа, као што је н. пр. претерана матерна љубав према детету тако слепа, да не види детиње погрешке; а *воља* и активност без довољне разумности троше снагу често узалуд, као н. пр. у неким тежим радњама, које се врше без плана. Што је, дакле, развијенија интелигенција у човека, тим ће одређенији бити његови правци рада и тим ће оправданији бити његови поступци у друштву и у животу у опште. — Најпосле, добра *дисциплина*, која ограничава, спречава и угушује неумесне и погрешне правце воље, олакшава не само наставни рад, него и развитак моралне воље, чим се поглавито бави непосредно васпитавање.

3. Преглед Ходегетике.

При непосредном васпитању заступљене су све врсте васпитања, које су везане за осећања и вољу, и то на првом месту *морално* и *естетичко* васпитање, на другом месту физичко и техничко васпитање, и најпосле, у вези с тим, у неколико и интелектуално васпитање, које се овде узима више као помоћно средство за развијање осећања, воље и карактера, што се сматра као циљ непосреднога васпитања.

Осећања, воља и карактер могу се развијати и усавршивати овим *начинима*: 1) генетичким и паренетичким начином, 2) начином угледања и подражавања, 3) начином прилагођивања и навикавања. — У свези с тим начинима могу се употребити неки пут и *наставни* методи, и то онде, где радња свести долази у помоћ при утврђивању карактера, као при показивању и објашњавању некога рада, где се може употребити аналитички метод, или кад се ученици упућују на саморадњу, где се може употребити хеуристички метод.

Најпосле, употребљавају се при непосредном васпитању и нека нарочита *средства*, која су управљена на *задобивање осећања* и на *побуђивање воље* васпитаника на добровољан рад. Нека од тих средстава утичу и на разум, да би се и тим начином будила осећања и покретала воља на рад према васпитним задацима. — Нека *ходегетичка* средства иду више уз генетички и паренетички начин, као побуђивање васпитаника на рад, нека уз начин угледања и подражавања, као утицај примера, а нека уз начин прилагођивања и навикавања, као васпитни надзор. — Главна су *средства*: 1) побуђивање васпитаника на рад; 2) утицај примера и ауторитета васпитачева; 3) утицај похвале и награде; 4) утицај покуде и казне; 5) буђење честољубља и употреба утакмице; 6) благо и правично поступање; 7) утицај навика и обичаја, обреда и закона; 8) поучавање и саветовање; 9) васпитни надзор и прекидање пријатељства; 10) учтиво понашање; 11) снажење воље и навикавање на рад; 12) индивидуални обзиви при употреби *ходегетичких* средстава; 13) оцењивање владања васпитаника.

1. ЦИЉЕВИ НЕПОСРЕДНОГА ВАСПИТАЊА.

4. а) Развијање осећања.

При васпитавању долазе, по важности, на прво место осећања *морална* и *религијска*, због њихова утицаја на карактер, коме се придаје највећа вредност; на друго место долазе *естетичка* и *интелектуална* осећања, јер осећања лепоте и истинитости изазивају и потпомажу развитак *религијских* и *моралних* осећања; на треће место долазе *формална* и *чулна* осећања, јер она прва имају везе с *религијским* осећањима, а ова друга

— с *естетичким* и *интелектуалним* осећањима; а на четврто место долазе *органска* и *витална* осећања (*општа осећања*), у колико од подмирења животних потреба зависе виша или квалитативна осећања првога и другога реда.

Нарочиту негу захтевају, дакле, осећања *морална*, *религијска* и *естетичка*, о којима је говорено код задатака васпитања. Познато је, да ко *осећа* нешто *живо* и јако, тај ће *пре учинити* нешто, него онај, који само *мисли* о том, или који само представља (*замисли*) себи неки рад; а зна се и то, да и онај, који се у раду управља по свом мишљењу, мора осећати неку потребу, неку пријатност или непријатност, пре него што се одлучи на рад, и мора се *интересовати* за рад. За то је важно *буђење* таквих осећања, која покрећу младе људе на *моралан* рад. — Има и нарочитих *предмета осећања*; то су предмети, у којима превлађује емоционална страна, те је при настави главни задатак *буђење осећања* или емоција, а рад свести долази у други ред. Такви су предмети: Веронаука, Етика, Музика, Појесија, Историја, Литература; у њима се тражи и при настави најпре *буђење осећања*, а после тога сазнавање појмова и идеја. Ну кад се у ученика изазову и развију нека осећања при предавању једног од тих предмета, онда се у њих буди и јачи интерес за учење и за научно сазнавање.

Осећање се буди и онде, где се ученици *одушевљавају* за неки васпитни рад. Уз то, има и других врста *узбуђења* (*осећања* и *афеката*, или емоција), која суделују нарочито при развијању *моралнога* карактера, као *одушевљавање* за патриотске и културне радове, сажаљавање несрећнога стања своје отаџбине, срџба увређенога племени тога поноса, кајање због учињених погрешака, огорченост услед претрпљене неправде и т. д. Таква се *узбуђења* обично јаче исказују и живље показују у спољном раду. — А с друге стране, осећање може бити често немо и *сакривено*; зрео и образован човек више га крије и ограничава, него незрео и необразован човек, као што се то види н. пр. у уздржавању образована човека при великој жалости, где се обичан човек сасвим предаје јаким и наглим *узбуђењима*, која прате и јаки спољни изрази (*изрази бола* и *туге*), без *хотимичнога* ограни-

чавања. Осећање се огледа више у понашању и у раду, него у изразима и речима; оно се појављује и у црвенилу и бледилу лица, и у инстинктивним узвицима, нарочито у деце и млађих људи. Осећање влада редовно у сродничким и пријатељским круговима, а нарочито у *породичном* животу; а ми га радо уносимо и у *школски* живот, који тада и личи на породични живот.

Ну при васпитавању ваља се чувати *претеране осетљивости*, сувишне узбудљивости и јаке раздражљивости, што би могло бити и израз нервозности, као физичке слабости, која би се онда морала лечити, и то најпре психичким средствима, а после, ако би било потребно, и физичким средствима. Такву сентименталност најпре ће сузбити развитак *енергичне воље* и здравога разума, који и у обичном животу ограничавају сувише јака осећања и њихове изразе, као што се н. пр. образовани људи *уздржавају* од сувише јаког изражавања туге и радости, нарочито на јавним местима. — Али с друге стране, не треба заборавити ни то, да нико не може волети људе без осећања *симпатије*, или људе без срца, у којих владају егоистична или саможива осећања.

5. б) Развијање воље и характера.

а) Воља добива праву, квалитативну *вредност* онда, кад је управљена на *моралан* рад. Воља, која би била управљена на неморалан рад, ограничава се и по државном закону; а воља, која би с моралне стране била индиферентна, не би била ни од какве вредности по васпитање. Према томе, све што васпитаници намеравају да чине, и све што извршују, потпада под моралну оцену, и с тога се они морају за рана навикавати, да све своје планове и послове посматрају с моралнога гледишта. Васпитачу не сме бити равнодушан ни један важнији поступак васпитаников, него сваки важнији корак његов у раду и животу мора он пратити и на добро управљати.

Као што се свест развија, тако се може и воља развијати по квалитету и интензитету, по екстензији и трајању, т. ј. по њеној моралној *вредности*, по *јачини*, снази, или енергичности, с којом ступа у акцију, по *обиму* — колико праваца рада обухвата, и по *издржљивости*, колико времена може да

ради непрекидно или с прекидањем, с већом или мањом снагом. Могло би се још говорити и о *тону* воље у том смислу, да ли она произлази из пријатних или непријатних осећања, и каква осећања прате сам рад и успех рада. — Воља је у опште управљена на задовољавање и одржавање пријатних стања, осећања и жудњи, а на избегавање и уклањање непријатних осећања. При том се може разликовати *активно* стање од *пасивнога* стања воље; с једне стране она се јавља у својој активности — као рад, као одбрана, или као отпор, а с друге стране као уздржавање од некога рада, или као трпљење, као умервање и самосавлађивање. Воља се мора вежбати у оба правца тако, да васпитаници раде оно што је допуштено у одређено време, а да се уздржавају од рада онде, где је нешто забрањено, као н. пр. да мирно седе у школи, да ћуте, и да пазе за време предавања.

Још се могу разликовати *објективна* страна и *субјективна* страна воље, или спољна и унутрашња: *спољна* — према утицају са стране, као кад се човек управља по другим људима или по туђим идејама (побудама), и у опште према спољним околностима и приликама; *унутрашња* — кад се човек управља по сопственим *максимама* или начелима, по својој *савести* и по свом умишљају, бирајући самостално побуде и циљеве, начине и средства, на основу начела *саморадње*. У овом другом случају говори се о слободној вољи, т. ј. о већој или мањој *слободи* и могућности избора праваца, мотива и т. д. — Воља се познаје по спољним изразима, по мимици и говору, по радњи чулних органа, по свесним покретима и радовима, по запетом стању тела или органа за кретање. Према томе може се оценити и *енергичност* у раду, *хотимична пажња* и *заинтересованост* за рад. Ту се, дакле, разликују телесна страна и духовна страна при раду воље: прва се огледа нарочито у телесним *покретима*, а друга у раду *активне аперцепције*.

Воља се *развија* с почетка из инстинктивних покрета и из пасивне аперцепције, из урођених наклоности и навика, и из емоција. Покрети аутоматски, рефлексни и инстинктивни нису свесни, а *вољни* су покрети *свесни*. Механички покрети били су с почетка свесни, па су услед многога понављања постали полусвесни или несвесни. —

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

За свестан рад потребни су: 1) представа о циљу рада, или идеја, која има да се оствери; 2) жеља за остварењем циља, као предосећање пријатности, која ће наступити нарочито после свршенога дела и постигнутог успеха; 3) план за израду, где се са свим тачно утврђују смер, начин и средства за будући рад; 4) јака намера и чврста одлука, или предумишљај, што се огледа у спремању за рад, претпостављајући, да је могуће постићи успех; 5) почетак и продужење самога рада, који бива услед импулсије и реакције разумне воље и инервације моторне живчане системе; 6) завршетак рада, кад је свршено дело, кад је постигнут успех према утврђеном плану, који прате пријатна осећања ниже или више врсте.

Људи, у којих је воља слабо развијена, нису одлучни и енергични; они су обично и слаба характера. За то је и у школи врло потребно развијање воље. Највише прилике за то дају они предмети, у којима има вежбања, као вештине, језици, цртање, ручни рад, гимнастика и други, где се дакле пева, свира, говори, пише, црта, ради, креће. Ну и цео остали школски живот, школски рад и школски поредак дају прилике за усавршавање воље.

б) Развитак характера зависи у првом реду од развијености воље и осећања, а у другом реду од развијености свести. Характер се огледа нарочито у одлукама и у делима. За то је при васпитавању потребно неговање одлучности и одважности, и вежбање у самом раду. У овом случају развиће се волиционалан характер, који је самосталнији, јачи и активнији од емоционалног и интелектуалног характера. Човек с таквим характером више ће урадити, него човек с друкчијим характером. Ко много ради, тај с почетка често и греша, али тако долази до поузданог личног искуства и до извежбаности, чега немају они, који мало раде, те су за то непоуздани у озбиљним пословима и у тешким приликама, нарочито за време какве опасности. Непрактичан човек не уме да се нађе у оним приликама, где треба одмах да се одлучи и брзо да ради, и ако има потребнога знања за то, као н. пр. у случају пожара, поплаве, рата итд.

Активан характер побеђује сметње, које стоје на путу к успеху; а пасиван харак-

тер уклања се с пута или трпи и сноси, што га снађе. Триљење може бити неки пут корисно, али снага се цени више по отиору против непријатељских сила. У том се разликују обично женски и мушки характер. — — У осталом, о утицајима на развитак характера говорено је код задатака васпитања.

II. НАЧИНИ НЕПОСРЕДНОГА ВАСПИТАЊА.

б. а) Генетички и паренетички начин.

Нека осећања и неке побуде, којих васпитаник још нема, могу се усадити у његов дух и могу се поступно развијати у редовним приликама тако, да се при том поступа по утврђеном плану, радећи на том непрекидно и систематично — по генетичком начину; а у ванредним приликама може се на том радити онда, кад те прилике буду згодне за развијање осећања и побуда, и тада се поступа по паренетичком начину.

1) По генетичком поступку развијају се она осећања и они правци воље, који су одређени према васпитним задацима, дакле осећања пријатнога нахођења — услед неговања здравља, осећања угоднога и кориснога занимања и пословања, осећања лепоте, истинитости и доброте, после морални и социјални, практични и технички правци воље. Треба, дакле, створити и развити педагошке побуде, т. ј. више побуде за учење и за рад у опште. У том може и настава помоћи. То је објективна страна овога поступка; а субјективна је страна у личности појединих васпитаника; свако лице захтева друкчији поступак, јер и ако два лица раде једнако, осећања или побуде за тај рад могу бити различни у њих. Овде се може згодно применити она стара изрека, која каже: ако двојица раде исто, ипак није исто. Тако н. пр. неки ученици раде за то, што морају нарочито у нижим школама; а неки раде за то, што воле рад и што цене науку или вештину, као што то бива махом у вишим школама.

Мала деца не знају за добротинство, захвалност, право, дужност, част, корист итд.; ну она ће све то мало по мало упознати, и у њих ће се најпре развити осећања и тежње у том смислу, ако се ставе у такав положај, где ће сами искузити пријатност и корист од доброга рада, а не-

пријатност и штету од рђавога поступка. Већ само то искуство, које деца стеку најпре при заједничким играма, да се добро добрим *враћа*, а зло злим, може да развије у њих повољне побуде с моралне стране. — При учењу *рада* најбољи је онај поступак, где се буде она пријатна осећања, која леже у самом раду, т. ј. која произлазе из самога рада; јер тада је успех најпоузданији.

2) По *паренетичком* начину поступа се мало друкчије. Код деце су осећања и импулсије више моментани, и карактер је у младих људи више импулсиван и експлозиван, те је тешко задржати их у једнаком расположењу при редовном раду. С тога се, према паренетичком поступку, бирају *згодни тренуци*, кад се на њих може васпитно утицати. Ово се чини на подесним местима и у згодним приликама, нарочито у оним случајима, кад васпитаник већ има *добрих* мотива за рад, па их треба само потпомоћи, појачати и одржати, а ово може бити: *ошмињањем* (паренезом), наговарањем, поучавањем, саветовањем, *храбрењем*, и побуђивањем на живљи и трајнији рад; а ако је правац рада *погрешан*, онда су потребни: *задржавање*, заустављање, спречавање, уклањање, одвраћање, и упућивање снаге на другу страну, или на други правац, нешто с помоћу *обавештавања*, а нешто и с помоћу унижавања, али тако, да ово не буде понижавање угледа и вређање части васпитаника, него само сузбијање и слабљење отпорне снаге, која се на зло употребљава, н. пр. сујетног и разметљивога васпитаника треба мало посрамити или *постидети*.

За овакво поступање има највише *прилика* у *домаћем* животу, а има их доста и у школском животу, и то нешто при настави и при екскурсијама, а нешто у случајима дисциплинске природе. У таквим приликама поступа се обично *брзо* и кратко, без многога говорења (или моралисања), јер овде се тежи за тим, да се произведе *непосредни* утицај на осећања и на вољу, а не на разум, и ту претеже *субјективна* страна генетичко-паренетичкога начина, где има највише индивидуалисања при васпитавању.

(СВРШИТЕ СЕ).

РУЧНИ РАД

У МУШКОЈ ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

од

Јов. С. Јовановића

УЧИТЕЉА И УПРАВИТЕЉА УЧИТ. КУРСА ЗА РУЧНИ РАД.

(НАСТАВАК)

Предмети

Ми смо пошли с тога гледишта, да ручни рад ваља завести не као занат, већ ради васпитања. И кад смо ово усвојили, онда ћемо увек гледати, да имамо више предмета, на којима ћемо истакнуте циљеве постизавати.

Од радова, који су до сад завођени по школским радионицама — изнећемо са својим погледима најглавније.

1. **Ковачке радње.** Раде се све оправке на домаћим и пољопривредним алатима с ватром. Оне донекле децу занимају, а после постану досадне. Ради се увек стојећи у загушљивом ваздуху, са врло много покрета. Развијају љубав раду, али не реду и чистоти. Снага се дечија прекомерно напреже, те место развоја телесног бива напрезање. Методски се може мучно удесити. Ковачки радови никад не могу бити тачни, јер је материјал тврд, а дете не може да га преради како ваља. Деца брзо изгубе вољу за овај рад, јер ништа сама не могу да ураде.

Данас је ретко видети овај предмет у школској радионици.

2. **Метални слојд.** Ово је комбинација рада од дрвета и метала. Праве се кавези, шарчице, резнице од тенећке и жице. Овај је рад нарочито по немачким школама заведен с успехом. Занима децу. Она вежбају руку свестрано, уче се раду и тачности, органи им се снаже јер се не ради мирно седећи. Овај се предмет предаје као промена у раду у вези са столарством. Ми га за сад не предајемо због скупоће алатака и материјала, али је вредним прегаоцима остављено поље за рад и покушај.

3. **Плетарство.** У Аустрији су одсудно против завођења овог предмета, одричући му сваку васпитну важност. Но у нас нарочито овај се предмет може с коришћу завести према месним приликама, нарочито зарад јевтиног и изобиљног материјала. Овде спада: корпарство, плетења од сламе ужета, шешира, отирача за обућу, а то би за нас где је грађа за ово тако рећи бесплатна, било од нецењиве вредности.

Многи износе разлоге, да је седећив рад, да напреже дечије моћи, да производи болове у прстима итд. те да га не ваља уносити у школу. То све

отпада према интересу који буди код ученика, а нарочито кад се паметно заведе, да се ради само онда (у јесењем и пролетњем добу) када је материјала у изобиљу.

4. **Молерај – Мазање.** Деца воле да мажу и да праве слике бојама, али никад и ништа ваљано не могу да учине, те брзо изгубе вољу. Рад је мирно седећи, не развија ни тело ни чистоту, а о реду и тачности и да не говоримо. Ово је готово свуда напуштено, а за наше школе није никако, јер спада више у ред луксузног рада.

5. **Резање дрвета тестерицом – Laubsägerei.** Овај рад истина интересује децу, али је штетан за телесно развијање. Деца су приморана да седе часовима погнута на једном месту, да вежбају само десну руку и да удишу врло ситну прашину. Овај је посао више играчка, те не може због своје лакоће да развија љубав према тешком раду. Рука се не вежба свестрано, а помоћу њега не могу да се развију сви телесни органи. Деца се ограничавају на руковање само једном алатком.

Ну и поред свих ових махна ипак је згодно завести га ради лепоте као саставни део столарства. Деца га веома воле, а алатке стају веома мало. (до 2 динара за сваког ђака).

Повезивање књига. И ако не придају важност овом предмету у аустријским школама, где сам га проучавао, јер му одричу методичку уређеност и сувише велику вештину, да би је могла деца схватити, износимо искључиво своје гледиште како би се с коришћу могло употребити као саставни део картонажин.

Овај би се рад могао и методички удесити. На пр. могли би најпре обучити ученике, да своје свеске прошивају и у танке корице улепљују. Бољи ученици, који покажу успеха, могли би повезивати књиге у тврд повез и у кожној полеђини.

Овај је предмет заведен у Немачкој и Француској, а у нас би био од огромне користи по варошким школама.

7. **Картонажа (Paparbeiten).** Код ових радова развија се љубав за рад. Деца веома воле да режу и лепе артију. При овоме се раду деца науче веома лако и лепо да праве разне предмете. У опште овај је предмет више за омању децу, више за нижу основну школу, више за децу која нису у стању да врше тежи рад. И код овога се рада развија *ред и тачност* као и *чистота*. Дечија се снага не напреже сувише, а естетичка се осећања развијају.

Уз ово би згодно било завести и повезивање књига.

Овај је посао само за наше варошке школе.

8. **Слојдово столарство (Slöjdtischlerei).** Ово је столарство само по имену налик на занатлијско столарство. Слојд (Slöjd) је оригинална шведска реч, те је и име овај рад добио од Шведа. У Аустроугарској зове се овај рад *слојд*, а у Немачкој га зову „Blütern“. Слојдово се столарство разликује од занатлијског :

1. *У погледу израде модела.* У слојду се раде нпр. кашике, држаље за секире, за чекић, маљ, лењир, или просто дрвца за цвеће, док се мајстор не би никад овим стварима занимао, јер му се не рентира да их израђује. Отуда ни мајстор не може да буде наставник за ово, јер се није вежбао у изради ових ствари.

2. *У погледу употребе алатака.* Столар многе алатке употребљава, које ми у слојду не употребљавамо и обратно. У слојду игра главну улогу *нож*, док на против столар веома мало ради њиме. Нож је на против од веома велике и важне употребе у животу. Наш сељак никуда не полази без ножа. И то је оправдано. Он му служи за одбрану и за сваку помоћ, било да направи што год или да поправи што год, што му се покварило. А и ми људи од књиге и пера, такође увек носимо уза се перорез. С тога је и потребно да се дете навикне на разноврсну употребу ножа. И баш због тога је *нож* основни алат у слојдовом столарству.

3. *У погледу поделе рада.* Док се рад код занатлије дели, те један прави један, други други комад, па из њих састављају предмете, дотле у слојду мора ученик *сам* да направи сваки предмет од почетка до свршетка. С тога се овим радом развија необична воља за рад. Слојдово столарство има толико ствари за израду, да с коришћу можемо изабрати шта хоћемо.

Код овога се рада употребљава толико много алатака, и толико се чине разноврсни покрети, да се добија релативно свестрано извежбана рука, што се код другог рада не постиже. При овоме раду тело се развија највише и најбоље, с тога је ово и најбоља продуктивна гимнастика. И ред и тачност се гаје а особито чистота. Тако се исто развијају слојдовим столарством и естетичка осећања — осећаји лепога. Овај је рад удешен методички, јер се полази од лакшега, па се иде ка тежем и од простијег ка сложенијему, тако да се ученик постепено навикава на све тежи и тежи рад. Дрво је веома згодно, да се од њега лако могу начинити разноврсни облици, те је и подесно за тачан и леп рад. Овај рад није лак, а удешен је према дечјој снази тако, да мора да запне њом, те да му прораде сви мускули и органи наизменце. Ово се код других радова не да постићи. При овом раду

може се заповедати да се и левом и десном руком ради, те да се обе подједнако вежбају. С тога је овај предмет најзгоднији за наставу из ручног рада.

9. **Стругарство** (*токарство Drechserei, рад на стругу*). Код овог рада ради се само с ограниченим бројем алатака. Вежбање је прилично једнострано. Постижу се васпитни циљеви у реду, чистоти и тачности, развија се један део тела, може да се удеси методички, али се не вежба рука свестрано. Посао је доста тежак за дечију снагу. Може се употребити делимично у раду код слојда, али искључиво не. Деца воле много овај рад и не губе интерес. Непрактично је уводити га због скупоће алата, јер за сваког ученика набавити алат веома би скупо стало.

10. **Дуборез** (*Holtzschnitzerei*). Ово је више мирно-седећи рад, али који веома велику љубав задобија за се код ученика. Све се друго развија при њему, али снага никако. Једно је незгодно, што овај рад води луксузу као и дрворез тестерицом. То се да отклонити тиме, што би се предавао уз столарство, као и стругарство, те би се допуњавали. За рад своје лакоће и примамљивости, а и зарад оних васпитних циљева, који се постижу при овом раду, ваља га завести као допуну другим предметима, али никад оделито.

Столарство, стругарство, дрворез и метални слојд чине прави слојд.

Предаје се и *моделовање у гипсу* још у понеким аустријским школама, али се с правом дигла велика повика због тога, што се оно рачуна више у велику вештину, коју деца не могу никад потпуно да схвате.

За наше школе, нарочито по селима, ваља завести столарство у вези с плетарством зимњих течајева, а лети радове у школском врту, свидарство и пчеларство, тиме би привреда и основна настава ишла руку под руку.

О избору модела

Данас после Песталоција нема ни једног педагога, који не гледа да му је настава очигледнија, те се труди, да за свој предмет набави што више очигледних средстава, да би му предавање било разумљивије а и интересно.

С тога ћемо и ми, држећи се овог педагошког принципа, предавати ручни рад, по угледу на оно што хоћемо да направимо у вези с цртањем.

Многи предлажу, да се ручни рад предаје искључиво помоћу цртежа, но то није добро, јер се цртежом не може преставити никад оно што може моделом.

У педагогици је признато, да најпре при настави долазе истинске ствари или модели, па слике или цртежи. Кад би наставник хтео да предаје помоћу цртежа, не би могао очигледно да престави ни перспективу, ни пројекцију, величину и облик предмета, који хоћемо да урадимо. Дете није у стању да се служи у раду. Али, очигледно извођење рада помоћу цртежа битни је услов за предак сваког ручног рада па и школског.

Предмете, које хоћемо да радимо, морамо распоредити по некоме реду и методичној поступности. Састављајући овај ред имаћемо пред очима вавек корист васпитну, а никад сувише практичну. При овом реду ваља бити веома обазрив. На први поглед изгледа нам лако, али кад се обазremo на све оно, на што имамо да пазимо, онда већ не изгледа да је тако лако.

При избору треба пазити:

1. *Да све што је луксузно не уносимо у школски рад.* Ручни рад као наставни предмет за васпитање и хармонијско развијање тела и душе мора и треба да се придржава овог правила. Разлика је само у томе, што неки посматрају луксуз са апсолутног гледишта, а неки са релативног. Јер, што је за некога луксуз, за другога није и обратно. Тако је нпр. луксуз имати златну кашику за јело, кад се може и плеханом послужити. Луксуз је имати свилено одело, кад се може имати лепо и ваљано одело вунено и јевтиније. Ако се осврнемо на обичан живот, па погледамо како људи живе у кући приметимо: да људи купују најпре неопходно потребне ствари, за тим корисне и на послетку, ако им средства допуштају и оне, које у кући изазивају пријатна осећања лепога.

Ако се будемо држали овог природног и паметног реда, ми ћемо тако и у школи радити и постићи жељену мету.

Почнемо ли од онога што је *потребно*, радићемо *корисне* ствари веома лепо, па ћемо достићи да ученици могу направити и оно што у души изазива *осећање лепога*. На против, ако почнемо од онога што је лепо па онда пођемо ка корисноме, врло ћемо тешко успети да научимо ученика, да прави и оно што је потребно. Њему ће последњи рад изгледати прост и незграпан, те ће му се нерадо одавати. То нам се најбоље огледа у женском ручном раду код девојчица. Кад наставница почне да их учи пре свега везу и другим луксузним радовима, тешко после уче да плету чарапе, да их потплићу, да крпе и шију рубље итд. И ако је ученица, мало бољег стања, као будућа грађанка, даваће се свој посао другој за новац да јој ради, а сама ће се занимати „вишим и финијим“ радовима.

Такве исте резултате постићи ћемо, ако станемо обучавати и мушкарце „фином“ послу. Они ће доцније перадо радити простије и грубље послове, а кад одрасту стидаће се сваког простијег и грубљег рада ма у ком погледу. А то нити може нити сме бити циљ настави ручног рада у школи. Иначе је боље не заводити је никако.

При настави у ручном раду ћемо дакле издегавати луксузне предмете. Но, многи наставници бране израду луксузних и укучних предмета тиме, што веле, да њима развијају у ученику *естетичка осећања*. Али то не стоји у ствари. Ако се дете навикне у раду на ред, тачност и чистоту, тиме ће се у њему развити **права естетичка осећања**. Поштовање рада стиче се само ако је рад тежак, ваљан, тачан, чист и у реду, а никад ако је лак и претрпан украсима. За то ћемо обратити особиту пажњу на ово у ручном раду, у мушкој основној школи, јер ми не желимо да заведемо школе за вештачку индустрију.

2. *Оно што раде деца треба да се употребљава у кући.* Корист од рада и љубав за рад иду увек руку под руку. Ако дете увиди, да је израђени предмет од користи и употребе, тим ће му се више радовати и добити већу вољу за ручни рад. Добије ли дете појам, да оно што је оно направило могу његова мама и његов тата да употребе у кући, онда оно као са неким поносом осећа да је користан члан породице, јер привређује. За рад тога и предмети, које ученик израђује ваља да имају и практичне примене у домаћем животу.

Кад пак родитељи увиде, да школа даје њиховом детету нешто стварно, кад виде да им дете учи и оно што му треба за живот, друкчијим ће очима гледати и на саму школу; они ће јој се више приближити и потпомагаће је, јер ће приметити непосредне користи од ње.

Ово је важно за нашу основну школу. Кад ђак сеоске школе донесе једног дана своме оцу држаљу за секиру, другог столицу, трећег сланицу, друкчије ће и он гледати на школу; заволеће је јер му она спрема сина за живот.

Па и на место у коме се ради ручни рад ваља обратити пажњу, јер што се често на једном месту употребљава на другом се не употребљава и обратно. Само се ваља држати извесног методичног реда, који је у шведском слојду изведен.

3. *Све предмете ваља дете само да изради без веће туђе помоћи.* Да би се код ученика развила саморадна потребно је, да учитељ не помаже ученику у раду, већ само да га упућује, јер се и дете више радује ономе, што само уради. За то ћемо

давати ученику такав рад, који ће моћи *сам* да изради.

4. *За израду ручних радова узимаће се у првом реду најјестивији материјал, а за тим скупи.* Ми морамо и ово имати у виду, јер ако материјал својом скупоћом премаша корист, коју ученик добија од направљене ствари, онда ће нас и сувише скупо стати васпитање, које овим путем желимо да постигнемо. За наше прилике најбоље је завести слојдово столарство са дуборезом кад је угодно земљиште и плетарство, за тим радове у школском врту, пчеларство и свиларство, а у варошима и картонажу.

Наше општине имају толико своје горе, да их материјал за столарство не би ништа стао, рад у школском врту и пчеларство, такође није осетан издатак, само кад има земљишта, а за то би се ваљало постарати, јер је крајње време. Плетарство би се ваљало завести у јесен кад је сламе у изобиљу, и зими, где има згодног прућа; дакле делимично онде, где има материјала. Картонажа би била само за наше варошке школе, јер су и богатије, а и материјал је знатно скупљи.

5. *Израђене ствари не треба да се политирају.* Ствари политирани изгледају нам лепе, али је та вештина и тешка и скупа. Учињене грешке у раду премажу се, те се дете навикава на аљкавост. Грешке у раду не треба прикривати.

6. *Треба штедети што је могуће више у материјалу.* Ово је оправдано како с економског гледишта тако и с педагошког.

7. *Деца треба да се уче да раде разно дрво у столарству.* Деца треба да се навикавају да раде и тврдо и меко дрво, и једнаког и неједнаког склопа. Јер, ко уме да преструже меко дрво, не уме тврдо и обратно. Ножем се лакше сече меко но тврдо дрво, а лакше и тврдо једнаког састава (нпр. јаворово) но меко а неједнаког састава (нпр. јелово).

8. *Израђени предмети треба својом лепотом да изазивају естетичка осећања у ученику.* Осећање лепога изазиваће у ученику лепо израђен, смишљен и тачан рад учеников, а никад премазан.

9. *Деца треба у раду толико да се извежбају, да умеју да састављају дрво и да га тачно углављују.* Код столице, сандучића и стола треба са свим тачно одмерити и изрезати дрво, те да се после држе делови. Ко се од ученика овоме извежба, лако ће и многе друге ствари правити, које се употребљавају у кући, а без овога се ништа трајашно не да направити. Деца ваља да се извежбају да праве и неке алате, а то ће постићи ако умеју добро да углављују дрво. Тада ће умети да направе: троугао, лењир, угломер, равноостојно пр-

тало, држаљу за чекић и многе друге алатке на домаћим алаткама.

10. *Да настава иде од простог ка сложенијем, од лакшега ка тежем.* Ово је један од најтежих захтева, али и од најважнијих. Ако хоћемо и у овом као и у другим предметима да напредујемо, морамо се овог педагошког принципа држати, тим пре, што ми не спремамо радове наших ученика за изложбу, већ их радом васпитавамо. Још *Песталоције*, при методи писања, нагласио је да ваља позабити од лакшега ка тежем, од простијег к сложенијему. И као што ми употребљавамо при методи учења читања основне речи, које су састављене из најмање гласова, тако ћемо исто и у ручном раду чинити, најпре ћемо се послужити једном алатком. Како је у ручном раду слојду, основни алат *нож*, који веома важну улогу игра у животу човечијем, ми ћемо њиме и почети. Радићемо најпре једноставне предмете, од једног комада материјала, равних површина и то ножем, а доцније ћемо додати једну по једну новију алатку и предмет комбинован с различним површинама. Овде ваља пазити, да увек алатке долазе постепено једна за другом тако, кад се дете прилично извежба с једном, да може узети и другу. Узимање више алатака од једанпут неправилно је и отежава рад, те опет није у стању дете да задобије ону лакоћу и извежаност руке, којој тежимо.

И предмети, које постепено ради ученик ваља да су уређени тако, да кад један изради може и други без великих тешкоћа.

11. *У раду нека је основни алат нож.*

12. *Рад нека је такав да се може брзо свршити.* Да ученик не би изгубио вољу на рад, мора да је предмет мали, да би се могао на време свршити. Деца су по природи склона да раде брзо и да се на једном раду мало задржавају. То је психолошки и физиолошки појав. Дете воли честу промену рада, која му је потребна, те му и годи. Имајући на уму ове психолошко-педагошке принципе, ми ћемо деци с почетка давати такве предмете за рад, на којима ће веома мало радити, те да их доврше што пре. Доцније ћемо давати све веће и веће предмете за рад.

Даље, овде је веома важно и то што дете, као и човек, осећа задовољство од свршеног рада. Стрпљење се губи дуготрајним радом.

(Наставиће се).

ЗНАЧАЈ ИСТОРИЈЕ ЗА САМООБРАЗОВАЊЕ*)

— Н. Карјејев. —

с руског од Свет. Ст. Симића.

Историја је наука, јер нам пружа више или мање тачно знање о појавама, из којих је састављен прошли живот појединих образованих народа; то се знање тече критичним испитивањем извештаја и података, очуваних из те прошлости, и истраживањем самих појава, о којима се у њима крију наговештаји, и њихових узајмних одношаја. Задовољавајући наше интересовање за прошлост рођене нам отаџбине и за прошли живот свега човечанства, то знање може у исто време да послужи и моралним и практичним потребама животним. Чинице, које чине градиво историјско, јесу, у првом реду, радње људске с њиховим узроцима и последицама, а оне су опет саставни део других радња,

*) Услед умножених потреба живот је народни сваким даном све разгранатији и сложенији. У њему се већ није лако наћи младићу са оно знања, које изнесе из школе. Да се тај живот разуме како треба, то је прва потреба, коју мора задовољити сваки који хоће да буде користан привредник у раду на стварању погодаба за народно благостање. За то се пак хоће пространије и разноврсније знање од онога, које се у школи стиче. Што школа не може да да, треба да се накнади самообразовањем. Тежња за самообразовањем нигде није јаче избила на видик него ли у Русији, а нарочито у последње доба. Ниједан посао не може успевати, ако се не ради с планом и по некој системи. Самообразовање није посао тако лак, као што је пун значаја. Да га олакшају, не либе се писати о њему ни научници првога реда, чије је мишљење у питањима ове врсте најкомпетентније. У раду ових научника најзнатнији је професор опште историје у универзитету петроградском, г. Н. Карјејев, који је прошле године уштедео од свога скупоценога времена толико, колико му је потребно било да напише, поводом ових питања, две врло научне књижице: *Писма к њучащей ся молодежи о самообразовани и Бесѣды о выработкѣ міросозерцанія*. Обе су ове књиге врло симпатично поздрављене у руској штампи; о њима се много говорило и говори, а ова друга је дочекала за кратко време три издања. Није ни чудо, јер је Н. Карјејев научник светскога гласа и врло предан пријатељ омладине. Самообразовањем треба, по његову мишљењу, тежити да се доцни што се у школи није могло изучити, те да сваки створи себи једно одређено, заокружено схватање о свету (*Weltanschauung, Міросозерцаніе*). У првој од ових књижица, похвално се изразивши о овој тежњи за самообразовањем, разлаже у чему је његова важност и показује план, по коме треба да се изводи; у другој је опет допунио прву још и нарочитим упућствима, како треба да ради онај који хоће да саморадном изради себи своје схватање о свету.

Чланак, који износимо у српском преводу, шесто је писмо у првој од ових књига. По њему ће читаоци видети, да ли би вредно било да се и наша омладина упозна са овим делима. Јер, не треба губити из вида, да се самообразовањем у нас има више да допунује, што нам школа није могла да да.

Преводилац.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

догађаји и покрети у животу народа (све су то чињенице прагматичке); а у другом реду — појава материјалнога, духовнога и друштвенога живота појединих народа заједно с њиховим променама, које се изводе по законима еволуције (то су чињенице културне и социјалне). Другим речима градиво историјско чине — живот, рад и развиће човечанства. То је онај исти живот и онај исти рад, чију слику налазимо и у литератури, и за то је баш од свих наука литератури најближа историја која добива услед тога и своје значење за опште образовање. Није се узалуд често изводила паралела између историје и поезије, од којих прва ствара слику о животу на основу фактичких дата и путем истраживања, а друга — песничким стварањем на основу општих утисака, које живот оставља у души песника. Приближујући се с те стране поезији, од које се опет за то разликује, историја има доста заједничкога с публицистиком ма да се и од ње знатно разликује: обема је тежња појмити и разјаснити друштвени живот; само што је једној предмет живот какав је био у прошлости, а другој — живот какав је у садашњости; једна га испитује тражећи да пронађе истину о њему, а друга да задовољи ове или оне друштвене задаће. Ова свеза са питањима животним даје историји нарочиту вредност, али се тако исто и научни дух, тј. дух истине, и беспристрасности, или праведности (беспристрасности а не апатије, индиферентизма, који одузимају историји њено значење за живот) може унети у публицистику, ако она стане свој предмет испитивати, држећи се строго метода научнога истраживања, тј. ако буде у испитивању полазила од критички пробраних чињеница, а своје закључке изводила по законима логике, а не по унапред усвојеним мишљењима догматичкога карактера или по улуствима несвеснога нагона, интереса и страсти. Песнички и публицистички елементи, елементи уметничкога стварања и живог интересовања за религиозна, национална, политичка и економска питања, — само ако су, разуме се, пре свега неповређени остали захтеви научности, верности у представљању лица и догађаја, логичности закључака и уопштавања, и потпуне беспристрасности — дају нарочиту вредност и силу историским списима. Али треба имати на уму, да то може бити и опасно по читаоца, који се лако може подати заблудама, кад историк изневери дух своје науке ради лене речи, или ради тога, што хоће да задовољи какву било идеју, или, на послетку, ради тога, да би достигао какву било практичну сврху. Ја нећу да прикривам овај недостатак, него баш обраћам пажњу на њ, да бих унапред показао, како не треба бити сувише по-

верљив према песничким и публицистичким елементима историјографије. На прво место истичем научни карактер историјске литературе. Нарочито су опасне, јер и нехотице кваре историјску истину, разноврсне компилације, кад их раде људи без озбиљнога историјскога образовања, па ма били одушевљени најбољим намерама. Увек је, па чак и у случајевима, кад имамо посла с крупним производима мајстора у историјском истраживању и представљању, неопходно потребно двојити мишљења историчарска од дата и закључака саме историје, и за то је најбоље упознавати се или са делима историка о једном и истом предмету, или, бар, с њиховим мишљењима, или чак и с историјом мишљења, која су била исказивана о овом или оном предмету. Кад је догађај врло сложен, врло близак по времену, те може бити предметом једностраног или пристраснога представљања, неопходно је не поверавати се једноме историку, ма какав он био, него, бар, сазнати најважније погледе других историка, сву историју суђења о даном догађају. Тако треба читалац, на пример, да ради, кад проучава историју француске револуције, о којој је литература тако обидна и разноврсна. У осталом, ми ћемо имати прилике показати, да у опште историја мишљења о разним питањима из области мисли и живота има и сама по себи врло велико васпитно значење.

Ако у историској литератури могу наћи места и елементи публицистички и песнички, с друге опет стране и лена се књижевност користи историјским материјалом, у коме је доста предмета подесних да послуже уметнику, па и публицистика, чак и кад је до крајности тенденциозна и пристрасна, осећа да јој је потребно наслањати се на историјска дата. И то је, тако исто, један доказ више у потврду мишљења, да су општа литература и историја једна другој доста блиске. Ако је само тачно тврђење, да се васпитно значење овога или онога предмета на опште образовање може одредити по томе, колико је који близак општој литератури, историји се онда мора признати такво значење у врло великој мери. Историја је (а тако исто и философија), покрај тога онај колут који свезује општу литературу са друштвеним наукама: социологијом, политиком, правом, економијом, јер је она, у широком значењу те речи; историја, поред осталог, и друштвенога уређења, и државе, и права, и народне економије, па, у исто време, и свих теорија социјалне науке и социјалне етике у њиховим општим и у њиховим специјалним поставкама. Свеза историје са овим наукама огледа се у XIX в. и у том, што су и политика, и право, и економија, напустили ранију апстрактну, па стали

на историјску тачку и почели се користити историјским материјалом и историјским методом. Управо је тако исто свезана историја и с литературом У каквој пак свези може још бити и с филозофијом, показаћемо доцније. Историја се занима не само развићем социјалне организације, узете с политичке, правне и економске јој стране, него и развићем духовне културе, чији појам обухвата, поред религије, морала и уметности, и књижевност и филозофију. Па не само то: и специјалисте у изучавању литературе и филозофије стали су у XIX веку на историјску тачку, као и политичари, правници економичара и специјалисте у изучавању религије, уметности, па и морала. Историју везује за филозофију још нешто: не само да има историја филозофије, него има још и филозофија историје, у којој се задаће историјске науке сливају с вишим проблемима филозофским о сврси човекова бића и о циљу историјскога прогреса, као субјективнога идеала, који стварамо себи, руковођени разумом и савешћу, истином и правдом, и постављамо свему, што историја, с објективне тачке гледишта, тежи да успостави и објасни. Овде се историјска наука додирује с обласћу социјалних идеала, моралних истина, нада, очекивања и веровања.

Тако је обилна и пуна, тако разноврсна и разнострана садржина историјске науке! И ако се њоме неће да послуже као васпитним средством ни они, којима је дужност радити на образовању, ни они, који га траже, то је онда, доиста, једна од најжалоснијих појава, које треба на мах уклањати из живота.

Средње школе признају предавању историје, које је подешено према узрасту ученика, вредност за опште образовање, али њу, како се мени чини, недовољно цени организација вишега образовања. Овде није место разгледати, како се предаје историја у средњим школама; који год је прошао ту школу зна то из свога рођенога искуства, и ако, разуме се, опште правило може имати и својих изузетака. Али је доиста вредно показати, како схваћају задаћу историјскога предавања најбољи му представници, којима су мило и наука и омладина која ту науку изучава. Навешћу у свој њиховој потпуности неколико тачака, које је израдила и пре кратког времена примила комисија, састављена од наставника историје, који су чланови историјско-педагошке секције московскога „друштва за распрострањавање техничких знања“.

I. Историја, која се предаје у средњој школи, чувајући за *достигнуће општега образовања* неопходну свезу с другим предметима, треба да је по себи заокружена целина, која има у себи одређене

задаће, а не тражи их у примени изученога историјскога материјала на даље специјалне студије.

II. Циљ је предавању историје у средњој школи — *навићи ученике да на живот гледају историјски*, а та се навика огледа у појимању процеса историјскога развића и значења најважнијих му момента и резултата, при чему се не смеју губити из вида карактеристичне особина, којима се одликују извесне епохе, поједине народности и личности.

III. Морално и политичко васпитање ни у ком случају не може бити ни у другом реду циљ предавању историје, *него треба да се сматра само као природни резултат свакога разумнога предавања историје*.

IV. Показани циљ предавања историје чини да је, при избору и распореду материјала, *једино могућно опште историјско гледиште*. У излагању народне историје иде, напореда са општим историјским, и национално гледиште, које захтева да се истакну и оне стране историјскога живота, које нису имале културног утицаја на друге народе, него су биле само важне последнице у историјском развићу рускога народа.

V. Опште-историјска тачка гледишта одређује, шта ће се у сваком поједином случају од материјала изабрати које ће се групе чињеница нарочито истаћи; у једној епоси или у животу једнога народа биће истакнуте на прво место појаве спољнега или унутрашњега политичкога и социјалнога живота, у другом моменту — појаве литературне и уметничке, у трећем опет — религиозни покрети итд., према томе, какве су појаве имали у даној епоси или у даном народу највише значења с опште-историјске тачке гледишта.

VI. Имајући на уму, да ученици, учећи историју, треба да се науче појимати процес историјскога развића, мора се признати, да је политичка историја најподеснија за груписање материјала; *карактеристике религијозних погледа, политичких, филозофских и других учења, политичкога, социјалнога и економскога уређења итд. треба да се везују, колико се то може, за најзнатније моменте у спољашњем животу и за судбину знаменитих лица*.

У ових шест тачака, тако ја мислим, потпуно су тачно формулисане главне поставке, које се тичу значаја историје за опште образовање. Исписујући их, намерно сам подвукао она места, на која бих хтео свратити нарочиту пажњу читалаца. „Навићи ученике да гледају на живот историјски“, то је задатак, који се може достићи једино историјском науком, којој не може бити циљ морално и политичко васпитање (јер би онда било потребно унети у предавање нешто догматизма), јер оно треба да је

„само последица разумнога предавања“; ако се пак хоће разумно да предаје, „једино је могућна опште историјска тачка гледишта“ т.ј. тачка гледишта опште-човечанска, а не национална, а уз то треба да се обраћа нарочита пажња на „карактеристике религиозних погледа, политичких, философских и других учења, политичкога, социјалнога и економскога уређења“ итд. То је цео програм, по коме се може предавати историја у школи, и ми бисмо могли честитати омладини, којој се историја буде предавала по овако јасном и пространом програму. Држим, да би било врло добро, ако би се овога програма држала и омладина, у вишим школама, у којима им се не предаје историја: ових шест тачака и њој би могле послужити као програм, по коме би могла сама радити на своје историјском образовању. И систематском читању историјских списа врло је тачно показала циљ поменутог комисија за организацију систематскога читања. Читаоцу неће бити жао на мене, ако испишем и својим примедбама пропратим једно место из њезина извештаја.

„Сврха курсу систематскога читања историјских списа треба да је у томе, да се читаоци упознају: 1) с општим током историјских догађаја, 2) с најважнијим карактерним цртама главних историјских епоха. Да се тај циљ достигне, може помоћи, с једне стране, ако се изуче неколико добрих уџбеника, а, с друге опет стране, ако се прочита низ добро пробраних одломака из литературе и извора, који су кадри осветлити најтипичније црте различних момената историјске прошлости. Већини је читалаца у интересу да се, упознавајући се с општим сплетом од догађаја историјских, ограничи на што мањи минимум, и све тежиште при читању треба да се пренесе на читање историјских списа.

„У читању је најбоље ићи за хронолошким редом. Овим се редом не мора ићи само кад се читају одељци о методици и философији историје. Те је одељке неопходно увести, само је врло незгодно додати их почетку или ма којем од четири курса историјскога програма. Да ли им се место у почетку историјскога читања, ови се одељци неби могли прећи и изучити колико је то потребно, јер се они могу разумети и изучити, тек онда, кад је читалац претходно упознат са историјским чињеницама. Даду ли се последњем курсу, садржина би се овоме морала сужавати, а међутим је баш потребно том четвртом курсу¹⁾ најновијој историји — дати што више времена. Најбољи је излаз из ових тешкоћа — створити из методике историје и

²⁾ По плану ове комисије курс читања траје четири године и према томе се и распоређује материјал у четири курса.

из прегледа философско-историјских система, као допуну првима, пети курс историјског читања.

Овим бих речима имао, са своје стране, додати, да бих ја свакојако, уз „одломке из литературе и извора“, препоручио и читање списа у целини. Који хоће да чита одломке може их наћи само по хрестоматијама, а кад се искључиво оне читају, читање је онда школскога карактера, или треба да има на расположењу целу библиотеку историјских списа, а њу није увек лако имати. У осталом није зар ни потребно опширније доказивати, како има и таквих историјских списа, које је потребно и корисно, интересно и лако прочитати сваком образованом човеку. Имајући на уму, сем тога, да философија историје има значаја за опште образовање, а да је методика историје дисциплина неопходно потребна само специјалистама, који по изворима изучавају историјску науку, а не и људима који читају историјске списе с намером да сами попуне празнине свога образовања — ја бих радо признао, да је неопходно читати списе философско-историјске, а не и оне који се више тичу методике историјске, јер се они, у ствари, могу читати и независно од читања чисто историјскога. Напоследку, и ако признајем да је за изучавање историје природан хронолошки ред, ја опет држим, да тај ред може мимоићи онај, који „појима процес историјскога развића и значење најважнијих му момената“ и има већ „основу за груписање материјала“, а толико би се могло тражити од свакога младића, који је свршио средњу школу. Желети је да се посао око самообразовања врши што слободније; сваки се, нема сумње, прихвата да чита оно што га у даном моменту највише интересује. Нова и најновија историја, неоспорно је, најинтересније су, а нарочито је потребно упознати се што више у појединостима и темељније с XVIII в. Али бих ја, опет за то, могао доказати свакоме младићу, који би хтео читати само историјске списе о XVIII и XIX веку, да је у интересу целокупности и потпуности историјскога образовања и у интересу разумевања историје XVIII и XIX века потребна знати сву историју, па ма јој раније периоде не биле изучене до подробности, него у најопштијим цртама; непотребне појединости могу се пропустити, а сву пажњу треба усредсредити само на појавама, које су најкрупније и најважније с опште-историјскога гледишта. Остаје нам само да пожељимо, да поштована комисија одреди круг систематскога читања, ма да је потребно очекивати, да ће се, с погледом на специјално извођење читања, како га је усвојила комисија у своје програму, морати овај програм знатно скратити.

Да приступимо сад подробнијем расматрању значаја, који има историја за опште образовање.

Не треба доказивати истину, да идеје и знања, које човек добива, кад се упозна с историјом, имају врло велики и важан и теоријски и практички значај. Ову истину треба само објаснити.

Историја је, пре свега, врло потребна, ако се хоће како треба да појме оне моралне и политичке идеје, које, скупа схваћене, треба да помогну човеку створити свој поглед на свет. Другчије човек цени своје идеје, кад и не помишља да има и других идеја, те мисли, да су његове увек постојале т.ј. да имају апсолутни карактер. У самој ствари баш то не стоји, и то треба да се зна и разуме. Који хоће да објасни себи своју мисао и да рашири своје погледе на свет и на сва питања, која су с њима у свези, мора да се упозна са што више разних одговора, који се могу на њих дати, разуме се, не ради тога, да се сви и усвоје као правилни (то је немогућно чак и помислити), него ради тога, да би се могли једни с другима поредити, једни другима проверити, те да се питање може разгледати с различних гледишта итд. А сем тога, и интересовање туђим унутрашњим, духовним животом мора привлачити човека да сазна како су се питања из области мисли и живота разрешавала у ранијим историјским периодима разним погледима на свет, па ма он и унапред знао да извесне одговоре никада неће моћи одобрити: баш је то и важно, што остају спорна многа решења проблема философских и научних погледа на свет. Ево, на пример, шта читамо све у поменутиим програмима московске комисије и с чиме нам је немогућно сагласити се. Реч је о изучавању философије. „Решење питања: како треба изучавати философске науке? — зависи од тога, у каквом се стању налази данас свака од философијских наука. Разгледајући их с овог гледишта, ми видимо: 1-во, да су се *логика* и *психологија* издвојиле и организовале као самосталне науке и за то се могу изучавати у облику, у коме се налазе у данашње доба; 2-го, да науке као што су *етика*, *метафизика* и *теорија познања* престављају собом израз мишљења овога или онога философа, те их за то не треба изучавати другчије него у курсу историје философије“. Ова се примедба може применити не само на апстрактну философију; то се исто може рећи и о учењима политичким и економским. „Нарочито је потребно, — вели један руски економичар у учебнику намењеном студентима — обрађати пажњу на историјску сукцесивност идеја у друштвеним наукама. Кад механичар или астроном изучавају историју својих наука, они тиме задовољавају само

своју научну радозналост; научник, који темељно и подробно зна законе природне, може и потцењивати пређашње неуспешне покушаје да се до тих закона дође. Али није тако у друштвеним наукама: оне ни до данас још нису завршене; у њима се истина открива човечанству лагано и делимично; ум човечји мора често пута да иде у њима пипајући и скачући из једне крајности у другу. И за то није никакво чудо, што старе теорије, бачене, по изгледу, у архиву, често пута поново излазе на видик. Та свеза између онога што долази и онога што му је претходило и чини да је у економској науци врло важна сукцесија идеја, које смењују једна другу за време историјскога развића.“ Сем овога, економске (и у опште социјалне, додајем ја) теорије, које се тичу практичних, материјалних потреба човека и човечанскога друштва, имају ту особину, да се налазе у најтешњем додиру с животом. Друштвени живот народни удара неизгладиви печат и на погледе научника. Сувремена политичка економија непосредан је резултат и веран отисак промена, које су се извршиле, за време од два века, у уређењу економскога живота и у организацији индустријској. У свакој су се већој и важнијој системи или огледале потребе, изазване извршеним променама, или је свака од њих била протест противу невоља њима изазваних; теорија се показивала или као помоћница, или као противница онога што се у животу било извршило. И та тесна свеза теорије с животом истиче потребу, да се прва изучава напоре с последњом“. Ови су погледи у свему тачни и нама остаје само да додамо са своје стране, да се то исто може рећи и о политици и праву. Идеје философске, етичке и социјалне, као што се по овоме види, треба усвајати историјским путем, т.ј. по реду како једне друге смењују и у њиховој свези са стварним животом, из којег су и потекле. Догматску веру у апсолутне формуле, коју је наследио рационализам XVII и XVIII века из времена, када је царевала схоластика, — и ако је садржина нових формула била дијаметрално-противна — ту веру у истину, која као да је једном за свагда усађена у разуму, разрушило је у XIX веку историјско знање, које је схватило идеју, не као нешто непромењиво, што је ван човекова сазнања и што је у стању открити једино разум својом радњом, него као нешто, што се развија у човекову сазнању и што је, по карактеру своје, релативно. Историјско гледиште, појмање развића или еволуције, учење о релативном карактеру знања — ето то су велике тековине XIX века, које су удариле свој печат на све наше погледе о свету. Тек је у XIX веку историја постала

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

правом науком, и у исто су се време почели изучавати предмети из људскога света с историјског гледишта, које није било познато у XVIII веку ни у изучавању језика, ни у изучавању философије, ни у изучавању права, ни у изучавању пародне економије. Историјско гледиште је гледиште развића, еволуције; са њега се мора полазити, кад год се изучава ма која страна културнога и социјалнога живота човечанскога, јер то захтева сувремена наука. Еволуционо гледиште продрло је у XIX веку у науке о организованој и неорганизованој материји: царство животиња и биља, по схватању сувременога човека, производ је поступне еволуције, а такав је производ поступне еволуције и цела земаљска кугла, сва напла сунчана система, све што је створено у свету, једном речју, цео свет појава. Па и философија XIX в. јесте еволуционистичка, објашњавала она свет идеалистички (као што је радио Хегел), или реалистички (као што ради Спенсер). По еволуционом је гледишту релативно све што постоји и све што ми знамо. Посред тих промена, тога покрета, те релативности остају у нашем сазнању непокретни, неизмењиви, безусловни само идеали истине и правде, којима ми тежимо, али знања о њима немамо, него само верујемо у то, што је истина и што је правда, и верујемо да су се они стали откривати још од првих почетака историјскога живота и да је историјска еволуција човечанских погледа о свету у исто време и историја тога откривања. И наши погледи о свету производ су историјске еволуције, а знања, на којима се они заснивају одликују се релативношћу. Али, ако су

она сагласна с нашим поимањем истине и праведности, вреде за нас колико и права знања, која задовољавају наш ум, и права вера, која задовољава нашу савест. Ми смо дужни веровати у истинитост и праведност наших погледа о свету (а могу ли погледи о свету и бити без вере у њих?) али, у исто време, морамо имати на уму, да је, њима ван нас самих, значај релативан, и за то нам баш нико не даје права натурати их ма коме другом, а још мање бисмо смели навијати живот у име њихових догмата. И кад није фанатик, може човек бити чврст и непоколебљив у својим уверењима и тежити да та уверења извојују себи у животу победу путем обавештавања, слободно распростирући их по средини, у којој се креће и радећи да се она остваре. Тако схватање својих погледа о свету, од којег би био далеко дух нетрпљивости, фанатизма, деспотизма и тираније, једино је сагласно с оним поштовањем туђега достојанства и туђих права и интереса, на којем треба да се заснива морално понашање — оно је сагласно са идејама слободе мишљења, слободе савести и слободе живота, а свима је противан сваки апсолутизам и догматизам, мистички или рационалистички, било да му је сврха одржати што се од старине затекло или кренути живот у напред. Ну, да би се човек научио тако схватати своје погледе о свету, потребно му је да се васпитањем привикне историјски гледати и проучавати област људских мисли, а то се може постићи једино правилним историјским образовањем, уз које, ја тако мислим, треба да иде и философски критицизам.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Vidal de La Blache & Camena D' Almeida.
— *Cours de Geographie.* — enseignement secondaire.
Armend Colin & Cie. Editeurs.

Колика се важност признаје Географији у француским средњим школама, најбоље ће нам посведочити наставни програм ове науке у њиховим средњим школама.

У класичним гимназијама предаје се Географија у приправном разреду, за тим у IV,*), III, II и I (реторичком).

У реалним гимназијама (за модерне науке) предаје се Географија од највишег разреда, првог

*) Код њих се разреди броје обрнутим редом. I је разред најстарији, па II, III, IV, V, VI, VII, VIII и приправни разред.

(у оба одсека — научном и литерарном), па, без прекида, до приправног разреда,

У приправном разреду обеју гимназија (класичних и реалних), предају се општи појмови из Географије, за које нису потребни никакви удбеници, па се то нарочито и каже. Ученици се упознају с главним географским терминима, који се наглашују приликом причања каквог путописа по крајевима који су ученицима већ познати. Показује им се на глобу и на карти распоред океана и континената, нарочито положај Европе и Француске. Проста описивања и причања малих путовања.

У класичним гимназијама предавање Географије почиње од њиховог IV разреда. За овај разред тражи се из Географије: општа знања из Физичке Географије и обе Америке. Из Физичке (или Опште) Географије захтева се у лакој али опет

научној форми познавање главних фактора, који чине ову Географију, као: морске струје, вулкани, земљотреси, мадрепорска острва, сви појави који чине климу итд. За познавање обе Америке потребно је знати њихове главне физичке карактере, поједине пределе, сцене и појаве који дају овим земљама нарочите одлике, а код ученика задржавају трајне импресије.

У III разреду предаје се: Азија, Океанија и Африка.

У II разреду Европа осим Француске.

У I (реторичком) само Француска.

Тај се исти материјал, само у другојачијем распореду, предаје у свима разредима реалних француских гимназија.

Горе поменути два писца написали су Cours de Geographie — за средње школе. Cours de Geographie чине четири књиге и атлас.

I књига садржи: *La Terre. L' Amerique*, par Camena D' Almeida.

II књига, *L' Asie, l' Océanie l' Afrique*, par Vidal de La Blache et C. D' Almeida.

III књига, *L' Europe, moins la France*, par C. D' Almeida.

IV књига, *La France*, par Vidal de La Blache et Camena D' Almeida.

Atlas général (Histoïr et Geographie), par Vidal de La Blache.

Ове су књиге писци наменили и министарство одобрило за уџбенике њихових средњих школа, по новом програму од 1890 године. Као што се види, распоред је материјала исти, као што захтева програм за класичне гимназије, почев од IV разреда па даље. По овоме судећи оне се најкорисније могу употребити за уџбенике класичних гимназија. У њима је изложено све што је потребно из Географије да зна један образован човек, а ту сврху и има географска настава у средњим школама.

* * *

Писци, који пишу географске уџбенике, морају изобилдовати богатим и разноврсним географским знањем; морају бити добри проматрачи; вредни читаоци; а уз то морају бити вични наставничком послу, те да умеју добро схватити умни капацитет онога света коме намењују своја дела. То су основни захтеви за раднике ове врсте. Ниједан од ова три главна услова не смеју изостати. Таквоме писцу остаје сада једини, али најтежи посао, да од богатог и разноврсног материјала, унесе у уџбеник што мање, а што једрије садржине. Ну, ни са тим, за писца Географије, није све речено. Често се пута неки важни географски карактери односе на више земаља или предела, његова је дужност не истицати их свуда, и ако су за Географију важни, већ их запостављати другима, који нису толико важни за географску науку, колико су важни за саму ту земљу. Држећи се овога и још многих других околности, Географија може тек тада постићи своју сврху, кад сваку област маркира као у неколико засебну целину. При овоме, опет остаје главни захтев, да се ово постигне са што је могуће мањим уџбеником.

Биће да су најстарији школски уџбеници за модерну Географију изашли на немачком језику, а познато је, да су Немци дали највећи број радника овој науци. У последње време, Французи су знатно почели одмицати од онога стадија у коме су Немци били још у почетку овога века, и труде се свима силама да их претекну. Ну, за сада се може рећи ово: Немци су много старији и многобројнији радници ове врсте; имају много географског материјала по свима гранама ове науке, и ко год се труди да их престигне мора узети досадашњи њихов рад за темељ даљем раду. То је што се тиче научног материјала.

Али за школски материјал, уџбенике, стоји обрнуто. Немци су написали много и то врло разноликих уџбеника, израдили су много школских карата и дали су велики број географских методичара. Французи, пак, немају, велики број уџбеника, али су њихови уџбеници савршенији; нису израдили велику масу карата, али им ова вештина нагло напредује; немају велики број методичара, али овим се мањим бројем много боље помажу и подмирују своје потребе од Немаца. Нигде у Немачкој није тако изведено и примљено начело Немца Кирхова, који каже: „жеља ученика, да дознаду што год о страним земљама и народима, гони нас одлучно, да почнемо топографију са ваневропским земљама, а да је завршимо са својом домовином“, као што су то Французи извели у својим уџбеницима.

За сада стојимо са Географијом овако: ко хоће да се занима научном Географијом, нека то тражи код Немаца; ко, пак, хоће, и коме је потребно, да се занима школском географијом, уџбеницима, нека тражи код Француза.

За потврду овога ништа нам друго не треба него најновији уџбеници, који су написали горе поменути Французи у ове 4 књиге са засебним атласом. Ово су најсавременији уџбеници, какви се само пожелети могу, а то им је признала и немачка литература.¹⁾

Огромни материјал, кога су писци узимали из најновијих дела свих народа, нарочито из периодичних и сваковрсних часописа, по картографији и статистици; за тим путописе, монографије, трговинске и индустријске извештаје, средили су писци, према релативној важности самога материјала, у две категорије: једна је општег значаја и та чини основни текст; друга је специјалног значаја и чини споредни текст. У основном тексту речено је све што има да се каже од општег значаја и то служи за целину географске наставе; у споредном тексту помињу се поједини специјални феномени, који се односе на неку партију из опште Географије или на неку област из специјалне Географије. После сваке партије долази резиме, који опет за себе чини целину. Ту се посебним мислима кажу, у најкраћем обиму, главни моменти из те партије. Ови опет резиме-и свих партија укупно се хармонирају.

Поред тога, што уз ова дела има засебан атлас, ипак се у свакој књизи налази, велики број картографских скица.

¹⁾ Supan, Petermann's Geogr. Mitteilungen, 1896.

Ми ћемо за сада у кратко изложити материјал, који се износи у првој књизи.

* * *

I књига. *La Terre, l'Amérique*, par P. Camena D' Almeida. — Deuxième édition, Paris, Arman Colin et Cie, éditeurs; p. — 371, на лепој хартији и механичким платненим корицама, 2,75 франка.

У првој делу ове књиге, *La Terre*, излажу се главна знања опште Географије.

Предходна знања одређују положај Земље међу небеским телима и главне термине математичке Географије.

Унутрашњост земљина, вулкани и земљотреси. — Ту се ређају начини којима се доказује земљина растопљено-устијана језгра; за тим вулкански појави, њихово распрострањавање и теорије о њиховом узроку; то се исто говори и о земљотресима.

Долази теорија о клими.

Главни фактори климе јесу: топлота, барометарски притисак, ветрови, атмосферски талог. Сваки се од ових фактора посебно излаже, и код сваког се напомиње најпре његов посебни утицај на климу, а по томе његова корелативна веза са другима. Нарочито је лепо изведена партија о ветровима. Од разних врста ветрова излажу се само две: 1. правилни или стални ветрови; 2. периодични ветрови. У правилне ветрове рачунају се *пасати* и *анти-пасати*.¹⁾

У периодичне ветрове рачунају се *монсуни*. Засебно се ређају локални ветрови: *хамиро* у Ла Плати; *камзин* у Египту; *харматан* у Гвинеји; *самум* у Сахари; *широко* у Сицилији и Италији; *бора* у Далмацији; *фен* (Föhn) у Швајцарској; *мистрал* у Лангедоку и Провансу.

У одељку *атмосферски талог*, говори се о кишама, снегу и глечерима.

На основу свега поменутог, долази партија о *класификацији климе*. — Водећи рачуна о распореду топлоте, областима ветрова и киша, могу се на земљи разликовати шест климских предела. 1. Топли предели са врло мало промењивом температуром (тип је Батавија, чија је јануарска топлота 25°, а јулска 26°); — 2. Топли предели са јако променљивом температуром (Laghouat у Алжиру, јануарска 6°, јулска 26°); — 3. Умерено топли предели (обале Средземног мора); — 4. Умерени предели приморске климе (западна Европа); — 5. Предели континенталне климе са јаким варијацијама (Москва — 11° и + 18°); — 6. Предели ексцесивне континенталне климе (Верхијанск, — 53° и + 14°).

У партији о *морима*, говори о дубинама о природи морског дна, о животу у морима, температури морске воде; за тим о кретању мора. Нарочито лепо излаже плим и осеку (marées), њене узроке и локалне аномалије. Особиту пажњу, у овоме делу, заслужују морске струје, врло простим и кратким излагањем описује све што има, за школу, да се каже о овоме најважнијем феномену морске воде. Једним простим дијаграмом објашњава се смисао свих

струја. Узрок морских струја своди на сталне ветрове: пасати у нижим и југо-западни, односно северо-западни (јужна хемисфера) ветрови у вишим географским ширинама, дају општи правац струјама. За тим посебно излаже струје појединих океана. — Ко жели да се упозна са страјама нужно му је да почне са овим, што овде има.

У партији *мора и обале*, износи механичко дејство мора, деструкција (рушење) високих обала, обалске терасе, деструкција ниских обала, стварање дуна, стварање нових обала, стварање атола (коралских острва) растумачено Дарвиновом теоријом, вековног издизања и пуштања обала.

За овом долази партија у којој се излажу *острва и полуострва*.

По њиховом постанку, полуострва се деле на две групе: једна су постала одвајањем од континента; друга су нехадашња острва, сада спојена са континентом пошто се створила превлака.

Острва тако исто, по постанку, деле на две групе: једна су откинута од континента, а друга су се самостално издигла (вулканска и коралска).

Релеф земљин, своди на три главна облика: 1. планине; 1. плато-и (висоравни) 3. равнице и депресије.

Текуће воде. Ту долази стварање извора, температура извора, минерални извори, подземне воде и њихово дејство, храњење малих и великих река, промене у количини речних вода, постанак долина, подела речног тока (горњи, средњи и доњи), механичко дејство река, делте, увећавање делте и теорије о њиховом постанку — постанак им своди на поступно издизање обале; улога делте.

Тиме су исцрпљени главни фактори који утичу на облик земљине површине. О свему је са врло речи много речено, те сваки онај ко ово прочита имаће једну заокружену целину физичке Географије.

За овим долази:

Флора и Фауна Земље. — Ту се излаже утицај климе на биљни и животињски свет. Разликује, по различитим климама, седам вегетационих зона. Распрострањавање животиња није толико зависно од климе као биља, али се ипак осећа најинтезивнији живот код повратника, а све су ређе и кржљавије животиње у колико су даље на север и југ удаљене, или у колико су на већој надморској висини.

Људске расе. — У овој се партији износи бројно стање земљиног становништва (1480 милиона); густина насељености; закони о распрострањању становништва. Људе, поглавито по боји коже, дели на пет раса.²⁾ За овим долазе језици, цивилизација и њени степени. Занимања поглавито служе да човека снабдевају храном, и деле се на: риболов, обичан лов, агрикултуру и сточарство.

Цео овај први део књиге износи 152 стране, чији су листови 18-тина штампарског табака (Jésus).

Други део књиге заузима **Америка**.

Прво долазе општи карактери Америке. Клима,

¹⁾ Пок. Карић узео је само три расе: беду, жуту и црвену; г.г. приређивачи новог издања узели су из овога дела партију о људским расама, али ову поделу нису провели кроз целу књигу.

¹⁾ Г.г. издавачи новог издања Карићеве Географије погрешно су казали о овим ветровима.

флора, фауна овде се тек само напомињу, јер се у свакој земљи оне нарочито специјализују.

За овим долази специјално описивање појединих политичких области, у колико су оне још и географске целине, а где то није, као у Јужној Америци, онда више тих политичких области долазе у једну групу (Еквадор, Перу, Боливија). Свакој се таквој области прво тачније одреди њен положај, величина и број становништва; за тим рељеф, хидрографске прилике и клима; по томе се тачније описује њено становништво, услови за рад и производњу, ступањ културе итд. Још тачније излагање, врши се обично деобом те области на речне сливове (а никако на политичке јединице), који се често карактеришу нарочитим особинама. Статистички подаци су приљени из најновијих и најтачнијих извора, те се на њих можемо поуздано ослањати.

Аласка (није засебна држава, већ територија Удружених Сев. Амер. Држава, али чини засебну геогр. област).

Све се компарације: о величини, броју становништва, густини насељености, писмености и т. д. свих земаља чине за Француском.

Канада. — Дели се на три географске области: 1. Бретањска Колумбија; 2. Централна равнина; 3. Предео великих језера и св. Ловре. За сваки се део излаже засебна Географија.

Удружене Државе. — По основним карактерима рељефа земљишта, на коме су ове државе, њихово физичко изучавање подељено је на: 1. Планински предео и западни плато-и; 2. Централни плато-и (висоравни), равнице и долине; 3. Источне вериге и терасе. Свака се од ових великих географских просторија дели на мање географске јединице и свака се засебно излаже.

Први предео дели се на: 1. Кршевите планине; 2. Колумбиски плато; 3. Велики Бонем; 4. Плато Колорада; 5. Сијера Невада и Каскадске планине; 6. Обалске планине (la Chaîne côtière).

Други предео захвата простор између Кршевитих планина и Елигена. Ту се нарочито описују хидрографске области Мисисипи и њених притока, за тим непосредне притоке Мексиканског залива. Северо-западни крај ове области захватају *прерије*.

Трећи предео захвата источни крај ових држава, Елигенске планине и сливове оних река које са њих стичу у Атл. Океан.

Мексика. — Географија Мексике подељена је на три дела: 1. Ниска Калифорнија; 2. Висоравни и њихове пвичне вериге; 3. Јукатан.

Средња Америка, између Антилског мора и Великог океана, везује Северну и Јужну Америку.

Англии. — Пре њих напомиње Бекмудска и Лијаковска или Бахамска острва.

У Северној Америци су политичке области већином и засебне географске целине, у Јужној Америци већ није тај случај, те се описивање политичких области (држава) своди на груписање у географске целине.

У прву групу долазе државе које се налазе на земљишту чију орографију чине три вериге Кор-

диљера и Гујанска висија, а хидрографију слив реке Магдалене и Оринока. У ту групу долазе: Колумбија, Венецуела и Гујана.

У другу групу долазе кордиљерске државе: Еквадор, Перу и Боливија. Оне се налазе на земљишту по коме се гранају две вериге кордиљерске — Перуански и Боливиски Кордиљери.

Засебну целину чини *Бразилија*. Пространа 8 милиона кв. км., што чини више од $\frac{1}{5}$ Европе.

По вегетационим и климатским условима, може се Бразилија поделити на четири дела: 1. Област екваторских киша, са великим и густим шумама, које је Хумболт назвао Нулаеа; 2. Област где су кишина доба прекинута сушним, ту се простиру саване или *кампоси* (велике просторије обрасе травом, нема дрвећа); 3. Област где се водени талог таложи услед рељефа земљишта, ту је у средини кампоса, опет шумски предео; 4. Област суптропских киша са умереном климом где је могућа и европска култура.

Државе у сливу реке Ла Плате чине засебну целину. Ту долазе: Парагвај, Уругвај и Аргентина. Последња је област:

Чили. — Захвата узани предео између Анда и обале Великог Океана. Протеже се за 38° , а то је дужина од Единбурга (у Скотекој) до Тимбукта (у Африци), средња му је ширина само 150 до 200 километара.

Свака поменута област има картографску скицу, са главним рекама, планинама и главним местима.

Што је овај материјал, у књизи, заузео већи обим, од 452 до 358 стране, долази отуда, што има доста споредног текста који у току излагања специјалише поједине моменте.

Р. В.

Икономова Н. Василџа, учитеља при Државна Софиска Мажка Гимназија, *Аритметика* за први и втори класъ на срѣднитѣ училища и горниј курсъ на основнитѣ училища. Пето прѣработено издание. Удобрена отѣ Министерството на Народното Просвѣщение. (II, 223 стр. у 8°), цена 2 лева. Търново, 1896.

Није нам познато од кад се ова Аритметика употребљава у бугарским гимназијама, али се из великог броја њених издања види, да је она тамо добро примљена. То се још боље види из министарског расписа, који је писац изводео наштампати на првој страни своје књиге, одакле узимамо ово: „Тој учебникъ, съгласно чл. 36 отѣ „закона за издирвање старини и за спомагание на научни и книжовни прѣдпријатия“ бѣ даденъ на рецензиранне прѣвненъ на двѣ отѣдѣлни лица, а сетѣ на особна коммисија, която, следъ подробното разгледание на направенитѣ рецензии и на самия учебникъ, се произнесе, че тој (учебникътъ) вѣ всѣко отношение стои по-високо отѣ всѣкитѣ други до сега издадени вѣ България учебници по тој прѣдметъ“.

После овако лепе препоруке ми смо жељније приступили прегледу ове књиге. Из предговора пишева видимо, да је Аритметику радио већином по руским писцима а и по рачуници нашега М. Ми-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

хаиловића, сем тога вели, да је број задатака у овом издању удвојио.

Распоред градива у уџбенику овакав је:

Увод. I Десетна (декадна) система (1. цели бројеви и 2. децимални бројеви). II Римске и црвено-словенске цифре. III Метарска система (у кратко). IV Монета (бугарска). V Четири рачунске радње с неименованим и једноименованим целим и децималним бројевима. VI Дељивост бројева. VII Обични разломци и рачунање са њима. VIII Претварање обичних разломака у децималне и обрнуто. IX Скраћене радње с децималним бројевима. X Вишеименовани бројеви. XI Решавање задатака свођењем на јединицу. XII Размере и пропорције. XIII Примена пропорција: 1. на просто правило тројно, 2. на прост интересни рачун.

Задаци за вежбање распоређени су уза сваки параграф, и то задаци за усмено рачунање одвојени су од оних за писмено.

Као што се види, узето градиво из рачунице у два најнижа разреда, за мало, потпуно се подудара с градивом које се прелази у истим разредима наших гимназија. На тако и мора бити јер је и њихов и наш програм из математике копија аустрискога програма. Уверени будући да је толико градива немогућно савладати ни добро схватити дванаестогодишњим дечацима ми смо противни таквом програму из математике у нижим гимназијама. Циљ којему се тежи у рачунској настави тројак је: 1) потребна спрема сваком образованом човеку за практичан живот, 2) усавршење судиље вежбањем у закључцима и 3) припремање за општу математичку наставу. Овај се циљ може извести само лаганим, поступним и пажљивим предавањем од једнога ступња ка другому. Разуме се, наставник је главни центар око којег се све окреће и он је једини који овај циљ може извести. Ако је наставник потпуно спреман за свој посао, њему, ради постављенога циља, не треба ништа друго до добра збирка задатака. Али из разних узрока то нигде још није постигнуто, за то је потребно, да уз наставника дође и уџбеник. Кад је уџбеник тако написан да су у њему сва главнија правила кратко и јасно изложена и да су она последица прецизних објашњења, па је још снабдевен лепо распоређеним и обилним градивом за вежбање, онда је ђаку дато све што му треба да на лак начин постигне сигуран напредак.

Да видимо сад, како стоји, према изложеним захтевима, Аритметика коју приказујемо.

Судећи по спољашњем обиму свако би се преварио о изради ове књиге и пре би уврстио у опширне уџбенике но у кратке. Међу тим она долази у кратке уџбенике, јер од 223 стране око 120 (више од половине) употребљено је на задатке, остало на теориски део; другим речима: око $7\frac{1}{2}$ табака (гармонда) иде на задатке, а нешто више од 6 табака (широки цицери) теорија је.

При објашњењу декадне системе за писање и изговарање бројева по тој системи требало је споменути, да би се и сваки други број а не само 10 могао узети за основу. — При грађењу редова и класа код великих бројева писац узима тријадни

начин, — онај код романских народа, међу тим штета је, што је пропустно рећи и о хексадном начину, код германских народа. — Децимали се одвајају од целих јединица десетном тачком (боље запетом!) и да би се јасније уочили, они се пишу ситнијим цифрама. Овакво писање децимала има својих незгода, поред осталог, нарочито код скраћеног множења, јер је са свим незгодно потписивати множитељ испод множеника, што се лепо види на угледним примерима на стр. 135. и 136. — У § 7., пре него што се прешло на рачунске операције, говори се „о промени облика десетних разломака“, т. ј. о множењу и дељењу десетних разломака декадном јединицом; не видимо разлог, зашто је тај параграф ту дошао? Његовој првој половини природније је место у § 24. код множења, а другој половини у § 31. код дељења. — Лепо је урађено, што су, уз римске цифре, унесене и црвено-словенске. Тако би требало да раде и наши писци Аритметике. — Тако исто добро је учињено, што су код рачунских операција с целим бројевима извођена једновремено правила и за десетне разломке. —

Немамо намеру да у овом прегледу идемо за писцем и да овде износимо све напомене које би се могле учинити (н. пр. да није добро што су правила на стр. 44. необјашњена, то исто за пример а) на стр. 50. итд.), а немамо ни потребу улазити у све појединости. Уместо тога, ми ћемо у најкраћим потезима изнети наш суд, који смо читањем овога уџбеника створили.

Рекосмо да је он кратак, и, писац се, ваљада у жељи да му теориски део испадне што краћи, на много места огрешио о методско-дидактично начело: велики део важних правила остао је необјашњен — исказивао је правила (често врло дуга), уз њих израђивао по два, три, примера, и у том је тумачење! Н. пр. без икаква објашњења изнета су гола правила за дељивост бројева, одређивање највеће заједничке мере и најмањег садржатеља, да друго не спомињемо, као ни неке партије које нису довољно објашњене. И ако, уз ово, има понеких партија добро обрађених, ипак је њихов број мањи од првих, с тога смео закључити: да с теориске стране овај уџбеник не може дати оне користи, које се од доброга уџбеника с правом очекују. Ну са другога гледишта овај уџбеник има извезне добре стране, а на име: стил је пишчев лак и деци приступачан; сем тога, збирка задатака уређена је врло добро. Задатака има много, по нашем рачуну, преко 2000. Они су опште добро сређени те чине наставнику олакшицу око избора домаћих ђачких задатака, а ђаку дају лепо градиво за вежбање и утврђивање изучених аритметичких правила.

На кратко, кад сумирамо све што у овој Аритметици нађосмо, можемо о њој изрећи овакав суд: с обзиром на њене слабе стране, она може бити опасно оруђе у рукама недовољно спремних и вештих наставника, с обзиром пак на њене добре стране, она може учинити лепе услуге рачунској настави у суседној нам Бугарској, али само у рукама спремних наставника.

Априла 1897. год.
Београд.

е.

К О В Ч Е Ж И Ћ

НЕКОЛИКЕ ЗНАМЕНИТЕ СИСТЕМЕ ВАСПИТАЊА.

Познати писац и академичар француски Жил Симон, рекао је једном приликом у чланцима, које је под насловом „Mon petit journal“ штампао у Temps-у, — да данашње генерације по идејама живе у XX-том веку а да по обичајима нису још изашле ни из XVIII века. Ова мисао може бити тачна у сваком погледу али не и у погледу васпитања.

Немци су, — да не наводимо друге примере, — славили пре кратког времена стогодишњицу од времена Базедова, апостола прве разумне системе васпитања у Немачкој, педагога, којег су помагали многи просвећени владоци онога времена и у чије су „Philantropiu“ слата деца са свих страна, да се ту васпитају и спреме за добре и ваљане грађане. Па, да ли је, и какав је напредак учињен у васпитању од времена Базедова? — Базедов је с великим напорима и путем дугогодишње борбе био успео, да у школу Немачку уведе три важне и корисне новине. Он је показао неопходну потребу изучавања матерњег језика у доба, у које се као „право“ образовање сматрало изучавање само два стара језика. Базедов је, даље, положио основу и природној историји у школи. И, најпосле, тај је педагог, задахнут идејама Русо-а, обратио пажњу и на физично васпитање ученика. И сами Немци признају, да се у погледу те три тачке системе Базедова, савремена школа није кренула ни мало у напред.

Али, рећи ће, можда, неко, да једно столеће није довољан рок, да се може доћи до прогреса у васпитању. Погледајмо на време од којег нас одваја двеста година. Недавно је прошло равно два века од како су биле објављене „Мисли о васпитању“ Џона Локе-а. (Lome Thoughts concerning Education); оне мисли које је Русо био позајмио од тога Инглеза, на својих начин разрадио и рашширио по целом свету. У том су делу изложени најелементарнији услови свакога васпитања, које претендује да је разумно и које тежи традиционалном циљу „у здравом телу здрава и душа“.

Прву партију свога дела посветио је Локе физичком васпитању, које, на срамоту нашега века, још није свуда признато као потрабно. Ту Локе проповеда безусловну потребу, да се деца навикну на хладноћу, ветар и непогоду, да им се тело прекали, да пливају лети, да праве екскурсије за време одмора, да им одело не буде одвећ топло ни уско, да им се за храну не даје много меса а још мање зачина, да је довољан сан од 8 сахати дневно, на тврдој постељи итд. итд. —

Локе је даље сматрао, да је морално васпитање важније од сваког знања и да знање није једина сврха школе. Он је сматрао као бесмислицу: утрошити 8—10 најбољих година децега живота на граматику старих језика. И најпосле, држао је, да

знања на ма каква била имају сразмерно малу цену и да је од свега важније однеговати у деци — карактер.

Да се не упуштамо у детаљније излагање Локове васпитне системе, него да се упитамо: колико је његових корисних мњења остварено данас, после 200 година? — На физичко се васпитање још и мисли и гимнастици се почиње давати места у школи. Али, о моралном васпитању једва да може бити и речи! Цело данашње васпитање своди се на давање знања. Наставници сами дају већи значај настави него васпитању и све је управљено на гола знања.

Да ли су, према томе мисли које је Локе о моралном васпитању и развијању карактера био изнео још пре два века, и у колико застареле за данашње време? —

Наравно, — да нису.

Оне могу и дан данас бити од користи организацији савременог васпитања. Па не само то. Ни много старији покушаји у том погледу, нису изгубили свога значаја. Васпитање чија је сврха хармоничност душевнога развића човечјега, постојало је још пре 20 векова и основи су му и дан данас исти. У том погледу веома је интересантна студија професора Пеца „*Ansichten der griechen über Prinzen-Erziehung*“ (Погледи Грка на васпитање принчева). Писац је дошао на срећну мисао, да о томе питању прикупи у једно све растурене податке старих писаца и новијих испитивалаца старине. И слика је испала веома интересна. Примерима васпитања Кира и Александра Великог, писац упознаје читаоце са системом васпитања старих народа, у којој се може наћи доста корисних података и за наше време. —

По персијском систему васпитања подмладак се делио на децу и младиће. И једни и други скупљали су се, из јутра, на јавним местима. Они су стајали под надзором старих људи, официра у миру. Телесно вежбање, игре, гађање из стреле, бацање копча, биле су важне тачке васпитања. Ондашњи педагози нарочито су се бринули да код својих ученика развију осећање правичности. Тада су се деца учили правичности, као што се данас уче читању и гласању. Осем тога, развијана су код деце послушност и дисциплина, искреност, владање самим собом и поштовање старијих. Правичност се сматрала као прва врлина. Обучавали су их даље и простоти у навикама. Деца су се скупљала и јела за општом трпезом, код свога учитеља.

То је трајало до 16—17 године. Деца су, за тим, ступала у одељење за младиће. О њима се, по речима Ксенофоновим, ваљало више бринути. А та се брига састојала поглавито у том, да младићи буду у непрестаном кретању, да се снаже физички и да се задахну благородним тежњама. Покрај других вежбања занимали су се и ловом. Сам их је цар, по неколико пута годишње, водио уза се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

као нажеве у лов. Обрађала се пажња на све што је имало везе с ратом — на рано устајање, на издржљивост према глади и зноју; на добро пешачење, трчање, храброст итд. У опште при физичким вежбањима, имали су на уму примену њихову у практичном животу. Држава је примала младиће у службу. У тој другој школи проводили су десет година. За тим је настајао период рада. Од кадетањака, постајали су официри и чиновници. — После 25 година службе, чувенији Персијанци ступали су у ред старешина и управљали су, као саветници цареви, државом.

Кроз ту исту строгу школу прошао је био и Кир, васпитавајући се заједно с осталим својим вршњацима тако рећи, у једном заводу, где је постојало извесно јавно мњење, које је било могућно придобити за се само личним особинама, достојним радом, а не привилегованим положајем. У тој је средини Кир и примио оне добре и просте особине, којима је остао веран кроз цео свој живот. Из васпитања основаног на дисциплини и разумној слободи потекла је и она мудрост. Тим поводом Ксенофон примећује: „похвала и част за послушне, стид и казна за непослушне, јаки су мотиви. Али и они доводе само до принудне послушности. Добровољној послушности доводи други, краћи пут. Људи се с највећим задовољством покоравају ономе, о којем мисле да најбоље познаје њихове *користи*“.

Историја сведочи, да су Персијанци остали силни све дотле, докле је се младеж њихова у простоти васпитала. Али, завојевања су им донела богатства, а богатства мекуштво и народно је васпитање пошло у назад. Кад је породица уступила место харему, сва су освојења персијска постала лака добит Александра Македонскога.

Од особитога је пак интереса, живот и развиће цара и завојевача, који је пре две хиљаде година рекао: „труд је царски посао“ и о ком је предање сачувало другу дивну изреку — „награду за своје тежње, прави човек нахођи у самим тим тежњама“. То је особито важно знати данас, када се тако високо цени и често прецењује умно развиће, оштроумље и када се тако мала пажња обраћа на карактер, и ако он у вези с чашћу и осећањем дужности треба да одређује цену сваком човеку. Развијен ум драгоцен је у рукама карактерних људи, али је у рукама некарактерних — опасно оружје. Осем тога, јача развијеност умна при ограниченим спољним условима живота, није увек срећа ни за поједина лица ни за државу; док су добре особине карактера спасоносне свуд, увек и за све.

Најпосле, ваља поменути и то, да физичко здравље и физичка развијеност, које често нису у хармонији с тако званом умном развијеношћу — увек помажу развиће карактера. Телесна вежбања којих се не туђи ни један силан народ, развијају и осећање послушности и храбрости; од користи су дакле и телу и карактеру.

Александар Македонски растао је у оштрој атмосфери и у климатском и у етнографском погледу. Македонија је била на страни противу северних земаља и Арбанаса. Њени становници били су помешане крви, у којој је можда било мало и

грчке. Тамо није било разнежених магната с читавом гомилом слугу, пити особитих богаташа. Грађани су били привикнути борби за опстанак и одликовали се храброшћу и издржљивошћу; једном рећу: били су једна врста војсковођа и војника. Таквом ратничком народу потребан је био мудар вођ, а Македонци су га имали у цару Филипу.

Филип је био први васпитач свога сина, и у толико важнији што му је учитеља изабрао с највећом опрезношћу. Од највећег поверења код родитеља Александрових био је Леонида, сродник царице Олимпије, који беше Илирац или Арбанас. Од ближих лица треба поменути још двојицу који беху грчко-илирског порекла, Лизимаха и Филипа.

Прве године своје, Александар је провео под надзором македонских госпођа. Детињство му је протекло у простоти и строгости. И то је било од доброг утицаја на будућег цара. Он се беше навикао да сноси све невоље и напоре с невероватном трпељивошћу, а то је доцније не једанпут, спасло његову војску у критичким опасностима. Осем надметања у трчању, он се стално вежбао у мачевању и војничким играма. Оружјем је владао мајсторски; то доказују његове борбе с лавовима и с безбројним непријатељима. Између осталог ваља напоменути још и то, да су између Арбанаса, сродних по крви Александру, изашли највештији фехтачи. Скендербег је, на прилику, као што се прича, сам својеручно погубио око 3.000 Турака.

Александар је волео музику и доспео је до виртуозности у тој вештини. Али, кад га једном приликом упита отац, да ли га није стид што тако вешто свира, Александар баца свој инструменат и од тада поче сматрати музику као вештину, која не одговара његовом високом положају. Певање је напротив, увек неизмерно волео и док је још био дететом, одушевљавао се слушајући тако зване фригијске песме.

Вредно је напоменути, да је Филип васпитаче своје сину, можда у намери да одстрани дворски утицај — бирао из немакедонских и политички независних, суседних области. Васпитање будућег цара, док је био дететом састојало се у главном у томе, да се отклони сваки штетан утицај на њ и да му се окрепи физичко и духовно здравље. У њему је постојало унутарње религиозно осећање. А вероватно је, да су му тада усадили у срце и остале племените традиције индојевропских народа — високо осећање чести, поштовање старијих и кавалерско понашање према женским.

У сваком је васпитању потребна једна чврста рука — и дан данас ни једна школа, у којој је управа колебаљива не може бити добра; док, међу тим, школа којом се добро и чврсто управља и са слабијим наставницима може постићи лепих успеха. У васпитању причева то се још јасније огледа. Ту је анархија међу наставницима опаснија него нгде на другом месту. Њом се поткопава сваки ауторитет. А као најприродније последице те анархије јављају се неравномерност и недостатак хармоније у образовању и прављење уступака рђавим наклоностима младог васпитаника, које се чак и хвале као знаци — генијалности!

У васпитању Александрову све је било руковођено једном снажном и опрезном руком. У васпитању и младости његовој а Леонид је био главни надзорник над његовим учитељима. Доцније је по жељи Филиповој, главна улога у васпитању Александрову одређена Аристотелу. Од Леониде озбиљног и старог војника примио је био Александар много дених навика. Од њега је чак научио и да брзо иде. Леониду цртају као врло штедљива и кућевника. Прича се, да је једном корео Александра за то, ште је приликом принашања жртве подносио тамњан обема рукама. „Толко тамњана можеш бацати у огањ тек онда, кад Арабија буде твоја“ — рекао му је. Доцније је Александар освојио тај део Арабије, сети се речи свога учитеља и послао му на дар огромну количину тамњана, додајући малициозно: богови племенито исплаћују оно, што им се с чистим срцем, на жртву принесе“. Леонида није праштао свом ученику најмање ситнице. Александар је, као цар, приповедао, да је Леонида често долазио и у његову спаваћу собу у намери да види, да му није мати донела чега, што би било лакомо и излишно. —

IV.

Аристотело је из руку Леонидиних примио Александра као здрава и добро очуваног младића. Ступање његово у дужност васпитача извршено је у таквим приликама, које су му ауторитет подигле у очима ученика, његове матере и целога двора. За време рата Филип беше порушио Стагиру, место рођења Аристотелова, а тада заповеди да је поново подижу и свима грађанима који отуда бежу утекли и проданим робовима, допусти, да се врате старом начину живота. Све је то Филип учинио само из поштовања према Аристотелу.

Да настави и васпитању не би сметали никакви страни утицаји, одређено је било за васпитање место даље од двора. За време учења Александар се бавио у Нимфеуму, у прекрасном парку близу Струме, с храмовима и лепим домовима. За чудо, да ни један уметник до данас није покушао да представи, како у сред дивнога предела велики мислилац проводи време са својим учеником, будућим светским освајачем.

Колико је mudar васпитач био, може се судити по том, што он није тежио да свог ученика обогати оним знањима, на које, на жалост, тако много полаже савременост. По неким подацима, Пец изводи да је Аристотело, пре свега, обраћао пажњу на природне науке. Под руковођењем Аристотеловим, Александар је рано стекао дар јасног посматрања, који је доцније био узрок многим великим успесима његовим. Александар је као освојилац Азије слао Аристотелу ретке предмете и знатне производе природне. На испитивање тога, он је једном приликом дао Аристотелу 1—5 милиуна динара. Он је као ратник помагао науку где год је могао. Зато је — како примећује Курцијус — у оно доба и било толико научника и вештака, који су се посвећивали природи.

Наставни план, кога се држао Аристотело био је, кад се упореди с новијим, упрошћен у толико,

што народни језик није био центар тога плана. Александар је од детињства говорио и читао грчки. Не зна се, да ли је се трудчио и око граматике осталих језика. Персијски је могао научити доцније, када му је то било потребно. Извори помињу између осталих предмета којима се он учио: говорништво и медицину. Аристотело је био син лекара и сам лекар. Што се тиче говорништва, њиме је се Александар често с користићу послужно — у тешким моментима, за време својих похода, он је више пута умео да одушеви своје уморне и клопуде војнике.

Љубав према поезији, литератури и науци, развио је у Александру такође Аристотело. Александар је с потпуним убеђењем називао Илијаду „насушним хљебом за војничку даровитост“. Своју Илијаду Александар је чувао у једној дивној кутији, направљеној од племенитих метала. Она му је увек била близу јастука заједно с мачем његовим.

У једном Филип саветује свом сину „да се од Аристотела, свога учитеља, учи не само знању него и мудрости“. Наштамавши то писмо, Курцијус додаје: „Због тога и Александар доцније није пропуштао прилике, а да свом учитељу не изрази своје поштовање пишући му често и молећи га за савете“. У тој преписци која је трајала годинама, Аристотело се изражава слободно и отворено: „Александру је особито потребно да увек има на уму, да је њему велика власт дата само ради тога, да људима буде од користи а не од штете; требало би му такође помислити и на стишавање свога гнева, јер према слабијим треба бити уздржљив, а он себи равна неће наћи“. То је писмо адресовано самом Александру. „Онај део философије који учи о том, како треба управљати собом и другима, Александар је под руковођењем свога учитеља, тако усрдно изучио, да се могло мислити, да је хтео срушити, чврсто уређење персијског царства не новцем и оружјем, него великодушностју, мудрошћу и умереношћу.

За дивно је чудо, да су се умереност и владање самим собом тако дуго одржали код Александра, и ако је био онако бурнога темперамента. Аристотело, разуме се, није могао променити природни темперамент сина Олимпијинога. И бирао је — као многи васпитачи — између два опасна пута. Аристотело није сузбијао силно честољубље и славољубље Александрово, него се само трудио, да те његове особине упуту на племенита дела. Та жеђ за славом, спасла је, по речима нашег историчара Курцијуса, — Александра од многих невоља. Кад је једном у турканенским степана хтео умрети од жеђи, поднеше му шљем са водом, а он га одби говорећи „ничег нећу да имам пре од мојих ратника“. И на тај је начин он, разуме се, — могао васпитати себи одане официре и војнике.

Александар се одликовао простотом и у храни и у оделу. Матери Дарија Созигамбеса рекао је једном приликом: „хаљину коју носим не само да ми је поклонила, него ју је и направила сестра моја“. То је рекао у намери да покаже како Персијанци немају право, што ручни рад сматрају као постидан. Александар је носио обичне војничке

хаљине и за време похода храно се истом храном којом и његови војници: хлебом, сољеним месом и вином. Када му је као победнику Мале Азије, каријска царица Ада послала лепих јела и неколико вештих куvara, он је са захвалношћу одбио дар, додавши, да је њега Леонида снабдео много бољим куварима тј. телесним вежбањима пре доручка и скромним доручком, да би му ручак био слађи.“

Физичка вежбања и игре волео је Александар кроз цео век свој. Пред саму се смрт мачевао са својим вршњацима. Ратови су му били кратки и одлучни.

Како је дошло азијско мекуштво види се из једне примедбе коју је учинио, размотривши двор Даријев, који је напачио на кућу пуну драгоцених украса. „Ја држим да је овде негде било његово царство“, рекао је он тада својим друговима.

Александар је имао другачије појмове о задацима и циљевима царства. Он је сам признавао као главне узроке својим успесима македонску војну спрему и грчку ученост. Прву је наследио од свога народа, својих предака, свога оца. Али то једно није било довољно за извршење дела које је Александар учинио, као што казује историја његових наследица, јунака и ратника, који ипак нису нашли ничега бољег, него да се међусобно свађају и да наследство свога цара упропасте. Нада свим тим неупутностима Александра је узвисио грчки учитељ и Александар — може се рећи — није без основа

говорио, да за свој живот има да захвали Филлипу а за своју славу — Аристотелу.

Александар је умео не само да осваја земље него да их и организује. То је био један редак организатор. И за ту способност има да захвали Аристотелу. „Организовати“ значи стварати услове за живот а они се наслађају на трајне интересе. Али, Аристотело је био напредан политичар — економ. Он је још пре две хиљаде година предвиђао развитак механике и предсказивао да ће она заменити рад старих робова. И није чудо, што је и ученик његов поимао тесну везу народне привреде с државном управом, војном струком, вођењем ратова, стварањем држава. Усред својих победа и освојења, он уводи плаћање живота својих војника (наследицима погинулих исплаћивана је извесна награда); тражи морски пут из Јевропе у Азију; претвара у новац драгоцености, нађене у ризницама персијских царева; пушта тај новац у обрт и на тај начин унапређује трговину; истиче грчки језик за светски; градове претвара у трговачко-политичке центре, прихвата се да поправи мрежу вавилонских канала, које су Персијанци били покварили и у сваком погледу јавља се као први, прелазећи нездрава благишта с ланцем за мерење у рукама, док се најпосле не зарази опасном грозницом и не подлеже смрти у 32-гој години, стекавши за непуних 12 година рада својим великим делима светску славу.

С њим је, можда нестало још много великих идеја, а можда он без Аристотела и не би постао — „Велики“.

„Н. В.“ Г. Ј.

ПРЕГЛЕД ШКОЛСКИХ ЛИСТОВА

а) Српски:

Учитељ, педагошко-књижевни лист. Орган Учитељског Удружења. Власник и издавач Учит. Удружење. Уређивачки одбор: Ђока Ивковић и Светозар Вучовић, учитељи у Београду. Уредник Н. Чолаковић, учитељ у Београду. 8°.

Учитељ је већ ушао у другу половину своје шестнаесте године. За све то време, он је био достојан представник вредног Учит. Удружења; он је успешно разносио поуке млађим учитељима, а умешно пренео многу корисну новину у нашу још слабачку педагошку књижевност. Остављајући недирнуту заслужену хвалу, минулим годинама, да легимне прегледамо само јануарску и фебруарску свеску ове године.

У јануарској свесци је први чланак: *Шта смета основној настави*, од Л. Лазаревића. Ово је тако важна ствар, да се никад неће моћи рећи: о томе је сувише писано. У чланку су побројани они моменти из живота наше основне школе, који битно утичу на напредак њезин. Учинити, да ти моменти буду школи корисни, да је помичу напред, значи зајемчити успех нашем народном образовању.

Чланак: „Основна настава у Румунији“ од Т. Ивковића може корисно послужити свакоме, нарочито у времену, кад се и код нас озбиљно помислила на увођење сталног надзора.

Рекао бих да је заведен и нов и користан обичај у уређивању овога листа, штампањем лекарских предавања о томе, како се учитељи треба да нађу у поцима ма какве заразне болести. Док француски педагози траже, да француски учитељ треба да зна лечити лакше болести сам, дотле наши учитељи нису били упућени ни у томе, шта им треба радити у случају какве заразе. Предавачу на труду, Учитељу на штампању треба да буде благодаран сваки пријатељ основне школе и њезине омладине.

Мило ми је, што се већ озбиљно подиже глас у „Учитељу“ за што озбиљније физичко васпитање наше школске омладине. У чланку се даје велика важност Шреберовој гимнастици, коју и Мантегаца одушевљено препоручује. Додао бих, да и ову гимнастику треба свагда зачинити дечијим играма. Тако ће бити занимљивија, па и кориснија.

„Педагошки преглед“ требало би да буде богатији и разноврснији.

„Предавањима“ у Учитељу треба поклонити више

пажње, тј. постарати се, да лепих, угледних предавања буде што више. Уверен сам, да међу нашим учитељима има доста још таквих, којима су та предавања баш потребна.

Лепо је што се даје места и забави. Пријатно је, после оне збиље достојне нашег учитеља, да се човек занима чиме лакшим; то вам је, као год кад путујете лепом шумом, па мало заморени нађете на леп хладовит пропланак, те се ту слатко одморите.

Књижевни преглед што је разноврснији то бољи.

Гласник се лепо обрађује. Знамо поуздаво, да многи читаоци „Учитељеви“ њега најпре прочитају.

Обрадовао сам се, кад сам видео из ове свеске да имаовина Удружења износи 62.051 динар. Прегли па стекли. Ако се то тако продужи, онда ће наши учитељи, односно њихове породице, бити колико толико осигурани.

„Извештаји и Саопштења корисно могу да послуже за изношење свега онога од чега пати по нека наша школа, забачена далеко или о којој непосредна њезина власт мало рачуна води.

У фебруарској свесци је уводни чланак: „Надметање као васпитни принцип“ од Јаше Продановића. Овај леп и важан чланак с коришћу може прочитати сваки наставник у Србији.

Други је чланак наставак другог чланка прошле свеске. У њему се говори о надзору осн. школа, и уређењу Просв. Савета итд. Занимљиве и корисне ствари, које треба знати. Трећи је чланак продужење предавања Д-ра Воје Ђорђевића. Шта мислим о оваким предавањима рехох мало пре.

„О сузбијању лажливости“ од Мих. Станојевића учитеља, је леп покушај, да се укаже на средства како се сузбија та рђава навика у наше деце, која је ухватила дубока корена.

„О пажњи децој“ чланчић је, који не треба пропустити а да се не прочита, кад тако важно питање расправља.

Педагошки Преглед је као и у прошлој свесци.

„Бележник једног учитеља“ је лепа и занимљива лектира. Мислим да потпуно има права на ступце „Учитељеве“.

Лепо је и предавање у овој свесци.

Све остале рубрике уређене су као и у јануарској свесци.

Ако се уредник постара да и остале свеске уреди овако брижљиво као ове две, онда ће заслужити свакије признање, а уверен сам и благодарност својих другова.

Ј.

Нови Васпитач орган за педагошку књижевност. Власник Мита Нешковић. Излази у сремским Карловцима у српској Манастирској Штампарији.

Почетком ове — 1897. године ступио је „Нови Васпитач“ у десету годину својега живота. До сада су у овој години изашле четири свеске, пошто овај часопис „излази сваког првог дана у месецу“. — И у овима, као и у досадашњим свескама и из ранијих година, садржина је врло поучна и пробрана.

У јануарској свесци овога часописа на првоме месту чланак под насловом: „*Георгије Бранковић* српски патријарх“ (са сликом). — У овоме чланку

набрајају се важнија доброделија, која је патријарх Бранковић, од како је на управи српске патријаршије, чинио за напредак српских оностраних школа. Између осталих доброделија помиње се и установа школскога „фонда св. Саве“ из којег ће се, уз даље прилоге, издржавати срп. вероисповедне школе. За оснивање овога фонда приложио је патријарх 14. јануара 1894. године 10.000 форината. Но још је замашније дело патријарха Бранковића, што је о својем трошку подигао великолепну зграду „*Учитељске школе у Сомбору*“, на чије је грађење и унутрашњи намештај утрошио патријарх 40.000 форината.

Ова и друга доброделија дела уврстила су патријарха Бранковића у ред најзаслуживијих просветних добротвора у оностраноме Српству.

У другоме чланку коме је наслов: „*Педагошка дјела и идеје Константина Д. Ушинскога*“, написао Д. Семенов, с руског превео Нинко Седлар — налазе се критичке оцене о радовима и педагошким погледима покојнога руског педагога Ушинскога. На првоме месту је похвална оцена Ушинскове књиге „*Дѣтскій Миръ*“ (Дечији свет) састављена и издава 1861. године. За тим се говори о његовом другом делу „*Родное слово*“ (Рођена реч) за које се тврди, да је направило *епоху* у руској педагошкој књижевности.¹⁾

На трећем месту ове свеске је чланак: „*Приправа за српску синтаксу*“, у коме се у неколиким лекцијама методски објашњавају поједина синтактичка правила.

Још се у овој свесци налазе ови чланци: „*Анкета ради састава вероучних књига за срп. православну децу у карловачкој митрополији*“ где су утврђена главна начела, којих се треба придржавати при изради ручних књига за веронауку. Важно је још напоменути, да је првеном појању дата нарочита важност. Прв. појању је главна задаћа да буди у ученицима одушељење и најнежњије осећаје за православље и побожност.

Још су у овој свесци: „*Дјечје игре*“ (из збирке Милоша Вановца) — има их 5 на број. У рубрици: „*Поуке из разне знаности*“ има „*Ново тумачење о „Сунцу*“ од М. Р. а чланци под рубриком „*Шта пишу наши педагошки листови*“ у овој години су изостали.

Уз овај број налази се у нарочитоме додатку *Књижевни преглед* „Новог васпитача“ а прва му је рубрика „*Пабирци по књижевном пољу*“.

Овде је из XIII књиге Срп. Књижевне Задруге, у којој су неки ситнији радови пок. Др. Јосифа Панчића, учинен кратак извод из једнога чланка под насловом „*Јестаственица у основној школи*“. Још су у овом *Књижевном прегледу* и „*Књижевне белешке*“ у којима је изведена садржина неколиких књижица за децу а и неких листова.

У фебруарској свесци је на првоме месту продужење онога чланка из јануарске свеске под насловом: „*Педагошка дјела и идеје Константина Д. Ушинскога*“.

На другоме је месту чланак: „*Врло мало о почетку рачунања у основној школи*“ написао Стеванин у Бањојлуци. У овоме чланчићу писац, који је учитељ

¹⁾ Обе ове књиге биле су намењене за децу млађег узраста. То су прве читанчице намењене постепеним умним вежбањима и очигледном упознавању са околином.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

четвороразредне школе у Босни, указује на тешкоће при почетку рада с рачуницом код ученика I разреда, позивајући „одбор за издавање школских књига у Босни и Херцеговини“, да у новом издању „*Прве рачунице*“ „метне и неколико практичних примјера, да не буде испуњена голим бројкама од прве до пошљедње стране“. —

На трећем месту је чланак „*Школе у Америци*“ у преводу М. Бандића. Овај је чланак врло интересан, јер се из њега доста јасно може сазнати стање како наставе, тако и односи између појединих држава, општина, и наставника у Америци.

Још се у овој свесци у рубрици „*Поуке из опште знаности*“ износе неколико популарних чланчића у преводу с немачког о „*Оилођавану цвета*“, ну овај чланак није свршен у овој свесци. —

За овим долази: *Народно васпитање из Горње Крајине*, I. Различите српске народне пјесме из збирке М. Б. Кордунаша. Овде је писац одабрао „из своје збирке једну руковијет српских народ. пјесама, којијема је рад, макар и једностранице, приказати живот Србинов од рођења, па постепено све до хладног гроба“. — Те пјесме су раздјељене у четири дела: I. Припјевалице, II. Различите поскочице, III. Различите герзовске и дјевојачке пјесме, и IV. Бугарање. У овој свесци су отпочеле излазити само „Припјевалице“.

У додатку: Књижевни преглед „Новог Васпитача“ су књижевне оцене: „*Мале Катавасије*“, која је прописана за све срп. православне школе и о којој се овде тврди да је она у својој врсти до сада најбоља и најпотпунија.

Још је овој свесци придодат и „*Педагошки Весник*“ нов прилог „Новог Васпитача“ у коме се налазе кратке белешнице под насловом: *Нова системизована учитељска места*; за тим: *Прослава св. Саве у облику пучким школама*“ наредба хрватскога бана издана 1. јануара ове године, којом се прописује, да се *Свети Сава* има свечано прославити у свакој школи у Хрватској, „у којој број православне деце износи барем петнаесторицу (15) школских полазника“. По овој наредби већ је ове године у Хрватској јачка слава свети Сава свечано и прослављан.

Осим ових белешница има још неких ситних као што су: опасност од лизања мастила, чистота у школи, Песталоцијева ученица, женске као школски надзорници, солунски „Дом Науке“, учитељска пензија у Русији и телесне казне по школама у Немачкој, — све поваћене из педагошких и других листова. **Н. Ј. П.**

б) Страни:

Училищенъ Прѣгледъ. Мѣсячно списание (књ. јануар — фебруар). Софиа. 1897. 8°.

За кратко време, од како живи самосталним животом, Бугарска је успела постићи знатне успехе на свима пољима државнога живота. За општим напредовањем није заостала ни просвета народна, њој су баш наша браћа поклањала велику пажњу. За то се и могу похвалити, да им је просвета, у свима својим границама непрестано ишла у напред, покрај свих неподе- сних прилика у јавном животу, које су политику истакле на прво место по важности, а политичку борбу заостриле

толико да су чак и нас у томе претекли. Нарочито је рад око унапређивања просвете узео широке размере и добио осетно јак полет, од како је Министарству народне просвете на челу г. Костантин Величков, одличан бугарски књижевник и патриота, који се одмах умео окружити спремним и вредним сарадницима, те, њима искрено потпомогнут, свом силом прегнути на посао тежак, али захвалан.

И у Бугарској, као и код нас, постоји Просветни Савет, који се у њих зове Стални Уџбени Комитет. Више података о његову уређењу, које, по нашем уверењу, заслужује пажњу, наћи ће читаоци на другом месту у овом листу. Ми ову установу нарочито поменуемо, што је од њених чланова, који су дали потстицаја за многу корисну реформу, потекао и мотивисан предлог г. Министру, да се, по угледу на друге земље, покрене и код њих један месечни журнал, као званичан орган Министарства Просвете. „Школе се могу похвалити да су достигле савршенство са којим би могле бити задовољне тек онда, кад собом представљају један жив организам, једну разнолику сложену целину, која би се одликовала потпуним јединством, кад се, другим речима, свака школа веже духовно са свима другим школама у земљи, те тако може да осећа све покрете с другим школама. Само при оваким погодбама може бити напред, јер оне само дају могућност да раде сви за све, и сви за свакога. Упознавање школа једне с другима и тесно им везивање у један жив организам тако, да свака може да утиче на све друге, и све друге да могу да утичу на њу, само је једна половина, тако да кажемо, школске свести у једној земљи. Потпуна школска свест може да се задобије у једној земљи, кад се просветним заводима у тој земљи створи могућност, да осећају не само покрете свих делова, са којима чине једну целину, него и покрете у школску животу и по другим земљама, а нарочито у онима, које су далеко одмакле испред нас у свом просветном послу.“ Тако су чланови Сталног Уџбеног Комитета, у једном свом рапорту, поднесеном г. Министру у јануару прошле године, обележили своје погледе о потреби, да држава учини од своје стране што треба да се успостави и учврсти још доста слабо унутрашње уџбено јединство, јер „наше школе непрестано још живе врло изоловане једне од других“, а осим тога немају потребних погодаба, да би могле осећати покрете, од којих зависи напредак школа и просвете у другим странама.

На држави је, дакле, по мишљењу чланова Сталног Уџбеног Комитета,

а) да систематски објављује, с једне стране, сва важнија наређења Министарства Просвете, а, с друге стране, и све важније и интересније чињенице из школ- нина живота, сваки користан и похвалан потхват у њој, сва добро смисљена и мотивисана мишљења и критике разних педагошких питања, изложене у рапортима појединих директора, инспектора и других просветних радника;

б) да сакупља и објављује све што је од интереса у школину животу у другим странама, како би се тиме могли користити сви просветни радници, и

в) да помаже израђивању и штампању добрих педагошких студија, које се тичу школа у земљи и на страни, јер од њих, и ако их мали број заинтересо-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ваних радника чита, на непосредан начин може бити користи за мношину, па и за школу.

Ову су дужност сватиле све државе. Њој се није хтела оглушити ни Бугарска, и г. Величков је овај предлог прихватио да се, на основу погледа у њему изнесених, изради „Правилник за издавање сп. „Училищен Преглед.“ Тај се „Правилник“ састоји из 8 чланова, у којима се обележава програм листу, чија се редакција и издавање поверава „Сталном Удбеном Комитету“, утврђује цена (за 6—7 штампаних табака — толике су месечне свеске — 6 динара за годину), и величина хонорара (80—120 динара за штампан табак оригиналног рада, а 50—80 дин. за преводе) итд.

Ово је друга година, како излази овај журнал, коме је одговорни уредник г. Н. Станев, врло вредан и спреман радник, познат у Бугарској са многих својих студија и чланака о разним питањима из области школске праксе. Врло су му вредни сарадници у овом послу г. г. Пејев (Ив. Плачков) и Л. Доросијев, такође познати радници у педагошкој књижевности бугарској. Њихова је поглавито заслуга, што је „Училищен Преглед“ тако уређиван журнал, да донста чини част младој бугарској периодској литератури.

Од прилога, штампаних у прве две књиге (јануарској и фебруарској) за ову годину у званичном одељку заслужују пажњу: *правила о уџбеницима, извештај о испитима зрелости за 1895-96*, распис министарски о том, *шта ученици читају ван школе и обширан извештај о софијској Народној Библиотеци за 1896 годину.*

Уз *правила о писању уџбеника* — њих потврђује сам владалац — иде и извештај министарству коме су изложене побуде, ради којих им се приступило, и начела по којима су рађена. Писање и издавање уџбеника — то је основно начело — оставља се приватној иницијативи, као што се у таквим приликама ради и у већини европских земаља. У нас је само другачије. Остављајући у овом послу приватној иницијативи пуну слободу, ова правила постављају даље прописе, којих се морају држати и писци и издавачи. Ти су прописи: да је уџбеник написан правилним језиком и доследним правописом; да је сагласан са програмом; да је гравиво изложено методски, и да је наштампан словима, која неће штетно утицати на вид ученика. Министарство прегледа и одобрава те уџбенике, а наставницима је остављена по том слобода да изаберу од одбрених уџбеника, који им се види да је најбољи.

Из извештаја о испитима зрелостима за 1895-6 школ. год. видимо, да се на испит те године јавно 1061 абитуријент и то: у мушким гимназијама — 249; у женским гимназијама — 355, и у учитељским школама — 457 абитуријентата. Испит се положио и сведоче примило 52% и то: у мушким гимназијама — 41%, у женским — 81%, а у учитељским школама — 35%. Разлика је у успеху, као што се види, огромна. Ова се разлика објашњава, прво већим честољубљем и марљивошћу ученица, а друго и тиме, што је програм за полагање испита у женским гимназијама много лакши, него ли у мушким. Признајући ово, сви су изасланици министарски сагласни, да у женским гимназијама преоблађује *механичко учење*, а тога је много мање у мушким. Тако исто вреди пажње огромна, готово *ненормална* разлика у минимуму (13%)

и максимуму успеха (96% у Старо-Загорској женској гимназији). Сравни ли се резултати испита по разним предметима, излази да је најбољи успех у мушким гимназијама из латинског језика (92%), у женским пак из хигијене (98%); а најгори у мушким гимназијама из јестаственице (69%), у женским из матерњег језика (82%). Из матерњег је језика успех у мушким гимназијама 78%, дакле слабији од минимума у женским гимназијама.

Из *извештаја о Народној Библиотеци* у Софији видимо ове податке: Библиотека је на крају 1896 године имала 15,180 дела у 21,279 томова. У току 1896 године Библиотека је приновила 1009 дела (658 купљена, остала поклоњена). Осим ових, из буџета за ту годину поручено је још 420 дела. Библиотека је примила ове године 212 периодских издања и 70 политичких новина; по језицима периодска су издања овако распоређена: бугарска 46, руска 65, француска 46, немачка 26, енглеска 24, разних 5. Карактеристично је за наше узјамне књижевне односе, *да од српских периодских издања нема ниједнога!* Библиотека има и 212 рукописа. Врло су интересни подаци о читању књига и по свој разноликости и по брижљивости израде. Од кад је наше Народне Библиотеке, не имадосмо овакво брижљиво израђена извештаја.

Незванични одељак у ове две школе *Училищен Преглед* такође богат разноврсним прилозима који су подељени у ове пододељке: *Чланци и расправе педагошке садржине, из науке и школина живота, белешке из школске праксе, и рецензија и библиографија.*

Од чланака, штампаних у ове две књиге, пажњу заслужују: *Педагошке конференције*, од Ив. Т. Бракалова и *Васпитање одраслих* од г-ђе Лидије Шинманов.

Бракалов је у своме чланку узео за предмет расправљања врло важну тему и обрадио ју је врло успешно. „Напредовање учитеља у научно-педагошком погледу, потстицање на похвално такмичење у побољшавању метода наставних, тење дружење и стварање солидарности међу људима који се пре тога нису познавали и који, пре него што су организоване биле педагошке конференције, нису имали прилике да размењују своје мисли о деликатним питањима, која се тичу васпитања и наставе“ — томе, по Р. Rousselot-у, воде педагошке конференције и то им управо и даје значај ради којег се оне данас организују, по иницијативи државних власти, у свима готово земаљама. Показавши у чем је њихова корист и какав им је циљ, г. Бракалов разгледа затим у своме чланку, како су оне уређене по другим странама, те, на основу тих опажања, изводи, каква би организација ових конференција била потребна за Бугарску, шта треба да им је циљ, каква питања могу да се расправљају на свима и какав треба да им је унутрашњи ред. — У нас није до данас држава ништа урадила за уређење ових конференција. Питање о њиховој организацији у свези је са питањем о сталном надзору у основним школама. Решење оба ова питања треба да иду ванпореда. А докле би се могло помоћи, кад би наше Учители. Удружење порадило да њихови пододбори свој досадањи рад у овом правцу изводе са више плана и на другој основи.

У Бугарској је мало жена, које се баве књижевношћу. После г-ђе Каравеловеве, која је у овом

правцу дала постигај, почеле су се на њу угледати и друге. Међу њима као да највише привлаче пажњу радови г-ђе Л. Шишманов, која је задужила Бугаре својим преводом религиозних легенда бугарских на француски језик. Од скоро се почела г-ђа Шишманов јављати и у *Училищен Прегледу* прилозима који заслужују пажњу правилношћу језика, лепотом стила, јаком логиком, а нарочито добрим избором тема, које показују, уза све ове особине, правилно схватање духовних потреба у Бугарској и жарко родољубље.

Поводом недавно изишле књиге „L'education populaire des adultes en Angleterre“ повела је г-ђа Л. Шишманов говор о томе, шта би се, према ономе што се у Енглеској ради у том правцу, могло урадити у Бугарској за васпитање одраслих. Нарочиту пажњу обраћа на вечерње и празничне школе, указујући интелгентном бугарском женскињу начин, како би своју спрему могло да употреби другима и себи на корист. Овај чланак још није завршен. Ми га топло препоручујемо нашим читаоцима, који имају прилике да прате бугарску педагошку књижевност.

Осим ова два имамо у овим књигама и два преведена чланка: *Народно образовање у важнијих држава и његова финансијска организација и ученичке екскурзије*.

Између обиља ситуијих прилога у одељку *Из науке и школина животога* нас могу интересовати:

Извод из извештаја о Вишој Школи за 1895/6 шк. год. из којег видимо, да се персонал наставнички састојао из 16 редовних и 1 ванредног професора, 3 редовна доцента, 5 асистената, 1 пренаратора и 1 помоћника. Број пак редовних ученика износио је 271, а број слушатеља 41. Из Македоније и других крајева под Турском било је 82 ученика. Свршили су историјски филолошки одсек 27, физичко-математички 29, правни 18, свега 74 ученика. Сравни с прошлогодишњим, успех је ове године био бољи. Библиотека има 13.047 дела у 23639 свезака, ове је године приновљено 1779 дела у 2650 свезака. Утрошено је на школу за ову годину свега 455.582·52 дин. и то: 229.742·25 динара на плату особља, 89.052·78 на стипендије и помоћи, а остало на књиге, кирије, учила и т. д.

Смртност међу учитељима и учитељицама преко 1896 год., из којег видимо, да је у току ове године умрло 26 учитеља и 5 учитељица, средњи је дакле проценат 0·26%, а то ће рећи 1 на 4 стотине.

Има доста прилога, и сви су добро обрађени и у рубрици *Белешке из школске пракције*, а у рубрици *Рецензија и библиографија* штампано је 7 оцена о школским књигама или о делима која се посредно или непосредно тичу школе.

Као што се према свему овоме види „Училищен Преглед“ заслужује да му и наши педагози поклоне своју пажњу и ми бисмо га ради били видети, уз наш „Просветни Гласник“ и „Наставник“ у библиотеци сваке наше средње школе.

Свет. Ст. Симић

Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія. Январь. 1897. Ст. Петербургъ.

Као што се и по натпису види, овај је журнал у Русији оно што је нама наш „Просветни Гласник“

или Бугарима њихов „Училищен Преглед“ — званичан орган Министарства Просвете. „Журналъ Мин. Нар. Пр.“ долази у ред најстаријих у Русији; сад је у седамдесетим годинама својега излажења. За ово дуго време он је променио врло много уредника. А улога, коју је имао у руској периодској штампи, била је врло захвална; у њему су штампани врло многи радови од велике научне вредности, због којих су његове књиге неизоставан део сваке боље уређене библиотеке. С правом се може рећи, да је мало који од журнала руских толико привредио науци, колико „Журнал М. Нар. Пр.“, и за то је он данас, на врло великом гласу не само у Русији, него и на страни.

Поред одељка, у коме се штампашу одлуке и расписи Министарства Просвете и потчињених му органа, у свакој књизи овога журнала има и по предметима и по темељитости обраде богат научни одељак, у којем први руски научари штампашу своје студије и објављују резултате својих научних истраживања. У ове две књиге имамо — да ипосијем само натписе — ове студије: *Скџи и свод закона руске империје, састављених за царовања Катарине II* од А. С. Лапо-Данилевскога; *Територија доисторијске Литве*, од А. А. Кочубинскога; *Устанак Уота Тајлора*, од Д. М. Петрушевскога; *Ветеран руске поезије*, крајњи чланак у коме Н. Г. Амон говори, поводом новог издања, о песничкој радњи старине песника *Ј. Полонскога*; *Извештај царици Јелисавети Петровној о успостављању власти државнога савета*, од А. Н. Филипова; *Анализа мишљења Миљевића о постуцањима знања, која се подразумевају при геометријским дефиницијама*, од М. И. Коринскога. Кад се узме на ум, да су писци ових чланака од најбољих научара руских, може се, према овоме, видети и проценити вредност овога одељка, због којег се управо овај журнал и цени тако много и у земљи и на страни.

На друго место по вредности долази одељак „критика и библиографија“, који има два пододељка: у првом се доносе оцене првих стручњака о знаменитим научним делима не само руском, него и страном; а у другом стручне оцене о убедицима, према којима сталан Просветни Савет одобрава или одбацује убеднике, који му се подnose на преглед. У првом, покрај оцена о делима који нас се тичу тек у другом реду, имају и две оцене, које се тичу нас непосредно. Млади слависта А. Л. Погођин приказује Русима дело Д-р Ђ. Борђевића „Матија Дивковић“, штампано у „Гласу“ LI и LIII. „Писац је — ово је сумарна оцена, — тако изгледа, поставио себи врло скромну задаћу: брижљиво и савесно одређује време, кад се појавило које дело Дивковићево, исписује из њих интересне облике, указује по неке изворе стиховима, који се налазе у делима Дивковића и, напоследку, обележава у историјско-литерарном погледу најважније теме, којих се дотицао писац ових дела. На крају налазимо додатак „о препису дела Дивковићевих“ и огледе проповеди и стихова његових. Механички посао, на који се ограничио г. Борђевић, некако није у сагласности с нашим преставама о дисертацији, али се мора признати, да је у своме оквиру израђена доста добро, те с њом можемо бити задовољни.“

Нас се изближе тиче и оцена В. Качановскога о књигама францускога писца Р. Соquelle-a: *Le roya-*

ume de Serbie (Paris, 1894) и *Histoire du Montenegro et de la Bosnie* (Paris 1895). Пошто ниједна од ових двеју књига није у нашој књижевности оцењена (о обема је било помена у „Делу“, неће бити непотребно, да упознамо читаоце са оценом г. Качановскога, за кога се зна, да је добар зналац наше историје. Да покаже, како писац има врло нејасне појмове о историским изворима и литератури за историју Србије, г. Качановски узима као пример тврђење писчево „да је Душан умножио број школа, привлачећи Византијске научаре и стране писце, међу њима и историке Дифрена и Фрешотија“, па, да то тврђење побие, наводи у оцини, шта је све, по познатим споменицима, урађено на књижевности за време Душаново. Наведавши 15 имена познатих из тога доба раденика на књижевном пољу, г. Качановски долази до закључка, да је помнито тврђење г. Кокела потпуно неосновано.“ И у опште историја Србије, по начину како је изложена у овом делу, пати од многих недостатака и непотпуности, које је тешко изложити у овако краткој белешци — Исто му је тако неповољан суд и о другој књизи, у којој је г. Кокел изложио историју Црне Горе и Босне, ма да прошлост обеју тих страна није тако тесно везана, као што се писцу учинило. „Не гледајући на њезин обим (490. стр.), ништа ново у њој неће наћи онај који се интересује прошлосту Црне Горе и Босне, а нетачности је много. Писцу је много штетило непознавање југославенске топографије и историографије данога предмета“.... Излажући историју ових двеју страна, писац није био самосталан, него се држао дела Андрића, Медаковића и Милутиновића, а остала, писана на језицима српском, руском, талијанском и француском, није познавао, нити се је користио споменицима објављеним у току последњих година. С тога ћемо, вели г. Качановски, узаман тражити у овим делима погођених карактеристика историјских лица.

За овим одељком долази „Сувремени летопис“, у коме се објављују: опширни *извештаји* о стању разних просветних завода и других установа које служе ширењу народне просвете; *писма из Париза* која пише познати и у нас слависта Луј Леже; *некролози* знаменитих просветних радника, говори држани приликом њихове смрти, прегледи њихових радова итд. У овим двома књигама заслужују пажњу *извештаји о испитима зрелости у реалним школама за 1894. годину и о стању Ст. Петроградских виших женских курсева за 1895/6 школ. годину*. Из првога извештаја видимо, да је у Русији у 1894 години било 103 реалне школе са шест разреда и два одељења, од којих је једно трговачко, а 88 школа имале су још и седми разред. На испит се у првим (школама са 6 разреда) јавило свега 1766, а у другима — 1126. С успехом су положили испите: у првима 1490 (84,93%), а у другима 1053 (93,52%). Резултат се показао бољи него ли у 1893 години. Највећи број ученика, који су свршили ове школе, био је од 18 и 19 година, и 74,3% изјавили су жељу да наставе школовање.

Други је извештај пун интересних података о стању виших женских курсева у Петрограду, из којих се види, како се много полаже у Русији на више образовање женскиња и шта се у том погледу може учинити приватном иницијативом. Женски курсевима имају два одељења: историско-филолошки и физичко-математички,

сваки траје по 4 године. У првом се уче ови предмети: наука о вери, логика, психологија, историја старе и нове философије, историја педагогике, латински, руски, старославенски, француски и немачки језик, преглед словенских језика, историја римске литературе, историја опште литературе, управо главније појаве из талијанске, немачке, француске и енглеске књижевности, које су имале везе са развијем руске књижевности; преглед словенских литература, историја старе и нове руске литературе, стара историја, историја средњих векова, историја новог времена, преглед историје словенских племена, руска историја, историја уметности и (као необавезан предмет) певање у хору. — У другом се одељењу уче ови предмети: а) у *математичком*: наука о вери, астрономија, општи курс математике, аналитична геометрија, алгебарска анализа, диференцијално и интегрално рачунање, физика, аналитична механика, неорганска хемија (прве године) немачки и француски језик и (као необавезни предмети) латински језик и певање у хору; б) у *хемијском*: наука о вери, зоологија, ботаника, физика, органска хемија, хемијска кристалографија, физичка географија, аналитична геометрија, деференцијално и интегрално рачунање, француски и немачки и (као необавезни предмети) латински језик и певање у хору.

У почетку 1895/6 шк. године било је на вишим курсевима редовних и ванредних слушатељака 695 :

а) у историско-филолошком одељењу:

I година	208 редовних	и	17 ванредних
II	111	"	13
III	109	"	17
IV	78	"	9
		<hr/>	
		506	" 56

б) у физичко-математичком

I година	59 редовних	и	3 ванредне
II	17	"	3
III	23	"	5
IV	23	"	—
		<hr/>	
		122	" 11

У току године курсеве напустило, из разних узрока, 100 слушатељака, а свршило их је у оба одељења 80.

За 1896/7 школ. годину примљено је на курсеве 226 слушатељака, које су овако биле расподеле:

а) у одељење историско-филолошком:

I године	167 редовних	и	11 ванредних
II	2	"	—
		<hr/>	
		169	" 11

б) у физичко-математичком одељењу:

I година	41 редовна	и	1 ванредна
II	1 бив. редов.	—	"
III	1	"	—
VI	1	"	—
		<hr/>	
		44	" 1

Пријава је било толико да су се због тескобе ауди-торија, морале одбити 324 девојке, од којих су неке биле из најудаљенијих крајева простране Русије.

Интересно је разгледати слушатеље по стаљезима, којима припадају. Највише их је из стаљеза чиновничког (400), а за тим из грађанског (134). По народ-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ности су искључиво готово Рускиње, а међу њима и пет Бугарака. Међу ученицама три су удовице, 27 удате жене, а 711 девојке, огромном већином од 18 до 23 године. Све оне имају правилно средње образовање, и пошто је навала велика примају се обично само оне, које су свршиле гимназију с наградом (413), са златном медаљом 193. са сребрном медаљом (134) или којом другом наградом.

Учење је на овим курсевима потпуно академскога карактера. Поједине науке предају научници од гласа, већином професори или доценти са универзитета. Успех, који показују ученице, у пуној мери задовољава пријатеље вишег образовања женскиња. То је управо и дало повода, да се ове године приступи отварању женског медицинског факултета.

Библиотека има 6.262 дела са 14758 томова; основана је 1878 године. У кабинетима: зоолошком, ботаничком, минералошком и у лабораторијама — физичкој и хемијској има све што је за вишу наставу неопходно потребно. Вредност је свих ових кабинета више од 40.000 рубаља.

На издржавање ових курсева добивено је ове године 105.985 рубаља, и то: од Министарства Народ. Просвете 3000 руб., од Петроградске Општине 3000 руб., проценти од капитала Туманова 110, од плате за слушање лекција 66.600 руб. и од плате за издржавање у интернату 33.275 рубаља. Утрошено је 84.522, остало је 21.462 руб. — У интернату је било 168 ученица; издржавање сваке за годину дана стало је 250 рубаља.

Осем ових у овим су књигама у одељку „Сувремени Летопис“ штампани још: извештаји о универзитету Св. Владимира за 1895, о варшавском универзитету за 1895 год. и о школама у кавкаском школском округу за 1895 годину, и некролози познатих научника А. Г. Прикнера, Пестужева-Рјумина и Д. И Георгијевога.

На крају је „одељак за класичку филологију“ у коме је штампан чланак А. Ј. Молина „Марцијал о својим песмама.“

Садржина је ових књига „Журнала М. Нар. Пр.“ и разноврсна и интересна. Добро би било, кад би наставници наших средњих школа имали могућност редовно му пратити садржину. Штета је, што се у нас врло слабо прати руска књижевност, која све то више осваја пажњу од нас много образованијих и богатијих народа.

Свет.

Revue internationale de l'enseignement publiée par la Société de l'enseignement supérieur.

Овај часопис занима се поглавито средњешколским питањима. На њему раде већином истакнути школски радници. Одбор уређивачки састављен је од најугледнијих школских службеника. Са коришћу би га могао читати сваки наставник наших средњих школа. Ово тврђење потврдиће и садржина две његове најновије свеске.

а). У свесци за јануар 1897. године, први је чланак: „L'oeuvre scolaire de la jeune Hongrie“. У овом интересном чланку износи се, шта је Угарска учинила за народну наставу од 1868. године до наших дана. Износи се многи статистички подаци, многе

корисне напомене. Уз сваку врсту школа спомиње се, колико се на њих и троши. У овој свесци изнесени су подаци за универзитете и средње школе. Кроз њега чланак веје пријатељско расположење према мађарском народу.

Други је чланак *La commission de Moscou pour la propagation de l'instruction supérieure* итд. У њему се износи, како се у Русији образује нарочито удружење, које ће радити на томе, да проструји што више средњег и вишег образовања у масу народну, нарочито у онај део омладине руске, који је почео а није довршио своје више образовање. Мисао корисна а у Русији и изводљива. Писац овог чланка је W. Louguinine.

Трећи чланак је *L'ancienne Université de Provence*. Повод овом чланку дало је дело М. F. Belin-a, у коме се излаже историјско развиће виших завода у Француској. Наградила га је Академија француска. Разумљиво је, да и чланак који реферује о тако видном делу, има велике важности. Наслов му је: *Histoire de l'ancienne Université de Provence, ou Histoire de la fameuse Université d'Aix*. Ко се интересује тим питањем, наћи ће ту интересних података.

Чланак: *L'enseignement de la Mythologie classique* од H. de la Ville de Mirmont показује ефатистички колико се и где изучава грчка митологија. Веома је кратак.

Знатан простор заузима „Наставна хроника“ у којој се лепо и прегледно износи шта је рађено у разним заводима просветним, како су решавана поједина школска питања у разним колегијама итд. Ова хроника је веома интересна; она помаже те се одржава веза између школа француских. Корисна је јер ујемчава јединство у васколикој настави. У њојзи је нарочито интересан претрес просветног буџета, у коме се помињу многи занимљиви подаци.

У општу рубрику: *Nouvelles et informations*, увршћују се многе вести о француским универзитетима.

Важно је напоменути да се напомињу веома знатне измене у закону о испиту зрелости. Нарочитим чланом се одређује, да министар именује чланове испитне комисије.

На крају се напомињу важнији расписи и акти, који се односе на средњу школу.

Свеска се завршује библиографским прегледом педагошких листова земаљских и страних. Њојзи се додају библиографски прикази неких новијих дела француских.

б). *Свеска за фебруар* је слична својој претходници.

У првом чланку претреса се питање о настави медицинске Хемије у Немачкој и Француској. Он може интересовати сваког наставника Хемије. Други чланак износи колико се учи америчких ђака по француским универзитетима. У њему се вели, да Американци, поред успеха које су постигли у свом народном школовању, опет теже да се користе и европским универзитетима, те их радо посећују. Трећи је чланак продужење првог чланка прошле свеске. Интересно се ту износи какво је основно школовање у Угарској. За нас овај чланак има толико важности, да ћу гледати да га доципије у ширем изводу донесем. Заборавио сам раније напоменути, да га је писао J. Kont, professeur au Collège Rolin, Docteur de l'Université de Budapest.

Нов је чланак: Један париски туриста, кроз Ле-вант у XVI веку. Наслов му казује и садржину. Писао га је Н. Hauser, professeur à l' Université de Clermont.

У „Наставној хроници“ помиње се Антрополошка школа париска (L' Ecole Anthropologie), њени постанак, свечана прослава двадесетогодишњице јој у прошлој години. После кратког прегледа развића помињу се предмети који се уче и ко их предаје. Извештај је кратак, али даје доста јасну слику ове школе.

После овога напомиње се како је лијонски универзитет добио 100.000 франака од лијонског банкара М. Aug. Faclouz-a. Рента од ове суме даваће се четворици ђака, који буду најбоље решавали извесне теме, који се зададу преко године. Велики народ, велики и поклони.

За овим долазе напомене о школовању у Немачкој, Грчкој и Турској. Чудновато је, да су ово мало недовољних података, о школама у Турској приени из извештаја изложбе у Чикагу. Подаци су веома површно узимати. Наши читаоци поуздано боље познају школовање у Турској, но што се износи у поменутој напомени овога журнала.

У „Nouvelles et informations“ на првом месту помиње се ступање М. Gaston-a у Академију. После тога неколике напомене о универзитету у Бордо-у, и најзад расписи и наредбе министарске. Важне су законске измене којима се тачније одређује, шта се тражи од средњешколског наставника за извесне групе предмета. Овај се део завршује расписом о дисциплини у лицејима и колејима. Казна затвора осуђује се као штетна по здравље ученичко, које је и иначе у опасности од многа седећива рада. Да би кажњавање било рационалније и са дисциплинског гледишта, установљен је Дисциплински Савет 1890. год. Он изриче или одобрава само теже казне.

У овом распису препоручује се управницима завода, да они радом својим и управљањем створе у ђака уверење, да се треба драговољно покоравати уредбама школским, да сами избегавају све оно што се законом школским забрањује. Лепе мисли, којим бисмо се могли и ми руководити при многим поступцима у нашим школама.

И ова се свеска завршује летимичним прегледом педагошких листова и Библиографијом. **Љ.**

Zeitschrift für das Realschulwesen издају и уређују Др. Јозеф Колбе, пређ. професор бечке политехнике, Адолф Бехтел и Мориз Глезер, професори државних реалака у Бечу. Година XXII.

I свеска, јануар 1897. 1. Расправе и чланци: „Напомене о језиковој настави по Gouin-овом методу и о његовој примени у школама“ — свршетак чланка из прошле године. Веома поучан и интересан чланак за наставнике живих језика. Писац завршује речима: „Не сумњам ни мало, да методу Gouin-овом предстоји велика будућност, али верујем, да ће се на јавну наставу под извесним претпоставкама тек онда моћи применити, кад се наставни систем разради у свим појединостима.“ — Омање вредности чланчић од В. Хорака: „О неопходности језиковних студија за васпитање младежи“ израђен по D-r Goth-овом чланку „Nezbytnost jazykového výchovu na škole středni.“

Средња школа треба, вели своју радљивост да концентрује на образовање, и то не на једнострано народно, него на опште образовање. — Код чланка „Хемјска настава у реалној гимназији“ напомиње редакција часописа, да је за почетну наставу из Хемје узето сувише градива.

2. Школски гласови: „Извештај са VII новофилолошког збора“, држаног у Хамбургу од 25—28 маја прошле године. Важније мисли из овог извештаја ове су: Из разлога што новофилолозима тешко пада да у иностранству нађу добро место за своју језикову обуку и што ће држава мучно моћи у скоро да узме иницијативу у том, збор је једногласно усвојио предлог проф. Кина из Визбадена: да Друштво *организује збирку адреса оних фамилија које примају иностранце*, и то тако, да се посредовање не ограничи на узан круг, већ да се даје обавештење сваком, који ће се у оном циљу бавити у иностранству. Кин предлаже, да се ради тога састави комисија чланова из разних крајева Немачке, да она изврши даљу организацију. — Поводом Банерове расправе „о новофилолошкој спреми“ донето је неколико резолуција, од којих нека су споменуте ове: 1. Нормално време за новофилолошке студије треба да траје осам семестара. Од њих се два могу провести у иностранству; желети је пак, да се пре студија у иностранству вежба у фонетичкој обуци. 2. Одбацује се претходни испит из нестручних предмета (као из немачког, религије, историје). 3. На испитима треба да се покаже уз научну и практичну подобност. Неминовно је потребна довољна лакоћа у употреби туђег језика у живој речи и у писму, а желети је и потребно знање из реалних предмета. 4. Уз необично опширне захтеве, који се стављају новофилолозима за практично и научно усавршавање, желети је, да се на испиту докаже: а) наставничка спрема за све разреде из француског или енглеског језика; б) спрема за средње разреде у другим струкама, тако на прво место: енглески или латински за романисте, француски или немачки за англисте; за тим историја и географија за оба двоје; с) одбацује се до сада тражено као спорно знање за предавање латинског у нижим разредима. 5). Пробна година може се заменити, после испита, најмање једногодишњим бављењем у иностранству. У том случају мора кандидат да докаже, да је за то време темељније студовао одређене тачке из језика и културног живота народа у чијој је средини провео. —

3. Преглед књига листова и програма. а) *Рецензије* ових књига: „Немачка средња школа“. Покушај за њен преображај према наравственим, духовним и социјалним потребама нашега доба од А. Ohlert-a (XV, 344 стр. Hannover, 1896. цена 4 марке). Ко жели да дозна све што је до сад урађено на модерној националној једноликој школи нека прочита овај, лепо сређени рад најбољег представника њена Олорта, јер приказивач ове књиге, ма да противник једнолике средње школе, најтоплије препоручује, како пријатељима тако и непријатељима школске реформе, ову књигу, пуну богата и примамљива градива. — Гимнас. директора Г. Штира „Школске беседе и предавања.“ Због немачког (пруског) шовинизма рефернат доказује, да се ова књига не сме муштити у аустријске школе. — „Философска расправа Волтер и Ж. Ж. Русо“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

од Maugras Gaston-a, превео Ото Шмит (повољно приказано). — У *Bibliothèque française* — издава за школу са напоменама, питањима и реченицама приказано је, већином с хвалом, 13 књига (међу њима *Pêcheur d'Islande* par Pierre Loti, *Trente Ans de Paris* par A. Daudet, *La Catastrophe de Sedan* par E. Zola, итд.). — У „Издањима француских и енглеских писаца за школску потребу“ приказано је 9 књига (махом лепо). — Др. Ф. Хофмана „Речник мађарскога и немачкога језика“, I део нем.-мађ. (препоручује се мађарској школској омладини). — „IV Извештај историјске земаљске комисије за Штајерску“; „Штајерска верска папификација 1572 до 1578 од Лозерта и „Царско-грофовска вурмбрандска кућа и породични архив у Штајерсбергу“ од Цвидинека. — „Општа историја вештина“ од Др. Алвина Шулца са илустрацијама у боји и многим таблицама, биће до 30 свезака, по 2 марке. До сад изишло 13 свезака (веома цењено дело). — Херов „Удбеник упоредног земљописа за ниже и средње разреде гимназија, реалака и сродних завода.“ I ступањ: „Основи за прву наставу у земљопису“, 17 изд. (Беч), II ступањ: „Познавање земаља и народа“, 13 изд. Обе прерадио Leopold Weingartner. Овај повољно оцењени удбеник, одобрен у аустр. школама, добро је да набаве наши наставници географије. — Ј. Лангла „Основи најзнатнијих грађевинских споменика“ (препоручује се као угодна помоћница за наставу историје вештина у средњим школама). — „Напрт историје природних наука“ — увод у студију природњачке литературе од Dr. F. Dappermann-a (добро за наставнике физике и природних наука, да овом историјом проналазака у природним наукама оживе наставу својих предмета а за љаке виших разреда једра и поучна лектира). — Др. Ф. Мочника „Аритметика за ниже разреде реалака“, прерадио Др. Ф. Мауер. I део. 21 изд. за I разред и II део, 20 изд. за II разред (добро оцењено, нарочито са лепих измена). — „Метода и апарат за очигледно извођење Питагориног правила“ од Сима Мандића, проф. (30 стр. и 1 табл., Wien, Pichler's Witwe Sohn, 40 kr.). Наш Србин, г. Мандић, полазећи са гледишта да ђацима тешко пада доказивање помоћу образаца и апстрактне методе старе школе, пронашао је апарат, којим се ученици могу непосредним посматрањем и лаким закључцима уверити о истинитости Питагорина правила. Референат завршује свој приказ речима: „Значај овога поштовања вредна списа, који нам је са стручно-научнога гледишта добро дошао, знатно се повећава у педагошко-дидактичном погледу, са нарочито поучних цитата најбољих аутора (Хербарта, Цилера, Коменскога и др.).“ — Збирка геометријских задатака за више гимназије“ од Др. Ф. Хочевара, I Планиметрија и Стереометрија, 3 изд. Ова збирка иде уз пишчеву геометрију. — „Геометрија додирних трансформација“ од Софус Ли-а и Шеферс-а I. Овим делом знатно је проширен израсан низ Ли-ових публикација. У њему су потпуно изложени и добро сређени његови ранији радови. — „Поступак прве наставе из цртања

у средњим школама с модела и с природе, изведено у лекцијама, од Е. Hartmann-a (слаб рад). — У IV св. 4 одељку Др. А. Баумајстерове Збирке за васпитање и наставу у средњим школама изишло је „Цртање у сред. школама“ од Dr. A. Matthaei-a и „Настава у певању“ од Dr. J. Plew-a (München код Beck-a, цена 3 марке), обоје препоручено — добро би било набавити за књижнице у нашим гимназијама.

б) *Краћи прикази књига и часописа*: „Препрема за немачке песме“ по Хербартовим основима израдио Авг. Ломберг. I св. (добро за наставнике немачкога језика). — Лектира као основа једноставне и природне наставе у немачком језику, и као средиште народном образовању.“ I део: од I до IV разр. 2 изд. (подесна помоћница наставницима немачког језика за систематску наставу). — Др. Везенера „Парадигме за вежбање у науци о облицима у грчком језику“, 3 изд. (хваљено). — „Крајак удбеник Минералогije (са Петрографијом)“, 2 изд. од Др. П. Баумхауер-а (добар рад). — „Наставни весник за Математику и природне науке.“ Орган удружења за неговање те наставе, уређују Др. Швалбе, директор реалне гимн. у Берлину и Др. Пицкер, проф. гимн. у Нордхаузену. Излази у двомесечним свескама (3 марке годишње). Преглед садржине 3—5 бр. (препоручује се стручним колегама). — „Тромесечни извештаји бечкога удружења за неговање физичке и хемиске наставе.“ Уређује Др. Е. Маис. Стаје 2 круне год. (Корисно нарочито за наставнике физике).

в) У *Прегледу листова* износи се садржај XXXVIII год. 3—6 св. *Pädagogisches Archiv*-а.

г) *Преглед школских програма* доноси: из чешке држ. гимназије у Рајхенау: „Телесно васпитање у средњим школама у Аустрији“; из програма државне гимн. у Оберхолабруну: „Напомене на 4 свеску Читанке од Кумер-Стејскала а нарочито на распоред прозних комада“ и „Глиста и њен значај“; из програма немачке држ. реалне и више гимназије у угарском Храдишу: „Проба превођења из латинскога“; из програма држ. гимн. у Бриксу: „Употреба инфинитива код Ливија у књигама I, XXI и XLV“ од Л. Винклера; из програма више гимн. у Сузави: „De morum descriptione Plautina“ од Нусбаума; из програма Франц-Јозефове гимн. у I одељку Беча: „Салустије као етичар“; из програма гимн. бенедиктинаца у Мерану: „Хорације и Вида: De arte poetica“; из програма ниже гимн. у VIII одељку Беча: „Прилог критици о Euripides' Alkestis с нарочитим погледом на улогу Хераклеову“; из програма држ. гимн. у Егеру: „Ландштајн од год. 1381—1433“; из програма чешке држ. гимн. у Олмицу: „Развој поште у средњем веку“; из програма земаљске више реалке у Иглау: „Мотиви и стил у Хилдебрановој песми“; из програма немачке државне више реалке у Траутенау: „Наша храна и њено к варење“.

Као *друштвени глас* има позив на „VI немачко-аустријски средњошколски збор, који ће се држати у Ускреу у Бечу.

B.

Г Л А С О В И О Ш К О Л А М А

Професорски испити у Србији од 1881. па до краја 1896. године. — Закон о професорским испитима, који је обнародован 29. јануара 1880. године, почео је важити од 1. априла исте године.

Први кандидат, који је у Србији по овоме закону полагао и положио професорски испит, био је, сада већ покојни, Емилијан Берберовић. Он се за испит јавио у мају, а полагао га је у септембру и октобру 1881. године.

После њега, а у току исте те године, полагали су професорски испит још *три* кандидата. А целокупни број кандидата, који су професорски испит за ово 15 година положили, ово је:

у 1881-ој години: . . .	4	кандидата
" 1882-ој " : . . .	7	"
" 1883-ој " : . . .	21	"
" 1884-ој " : . . .	12	"
" 1885-ој " : . . .	13	"
" 1886-ој " : . . .	5	"
" 1887-ој " : . . .	1	"
" 1888-ој " : . . .	11	"
" 1889-ој " : . . .	12	"
" 1890-ој " : . . .	33	"
" 1891-ој " : . . .	18	"
" 1892-ој* "		"
у априлу: 10		"
у октобру: 10	свега 20	"
" 1893-ој "		"
у априлу: 16		"
у октобру: 8	свега 24	"
" 1894-ој "		"
у априлу: 20		"
у октобру: 11	свега 31	"
" 1895-ој "		"
у априлу: 17		"
у октобру: 1	свега 18	"
" 1896-ој "		"
у априлу: 11		"
у октобру: 7	свега 18	"

Свега положили 248 кандидата.

* *Примедба.* У прво време кандидати су полагаали професорске испите, када се који јави и то преко целе године. Али се увидело да је ова уобичајена практика штетна, и то, како по наставнике, тако, и још више, по школу и ученике, јер су наставници припремајући се за испит често пута и дуже времена одсуствовали од дужности а и предмети им остајали незапуштени и необрађивани.

Да би се избегао, или бар на најмању меру свео, штетни утицај дотадашње пракције, на правилни школски рад, г. министар просвете је расписом својим од 17. септембра 1891. године ПБр. 14022 одлучио: да се од почетка 1891—92. школ. године професорски испити полагају само у два маха преко године, и то: месеца *априла* и месеца *октобра*. Другим пак расписом од 8. марта 1892. године ПБр. 2661. наређено је: да се пријаве за полагање професорског испита достављају министарству просвете и то: за *априлски* рок најдаље до 20. марта, а за *октобарски* најдаље до 20. септембра сваке године. Од тада се професорски испити полагају два пута преко године.

Од како је почео важити закон о професорским испитима, полагаали су професорски кандидати испит по одређеним групама, а у смислу чл. 7. закона по овоме прегледу:

А.) *Српски са старословенским језиком и Литературом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Српском Историјом и Земљописом 24 канд.
2. са Српском Историјом и Земљописом и Латинским језиком 4 канд.
3. са Српском Историјом и Земљописом, Немачким и Руским језиком 1 канд.

Свега 29 канд.

Б.) *Немачки језик с Литературом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Српским и Старослов. језиком и Литературом 4 канд.
2. са Латинским језиком и Литературом 6 канд.
3. са Француским језиком и земљописом. 1 канд.
4. са Упоредним Земљописом 2 канд.

Свега 13 кандидата.

В.) *Француски језик с Литературом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Латинским језиком и Литературом 2. канд.
2. са Српским и Старословенским језиком и Литературом 1 канд.

Свега 3 канд.

Г.) *Латински језик с Литературом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Грчким језиком с Литературом 9 канд.
2. са Немачким језиком с Литературом 2 канд.
3. са Упоредним Земљописом 1 канд.
4. са Историјом Општом и Литературом 2 канд.

Свега 14 канд.

Д.) *Руски језик с Литературом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Српским и Старословенским језиком и Литературом 1 канд.
2. са Историјом Општом и Литературом 1 канд.

Свега 2 канд.

Ђ.) *Историју Српског Народа са Земљописом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Српским и Старословенским језиком и Литературом 12 канд.
2. са Историјом Општом и Литературом 3 канд.
3. са Упоредним Земљописом 3 канд.

Свега 18 канд.

Ж.) *Историју Опште с Литературом* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Српским и Старослов. језиком и Литературом 1 канд.
2. са Српском Историјом и Земљописом 8 канд.
3. са Упоредним Земљописом 7 канд.
4. са Руским језиком и Литературом 1 канд.
5. са Немачким " " " 2 "

Свега 19 канд.

З.) *Упоредни Земљопис* као главни, а од споредних полагало је:

1. са Српским и Старословенским језиком и Литературом 1. канд.

2. са Немачким језиком и Литературом 1 канд.

3. са Историјом Срба и Земљописом 15 канд.

4. са Историјом Општом и Литературом 2 канд.

5. са " " и Литературом и Грчким језиком 1 канд.

Свега 20 канд.

И.) *Психологију с Логиком и Педагогију с Методиком* као главни, а од споредних полагао је:

1. са Српским и старослов. језиком и Литературом 2 канд.

2. са Немачким језиком и Литературом 11 канд.

3. са Историјом Срба и Земљописом 4 канд.

4. са Латинским језиком и Литературом 1 канд.

Свега 18 канд.

Ј.) *Зоологију с Антропологијом* с обзиром на дијететику и Ботанику с Анатомијом и Физиологијом, полагао је 43 канд.

К.) *Хемију* (неорганску и органску) са Хемијском технологијом и Минерологију са Геологијом полагао је 33 канд.

Л.) *Нижу и вишу Математику са Напртном Геометријом и Геометријским цртањем*, полагао је 18 канд.

Љ.) *Нижу и вишу Математику са Физиком* (а без напртне Геометрије и Геометр. цртања) полагао је 5 канд.

М.) *Физику и Механику с Космографијом* полагао је 8 канд.

Н.) *Догматично и Морално Богословље*, полагао је 7 канд.

Њ.) *Историју цркве с Историјом Српске Цркве и Канонично Право*, полагао је 8 канд.

О.) *Пастирско и Црквено Богословље и Омилитику*, полагао је 4 канд.

Свега је дакле полагао 262 канд.

А положило је 248 канд.

Није дакле положило 14 канд.

У овом су броју и они, који су, довршивши испит *недовољним* успехом оцењени, а и они, који испит нису довршили, него су још у току испита од полагања одустали.

Од целокупног броја кандидата који су испит *положили*, а њих је, као што раније видесмо, било 248, положили су испит са оценом:

једногласно	<i>одличан</i>	: 54	канд.
већином гласова	<i>одличан</i>	: 76	"
једногласно	<i>добар</i>	: 82	"
већином гласова	<i>добар</i>	: 36	"
		<u>Свега</u>	: 248

Чланом 5. Закона о професорским испитима одређено је: да је сваки кандидат дужан пред испитним одбором најпре доказати, да се за књижевну потребу *добро и лако* служи бар једним од ових страних *живих* језика: француским, немачким или енглеским.

У смислу горње одредбе стање је било овако:

за Немачки језик пријавило се:	168	канд.
" Франц. језик пријавило се:	85	"
И Нем. и Франц. полагао:	9	"

Свега: 262 "

Од кандидата који су за ово минулих 15 година испит положили:

умрло их је 15

нису више у наставничкој служби . 12

умно оболели 4

у пензији 4

Нису више наставници свега 35 кандидата.

Кад се узме у обзир, да данас у Краљевини Србији има 357 *квалификованих* наставника, и да су од тога броја 248 положили професорски испит, онда са овим стањем и бројем можемо бити потпуно задовољни.

П. Ј. П.

Српска школа „Дом науке“ у Солуну. —

Позната је ствар, да турска власт не признаје да има Срба у вилајетима битољском и солунском. До 1893 г. она није признавала српску народност ни у косовском вилајету у пркос многим чињеницама, које су показивале, јасно као дан, да у тим крајевима има Срба. Силом прилика принуђени, Турци су морали поустити, и 1893 године изишла је царска прада, којом се допушта отварање српских школа у косовском вилајету, ако становници тих страна испуне захтеве турскога закона о јавној настави. Од тога се доба број српских школа стао нагло множити. За кратко време од три године Срби су успели у косовском вилајету отворити: две средње школе, гимназију и Вишу Женску школу у Скопљу, у којима се учи око 200 ученика-ица, и 69 основних школа по свима скоро казама. У овим се школама учио 2553 ученика-ица, под руководством 86 наставника. Како су ове школе распоређене по казама; колико је коју ученика посећивало; какав је успех био у којој; кад је које године свака отворена; са каквим су тешкоћама имали да се боре наши суплеменици док су их успели отворити — о свему се томе могу наћи тачни подаци у чланку „Српске школе у Скопљанској епархији“, штампаном у „Делу“ (св. за фебруар т. г. стр. 292—318).

Пошто турска власт не признаје српску народност у солунском и битољском вилајету, то се и сви напори наших суплеменика да дођу до своје школе разбијају о упорност Турака, који тврде да у тим крајевима „нема Срба“. Узаман је, што им наши суплеменици, тражећи српску школу и подносили све жртве да до ње дођу, баш тим најбоље потврђују да су Срби и да се као Срби осећају. Рђаво схваћени политички интереси не допуштају им да ту јасну чињеницу признају. Ова упорност турска узрок је, што у солунском вилајету немају наши сународници ни једне школе, у којој би своју децу учили на матерњем свом језику, него су принуђени давати их, ако су ради да им, без просвете, не остану слепи код очију, у туђинске заводе, који служе разним пропагандама.

Тек 1893 године успели су наши сународници, после многогодишњих узалудних напора и жртава, добити допуст да могу отворити српску школу на име приватног лица, које је требало пред властима да буде одговорно за ред у њој. Захваљујући труду пок. Димитрија Поповића отворена је 6. децембра 1892 године српска школа у Солуну. Да би јој се прикрило српско обележје, назвата је „Дом науке“.

Прве године уписано је било у три разреда ове школе 44 ученика, а разред су свршили и испите положили 33 ученика. Сви су ови ученици били махом из бугарских и грчких школа, јер српске школе

Турци ни данас још не допуштају нигде у вилаету, па чак не дају допуст да се отвори још једна српска школа у Солуну, и ако се осећа потреба за њу, и ако се је наши суплеменици толико пута узалуд тражили.

Године школске 1894/5 отворен је, уз основну школу, и први раз. гимназије. Број ученика се увећавао постепено. Како су ученици били распоређени по разредима, и како су испити положени види се из ових таблица:

а) Подаци за 1894/5 школску годину

Школа	РАЗРЕДИ	УПИСАНО У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	ГОДИШЊИ УСПЕХ				НАПУСТИЛИ ШКОЛУ У ТОКУ ГОДИНЕ	Примедбе
			ОДЛИЧНО	ВРАО ДОБРО	ДОБРО	СЛАБО		
ОСНОВНА	I	21	1	4	4	3	9	У основној је школи било 14 ученика.
	II	21	6	10	1	—	4	
	III	28	9	6	7	2	2	
	IV	27	5	9	10	2	1	
		97	21	29	22	7	16	
ГИМНАЗИЈА	I	15	1	5	6	3	—	
		112	22	34	28	10	—	

б) Подаци за 1895/6 школску годину.

Школа	РАЗРЕДИ	УПИСАНО У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	ГОДИШЊИ УСПЕХ				НАПУСТИЛИ ШКОЛУ У ТОКУ ГОДИНЕ	Примедбе
			ОДЛИЧНО	ВРАО ДОБРО	ДОБРО	СЛАБО		
ОСНОВНА	I	17	3	6	—	2	6	Од оних који су напустили ову школу четворица су ступила у српску гимназију у Цариграду.
	II	10	3	5	1	—	1	
	III	25	3	8	7	—	7	
	IV	37	5	15	14	—	3	
		89	14	34	22	2	17	
ГИМНАЗИЈА	I	41	—	8	21	6	6	У овој је школи било 15 ученика: 13 у основној школи, а 2 у гимназији.
	II	16	2	4	4	2	4	
		57	2	12	25	8	10	
		146	16	46	47	10	27	

Као што се види из ових података, и са бројем ученика и са успехом њиховим у науци могу наши сународници бити потпуно задовољни. Сваки је почетак тежак. А да је овај почетак добар, показује све то већи напредак ове једине школе српске у солунском вилаету. Како стоји ова школа у 1896/7 школској години са бројем уписаних ђака, види се из ове таблице:

Школа	РАЗРЕДИ				СВЕГА	Примедба
	I	II	III	IV		
Основна	14	8	19	35	76	Међу овима је ученица 14: у основној школи 12, а у гимназији 2. Ванредних ученика је уписано 2.
Гимназија	48	35	14	—	97	
					173	

По месту, одакле је који ученик-ица родом, овако су распоређени:

из Солуна и околине	30	из Тиквеша	1
„ Дојрана	19	„ Демир-Хисара	3
„ Јенице-Вардара	15	„ Битоља	2
„ Кукуша	10	„ Хлерица	1
„ Водена	6	„ Костура	2
„ Беџелије	24	„ Ресна	1
„ Струмице	10	„ Прилепа	5
„ Гуменце	1	„ Дибре	7
„ Велеса	3	„ Кичева	4
„ Охрида	1	„ Скопља	1
„ Малеша	1	„ Штина	1
„ Кратова	3	„ Тетова	2
„ Призрена	6	„ Вучитрна	3
„ Приштина	1	„ Пеџи	1
„ Гиљана	2	„ Пријепоља	1
„ Плеваља	1	„ Цариграда	1
„ Црне Горе	3		

Ученика има, као што се према овоме види, из свих крајева Отоманске Царевине, а највише их је из крајева солунског и битолског вилаета. Пошто у њима нема ни једне српске основне школе, ученици који у ову српску школу долазе, а нарочито они који ступају у гимназију, већином долазе из бугарских и грчких школа.

У основној школи раде два учитеља и једна учитељица, а у гимназији пет сталних и три хонорарна наставника: за француски језик, за турски језик и за нотну певање. Школи је управитељ г. Петар Костић, дугогодишњи наставник, а једно време и управитељ Призренске Богословије; човек врло вредан, окретан и за посао потпуно спреман. Његову се труду и устаљаштву има захвалити, што ова школа лено напредује.

Школа је интернатски завод; смештена је у три простране, лепе зграде у новом крају солунском, на мору. У заводу ученици имају храну, стан, одело и све школске потребе за готово незнатну цену. Ред је у заводу изврстан у сваком погледу. О томе се могао уверити сваки који је ову школу посетио. Ниједан Србин, кад га пут нанесе у ове крајеве, не би требало

да пропусти прилику, а да не посети ову школу, а унапред може бити уверен да ће бити потпуно задовољан и редом и радом у школи, и дочеком од стране г. управитеља и г. наставника.

Како је ова школа од скора почела радити, због слабих још прихода није се успело да се снабде свима потребним училима, да се набави и уреди библиотека итд. Приходи су морали ићи на уређење интерната, а трошкови су око тога врло велики.

Наставници и ученици овог завода приређују на Св. Саву обично забаву у корист школина фонда. Овогодишња забава је испала, преко очекивања, сјајно. И ако су трошкови били врло велики, опет је остало чиста прихода преко 1200 динара.

Године 1894 завоо је г. управитељ књигу, у коју се уписују посетиоци и том приликом дарују школи колико који милује. Од тога је доба до данас пало прилога 554 динара у злату. Дао би Бог, да се и приходи овој школи умноже, као што је и настава кренула унапред!

Свет.

Просветне новине у Бугарској. — 1.) У јануару ове год. поднео је бугарски Министар просвете, К. Величков, Народном Собрању пројекат закона о девојачким гимназијама.

Бугари су и до сада имали средње школе девојачке сличне нашим В. Ж. Школама. Много брже него у нас, дошло се у њих до уверења, да те школе треба заменити другим, бољим. Сам Министар Величков каже о садашњим женским школама бугарским: „Тражило се од тих школа наших да нам спреме и добре мајке, и образоване грађанке и добре учитељице, па је онда изишло: да су наше девојачке школе добиле програме који представљају један хаос, и нису постигле резултата који се од њих ишчекивао“.

Да се избегне тај „хаос“ који је до сада владао у женским школама, да се женскињу даде потпуније образовање, да учитељице излазе из школе са већом спремом — министар је спремио и поднео Народном Собрању овај пројекат закона:

„Чл. 1. Средње девојачко образовање добива се у девојачким гимназијама.

Чл. 2. Девојачке гимназије имају 7 разреда.

Чл. 3. Девојачке гимназије деле се на два курса: *нижи* и *виши*. Нижи курс траје пет година, а виши — две године.

Девојачке гимназије које имају само нижи курс зову се *петоразредне девојачке школе*.

Чл. 4. Виши курс дели се на два одсека: одсек за *опште образовање* и одсек *педагошки*.

Може бити девојачка гимназија и са једним само одсеком.

Одсек за опште образовање може се делити на две: један за природне науке, а други за историске.

Чл. 5. Девојке које сврше девојачку гимназију, или петоразредну девојачку школу, добивају кад положи прописане испите, сведочанство да су свршиле школу.

Чл. 6. У нижем курсу на девојачкој гимназији, као и у петоразредној девојачкој школи, добива се образовање потребно просвећеној грађанки и матери.

Одсеку за опште образовање на вишем курсу девојачке гимназије циљ је, да припреми девојке, да

могу ступати на више школе; педагошком је одсеку циљ, да спрема девојке за учитељице основних школа.

Чл. 7. У први разред довојачке гимназије примају се ученице које су свршиле с добрим успехом средњи курс основне школе.

Прелазак ученица из једног разреда више основне школе у исти разред девојачке гимназије бива без испита; за прелазак у старији разред гимназијски треба ученица прво да положи испит.

Чл. 8. Наставни план за нижи курс девојачке гимназије једнак је с наставним планом петоразредне девојачке школе. Уче се ови предмети:

Наука Христова и морал;
Бугарски језик и књижевност;
Руски језик;
Француски или немачки језик;
Географија с космографијом;
Аритметика и основи геометрије и алгебре;
Јестаственица;
Физика и хемија;
Хигијена и основи педагогије;
Кућарство;
Цртање и лепо писање;
Ручни рад;
Музика (вокална и инструментална);
Гимнастика.

Чл. 9. На петоразредној девојачкој школи може се отворити за ученице које су свршиле ту школу специјалан једногодишњи курс за спремање учитељица за дечја забавишта.

Чл. 10. У одсеку за опште образовање на девојачким гимназијама уче се ови предмети:

Бугарски језик са старословенским;
Француски или немачки;
Историја опште књижевности;
Општа историја (најновији век) културна историја;
Психологија, логика и етика;
Математика;
Физика и хемија;
Јестаственица;
Цртање;
Музика (вокална и инструментална);
Гимнастика.

Латински језик може се учити као необавезан предмет.¹⁾

Чл. 11. Наставни је план за педагошки одсек на девојачкој гимназији овај:

Бугарски језик и књижевност;
Руски језик;
Француски или немачки (необавезно);
Педагогика;
Методика и школски рад;
Психологија, логика и етика;
Антропологија, хемија и популарна медицина;
Грађанске дужности;
Ручни рад;
Музика (вокална и инструментална);
Гимнастика.

Чл. 12. Програме за девојачке гимназије прописује Министарство просвете.

¹⁾ Распоредивање побројаних предмета на одељке за *природне науке* и *историјски*, оставља се Министру просвете.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чл. 13. Нови наставни план за девојачке гимназије примениће се одмах на прва три разреда, а у старије разреде увешће се поступно.

Чл. 14. Ниједна ученица не може прећи у старији разред док не положи испит из нижег разреда. Напредних ученица не може бити.

Чл. 15. При девојачким гимназијама и петоразредним школама могу се завести пансионери.

Чл. 16. Све ће ученице имати једнолико одело.

Чл. 17. У девојачким гимназијама и у петоразредним девојачким школама могу предавати и наставници и наставнице. За њих се траже исте квалификације као и од наставника мушких гимназија.

Чл. 18. Сви правилници и наредбе о управи, издржању и особљу, што су прописани за мушке гимназије важиће и за девојачке школе, ако не стоје у опреси с овим законом.

Поводом овога пројекта законског развила се у Народном Собрању занимљива дебата. Један народни посланик (Хр. Тодоров) налази да ће се штетити општем образовању поделом на виши и нижи курс. Противан је и подели вишега курса у одсеке. Одриче потребу да се дели одсек на одељење за природне науке и за историске. Пита: колико ће од ученица које сврше школу отићи да уче медицину? колико ће их се посветити изучавању филологије, философије или књижевности? Виши курс, вели, не треба да има рачвања; женскињу треба дати потпуно хармониско образовање; женама треба васпитање колико духовно толико и морално. Јер ако хоћемо да женскиње оцењује разне књижевнике, разне литерарне правце и критике, ако хоћемо да жена познаје историју цивилизације, — онда, с истим правом, и доследно томе може се захтевати да зна теорију еволуције, теорију Дарвинову, или Спенсерову.

Посланик Никола Габровачки вели да се бугарске девојачке гимназије, по својим програмима разликују од мушких гимназија. Девојке, кад сврше девојачку гимназију, стиже министарство са штинендијом за јевропске универзитете, да уче медицину или педагогију, и тамо их примају у школу, а и сад су им затворена врата Велике Школе у Софији. Радује се, што се, по поднесеном пројекту закона, допушта и девојкама да могу ступити на Велику Школу. — Жена не треба да се спрема само за кујну и за салон; није жена дужност ни у томе само да рађа децу. Жена треба да се припреми за извесну улогу у друштву, да буде радница корисна народу. Она треба да буде искрени другар своје мужу. А да би могла издржати себе и децу у случају невоље, треба да има неког вишег образовања, да је нешто изучила, да може наћи занимања; без тога жена будућност није нимало осигурана. Ако нема независне професије, ако није материјално осигурана, жену — удовицу чека беда и невоља, или ће се одати развратну животу... Налази да је поднесени пројект закона добар и користан и да га треба примити, само моли Министра да још сад одмах допусти ученицама, које су свршиле девојачку гимназију, да могу ступити на Вел. Школу.

Вљко Нейчовъ прима у начелу поднесени пројекат законски.

Министар просвете, К. Величковъ, констатује да се у целој земљи осећа тежња за вишим школовањем женскиња. Да се одговори тим жељама, отворено се

до сада неколико девојачких гимназија... Овим пројектом законским желео је да девојачко образовање доведе на рационалну основу, чега до сада није било у бугарским девојачким гимназијама.

Први је смер овом закону вели министар: да даде завршно образовање оним девојкама које не могу или неће да се школују даље преко извесног броја година; а друго, да се даде могућност онима, које би се хтеле и даље учити, да продуже школовање.... „У нашим школама није обрађена довољна пажња хуманизму. Ми смо снажни у математици, у физици, у хемији, али смо слаби у оним знањима, што треба да нам да историја, литература, психологија што може снажно да утиче на морално васпитање наше омладине“.... Министар вели даље, да не долази у ред оних људи, који фанатички траже да се пресади класицизам у Бугарској, али би желео да буде на стотине Бугара који би се могли користити и наслађавати великим производима што су остали из грчке и римске литературе.

Свој говор завршио је министар, обраћајући се посланицима: „Верујем да ћете усвојити овај пројекат кад га проучите, а тиме ћете поставити девојачко образовање на праву основу и заслужити захвалност свију којима је мио напредак Бугарске“.

2). *Правила за уџбенике:*

Чл. 1. Израда и издавање уџбеника оставља се приватној иницијативи.

Наставницима — писцима уџбеника забрањује се да сами распродају своје уџбенике.

Чл. 2. Министарство просвете може расписати конкурс за израду уџбеника за више разреда гимназијске и за стручне школе.

Чл. 3. Ниједан уџбеник не може бити уведен у школу, док га не одобри министарство просвете.

Чл. 4. Сваке године, на месец дана пре почетка школске године, Министарство просвете објављује који су нови уџбеници одобрени, а који не могу бити употребљени.

Чл. 5. Уџбенике прегледа Постојанен Учебенъ Комитетъ, на предлаже Министарству просвете на одобрење, уз рецензије двају компетентних лица.

Ако је уџбеник поднесен на одобрење у рукопису, треба да се наштампа до почетка школске године, како би могао бити уведен у школу. Штампане књиге, које се нуде за уџбенике, морају бити поднесене на преглед најмање на пет месеци пре почетка школске године.

За преглед нових уџбеника, били они штампани или у рукопису, плаћа издавач на име награде за рецензију 50—150 дин., према одлуци Учебног Комитета.

Чл. 6. Сваки уџбеник мора да одговара овим годбама:

а) да је написан јасним и чистим књижевним језиком бугарским; правопис и терминологија морају бити онакви као што је одобрило министарство просвете;

б) да је написан према наставном плану и прописаним програмима;

в) да нема методских маха;

г) да је наштампан словима, која нису штетна за очи. У уџбеницима за више разреде средњих школа висина слова треба да је најмање 1,5 м. м., дебљина основних прта њихових да је 0,25 м. м., редови да су размакнути један од другог најмање 2,5 м. м. За уџ-

бенике нижих разреда средњих школа висина слова треба да је најмање 2 м. м., а према томе да је и дебљина основних црта и размак између редова. А у уџбеницима за основне школе слова треба да су висока најмање 2,25 м. м. (за први разред 3 м. м.), а према тој висини да буде дебљина основних црта и размак између редова. У уџбеницима за ниже разреде средњих школа и за основне школе ширина текста на једној страни треба да буде између 8 и 9 см., а висина између 14 и 15 см.

д.) да је наштампан на хартији белој, јакој, глаткој, да није сјајна, да се слова не провиде;

е) да се продаје што је могуће јевтиније: штампан табак не треба никако да буде скупљи од 7 пара за основне школе и 9 пара за ниже разреде средњих школа.

За нижи и виши курс основних школа и за ниже разреде гимназиске уџбеници треба да су укоричени. Цена укориченим уџбеницима може се повећати највише за 25 пара.

Чл. 7. Између уџбеника, које министарство одобри за основне школе, употребиће се у школама једнога округа они, које буду одабрали главни учитељи из тога округа на скупу који се држи под председништвом инспекторским; у средњим и у стручним школама употребиће се они уџбеници, које буде изабрао наставнички савет сваке школе.

Разни уџбеници за један исти предмет у одељењима једнога истог разреда или у разним разредима у једном истом округу не могу се употребити.

Чл. 8. Кад се за неки предмет уведе уџбеник, не треба да се мења најмање две године.

Чл. 9. Нови уџбеници и нова издања од одобрених уџбеника, који су намењени за више разреда, увешће се постепено, почевши од најмлађег разреда.

Чл. 10. Забрањује се наставницима да купују уџбенике и препродају их ученицима.

Чл. 11. Ако се при ревизији наиђе на наставника који је увео неодобрен уџбеник, да се казни губитком месечне плате, а у поновљеном случају по чл. 84 закона за Народну Просвету.

Чл. 12. Ако се нађе у продавницама уџбеник наштампан на друкчијој хартији и другим словима, такав ће се уџбеник забранити.

Чл. 13. Ова ће правила важити од 1. септембра 1897. год. За уџбенике, који изиђу до тога дана, ова ће правила важити од 1. септембра 1899. г.

Чл. 14. Ако нађе за потребно, министарство просвете може одобрити да се неки уџбеници привремено употребе, док се не израде такви који ће у свему одговарати потреби школској.

Просветни Савет у Бугарској. — Ова просветна установа уздигнута је веома високо у наших најближих суседа и рођака. Просветни Савет је у њих видан центар око кога се креће васколико школовање; он је истински мотор сваком просветном напретку.

У Просветном Савету има 36 чланова. 26 бирају поједине колегије учитељске и професорске; 10 се постављају на то место указом Кнежевим по предлогу министра просвете. Председник овог Савета је сам министар. Избор вреди за три године. По истеку тога

рока могу бити изабрани опет стари чланови. У августу месецу састаје се цео Просв. Савет и решава сва крупнија начелна питања, која се тичу просвете и њезина напретка. На таквој једној пленарној седници Савет бира стални Просв. Савет (Постојанен учебен комитет) кога ћемо звати од сада комитетом. Комитет тај има 5 чланова — три бира Просв. Савет, а двојицу министар просвете. Комитет решава она начелна питања, која дођу на решавање министарству у току године. Тих пет чланова не отправљају више своје наставничке дужности но стално раде саветске послове. Ако су у служби, имају уз редовну плату додатак од 1800 дин. годишње; ако нису у служби, плата им је 6000 дин. годишње. Са њима се често споразумевају и начелници одељења. Он често саслушава о појединим питањима мишљење људи који су ван Савета. Председник комитета је министар или члан Савета, кога министар одреди. По истеку трогодишњег рока, чланови комитета, враћају се на свој стари положај, ако не буду поново изабрати. Чланови комитета се бирају по струкама. Обично је међу њима по један: математичар, природњак, филолог, педагог и историк. Они су *стални надзорници за средње школе*. Министар има право да пошаље једнога од њих у ову или ону гимназију, те да се увери о предавању и о напредовању наставе из појединих предмета. И над самим директорима они врше извештај надзор. То може бити само од користи. Више надзора, више и успеха. Лепа новина, која не би била за одбацивање ни у државама са мноштво старијим школским уређењем.

Установа овога Просв. Савета, с погледом на његов трогодишњи избор, веома је корисна, јер је само тако могуће имати непрекидности и сталности у извођењу школских реформама. У Бугарској се тежи томе, да министар просвете буде чисто политичка личност, да долази и одлази са свога места, као и остали његови другови, али са одласком његовим и да се не заврши извођење извесног посла, да се не стаје на средини пута са реформама, које би могао лако напустити његов последник. Да тога не би било ту је Просв. Савет, који продужује свој посао у извесном правцу, без обзира на то, што се министри мењају. Доскорашња колебљивост политичких прилика у Бугарској, коју смо ми и у том погледу претекли, диктовала је овај збиља паметан састав Просветног Савета. Таласи политичког колебања, сада не заплускују много и народну просвету; политички потреси су сада од много слабијег утицаја на школу и школовање у Бугарској, а све то само напретку води.

И ако ова новина, још није практиком своју важност оправдала, сме се унапред тврдити, да ће дати плодних резултата. Живећи, неосетно ће се дотеривати тако, да ће у кратком времену потпуно одговорити својој намени. Министарство просвете у Бугарској биће чисто административна установа, биће мост преко кога ће лагано струјати у школе сви постицаји напретка, који ће имати своје непресушно врело у Просв. Савету.

У састав овог Савета улазе:

- а) Министар просвете као председник;
- б) 5 редовних професора В. Школе;
- б) 7 редовних професора или директора гимназијских;

г) 3 професора педагога, које бирају колегијуми њихових Уч. Школа;

д) 2 професора духовних завода;

ђ) 2 професора, бирана из кандидата, које изберу колегије њихових пољопривредних школа;

е) 7 учитеља, бираних из оних кандидата, које изберу учитељи, бирајући по двојицу на сваки округ;

ж) 10 чланова бира министар просвете онет из

реда школских службеника или из реда људи, који су радом својим доказали да их интересују школска питања.

Избор чланова саветских врши се тајним гласањем.

Кад се погледа на склоп савета, кад се узме на ум да му је председник сам министар просвете, онда је лако увидети, са колико збиље Бугари улазе у реформисање просвете народне.

Љ.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Вежбаоница педагошког семинара наше Велике Школе. — Савет философског факултета решио је, да I београдска гимназија и београдска реалка буду вежбаонице педагошког семинара наше Велике Школе. У осталим средњим школама београдским хоспитоваће ученици IV год. философског факултета, кад год буде потребно. Г. Ректор В. Школе нарочитим писмом умолно је г. министра просвете да усвоји ове предлоге. Усвојивши их веома радо, г. министар је наредио одмах г.г. директорима средњих школа београдских све што треба, како би и вежбање и хоспитовање донело оне користи, које се од њега очекују. Давнашња дела и корисна намера управника педагошког семинара професора г. Дра Војислава Бакића, почиње већ да се остварује. Вележећи ову вест с радошћу, уверени смо, да ће јој се искрено задовољати сваки искрен пријатељ наше средње школе. Успех јој је сада зајемчен, јер поред теоријске спреме, наши наставници биће и спремни практичари. Теорија и практика су најпоузданије водиле успеха.

Љ.

Полагање професорског испита, да буде само једанпут годишње. — Г. Ректор Велике Школе у своме извештају за 1895/6 год. предложио је да се професорски испит положи само септембра месеца. За то је изнео и сувише разлога. Тада се не држе предавања на В. Школи. Настава у средњим школама тада мање губи. За април или за октобар кандидати редовно траже одсуства. Добију ли га, штета је очигледна; не добију ли га, онда више раде на својој спреми по у школи. Кад настава баш изгуби септембар, мања је штета, јер вредан наставник има довољно још времена да штету накнади. Са априлом већ није тако. У априлу се понавља оно што је пређено, утврђује се оно, што је најважније из целог предмета. Пропусти ли се тај месец, пропусти ли се понављање и утврђивање пређеног градива, онда се не може надати великом успеху. За ове наводе доказ је, по извештају, у томе, што су обично најслабије обрађени предмети оних наставника, који су полагали испит у току школске године. Најзад кандидати би се сачували мољакава за одсуство.

Љ.

Наставни програм за Минералогiju, Геологију и Хемију. — Поводом реферата о једном новом удбенику за Минералогiju и Геологију, наше Геолошко Друштво дошло је до закључка, да је главни узрок неуспеху из тих предмета у нашим средњим школама, што нема детаљисаног наставног програма. Нарочитим писмом обратило се министарству с молбом, да се тај програм што пре изradi. Мини-

старство просвете понудило је израду тога програма Геолошком Друштву с тим, да се има на уму и та околност, да још није израђен ни наставни план за наше средње школе, што би свакојачко требало свршити пре израде наставног програма. По нарочитом предлогу г.г. Лозанића и Лека, у Геол. Друштву израдиће се програм и за Хемију, тако, да ћемо скорим имати програм за сва три предмета, који ће израдити тако меродаван фактор за наставу Минералогije, Геологије и Хемије, као што је наше вредно Геолошко Друштво.

Љ.

Снабдевање основних школа потребама. — Вољан, да учини све што је потребно, те да се основне школе снабду са свима потребама на време, г. министар просвете и цркв. послова, позвао је неколицину београдских учитеља и разговорио се с њима о томе. Учитељи су израдили и предлог о снабдевању школа потребама. Знамо да ће се овој вести обрадовати сви радници у основној школи. Снабдећи основне школе на време, значи осигурати им много лепши успех но што су га до сада показивале. Намера је корисна и остварљива.

Љ.

Помоћ Професорском Друштву. — Управа Професорског Друштва на састанку своме држаном 5. марта ове године решила је: да се умолити г. министар просвете да Друштву одреди сталну годишњу помоћ, како би се лакше могли подмирити велики трошкови око уређивања и издавања друштвеног органа „Наставник“-а. — Г. министар уважавајући разлоге Управе Професор. Друштва изнесене у њеној представи, решењем својим од 17. марта тек. год. Пбр. 3801. одлучио је: да се „Професорском Друштву“ на име помоћи за издавање друштвеног органа „Наставника“ издаје годишње хиљаду и две стотине (1200) динара. Ова се помоћ рачуна од 1. јануара ове године.

Игнања из средњих школа. — 1. Професорски Савет зајечарске гимназије у седници својој од 21. фебруара ове године, одлучио је: да се *Стеван Веселиновић*, ученик VII. разреда зајечарске гимназије *изгна на свагда из тога завода*. Ову одлуку одобрио је и г. министар просвете решењем својим од 8. марта т. г. Пбр. 3226.

2. Професорски Савет пожаревачке гимназије у седници својој од 1. марта ове године решио је: да се *Александар Стамаговић*, ученик II. разреда исте школе *изгна на свагда из тога завода*. Ову одлуку одобрио је и г. министар просвете решењем својим од 7. марта ове године Пбр. 3278.

3. Професорски Савет крушевачке гимназије изгнао је Живојина Димитријевића уч. V. раз. на свагда из крушевачке гимназије.

Одлуку је одобрио г. министар просвете и црквених послова.

Промена имена. — На молбу одбора школе дединобарске, у срезу власотиначком, округа протског, г. министар просвете решењем својим од 28. марта ове год. Пбр. 4110. одобрио је, да се досадашња школа дединобарска од почетка идуже школске године зове школа *гределичка*.

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ

Добијање течног ваздуха. — Познато је из раније да се неки гасови, као н. пр. угљена киселина, могу притиском претворити у течност; ну ваздух који нас окружује, као и гасови који га састављају, гушик и кисеоник, сматрани су до скоро као перманентни, т. ј. као да се никако не могу претворити у течно стање.

Бечки професор Натерер употребио је у своје време огроман притисак од 2790 атмосфера, да би згуснуо поменути гасове у течност, али узаман. Андрујс (Andrews) је доцније запазио, да за свако ваздушасто тело има извесна температура, испод које се оно мора расхладити, ако се хоће преобратити у течност. Ова температура названа је „критичном температуром“ гаса о коме је реч. Н. пр. критична температура угљене киселине износи $+31^{\circ}\text{C}$. Угљена киселина, кад се охлади испод 31° , може се претворити у течност; изнад 31° пак она се не може добити течна, макар се употребио увећан притисак, макар колико се смањила њена запремина.

За атмосферски ваздух критична је температура веома ниска, тј. -140° . Ако хоћемо ваздух да преобратимо у течност, онда га морамо најпре да расхладимо на поменути температуру; тек тада се може добити течан ваздух, помоћу притиска од 39 атмосфера. Ако ли је температура снижена на 191° , онда је довољан обичан ваздушни притисак да се произведе течан ваздух.

Скоро у исто време, децембра 1877. г., успела су два физичара, Кајете (Cailletet) у Паризу и Пикте (Pictet) у Женеви, посве независно један од другог, да преобрате у течности т. зв. перманентне гасове, међу њима и атмосферски ваздух. Да би постигли потребне ниске температуре, поменути физичари прво су згушњавали таке гасове, чију критичну температуру могао да произведу обичним средствима. Овако добивене течне гасове испаравали су под ниским притиском, и тим су постизали још ниже температуре, на којима су они претварали у течности друге гасове, са нижом критичном температуром. Овим путем поступно се силазило до потребне температуре од -140° , на којој се најзад и атмосферски ваздух претвара у течно стање. Машину на овом начелу, Пикте је приказао на лањској земаљској изложби у Женеви. У првој справи производи се температура од -100° , помоћу т. зв. Пиктеове течности, смесе од анхидрита сумпорасте и анхидрита угљене киселине. Друга справа преобраћа протоксид азотов у течност, чиме се постиже температура од -160° . Трећи апарат на послетку претвара ваздух у течност.

Монаковски професор Линде недавно је изумео справу, којом се много простије и брже добија течан ваздух. Ова је справа у главном сложена из једног компресора (згушњавача), којим се сипе ваздух и сабија на 175 атмосфера, при чем се исти загреје. Овај загрејани ваздух веома великом

напоном, најпре се проводи кроз хладноницу ради хлађења водом; за тим се сироводи у т. зв. апарат са противном струјом, који је у главном састављен из две бакарне цеви, дуге 40 метара, од којих шира, са пречником од 25 мм. обухвата ужу цев од 7 мм. пречника. У овој справи ваздух се нагло рашири; услед тога смањи му се притисак и снизи се његова температура, према познатом закону: да се при ширењу гасова троши топлота на унутарњи рад, услед чега се и температура снизи. Раширени, хладни ваздух, у којег је сад мањи притисак и снижена температура, понова се проводи једном цеви у компресор; одавде опет у апарат са противном струјом, у коме се, понављањем описаног поступка, најзад постигне температура од -140° . На овој температури ваздух у унутарњој цеви почиње да прелази у течност. Из ове цеви течни ваздух отиче у нарочит суд за хватање, у т. зв. Деваров суд, који је од стакла, са двоструким дуварима, између којих је безвадушан простор. Овакав вакум је најбоље средство против спољне топлоте. Из Деварова суда течни ваздух се отаче нарочитом славнином. У сличним судовима може се чувати течни ваздух и на обичном притиску атмосферском, само ако му је температура -190° .

Течни ваздух је плавичаст, налику на млеко. Замућеност његова долази због чврсте угљене киселине, која је у њему. Кад се течни ваздух процеди кроз обично цедро од хартије, тада остаје на овом чврста угљена киселина у облику снега, а ваздух се оцеди као бистра, плавкаста течност. Жива, преливена течним ваздухом, одмах очврсне услед огромне хладноће у груду налику на олово; иста се може оштрим ножем исећи у комадиће. Етар и алкохол такођер брзо очврсну, кад се прелију течним ваздухом. Цев од гуме, кад се потопи у течни ваздух, тако се стврдне да се може чекићем разбити као стакло.

„Prometheus“, по коме доносимо ове редове, прориче велику будућност описаном проналаску, нарочито у индустријском погледу. Из течног ваздуха гушик брже испаравача него ли кисеоник, тако да се стајањем све више прикупља кисеоник. Ово се може ласно познати, кад се над течним ваздухом држи дрвце које тива; оно ће у брзо да букне у пламен, услед нагомиланог кисеоника. Према томе сви су изгледи да ће Линдеов апарат играти важну улогу за фабрично добијање кисеоника, који, као што је познато, има великог значаја у индустрији.

П. М. Илић.

Ватра и гром. — У неким крајевима сељаци напе ватру, да би отклонили удар грома. При том бирају тако гориво, које даје густ дим, као што је влажно грање, влажно лишће. Као што разлаже Шустер у часопису „Ciel et Terre“, сељаци у овом погледу не греше и не одају се никаквој празноверници. По Шустеру, дим и гасови сагоревања ослабљавају

отпор ваздуха за спровођење муњевине. Кад се наелектришу две сржне лоптице, тако да се јако одбијају, тада треба у близини запалити само жижицу, па ће оне одмах спасти. Гасови, који су постали сагоревањем жижице, одузели су ваздуху својство да буде изолатор електричне, и лоптице су се на мах испразниле. Из тога следује да свака ватра, која се запали на земљи, сваки димњак, из којег се подижу гасови горења, лагано и поуздано испражњују електрични напон своје околине. Хелман је статистички доказао да гром најмање бије у фабричне димњаке. Он је показао на примерима у Шлезвиг-Холштајну да је за исто време гром ударио у 6·3 цркве и 8·5 ветрењача на сваку од 1000 тих високих зграда; међутим је од 1000 фабричних димњака погођено громом само 0,3. Тако је наука оправдала једно старо, народно веровање, које је за друго сматрано као празноверица; неко време се држало, да ватра на огњишту привлачи муњу. На против, она умањује јак електрични напон, који је потребан да муњу привуче у неку зграду или место. П. М. И.

Nesopithecus Roberti; једна нова фосилна врста мајмуна. До сада на острву Мадагаскару бејашу само познати *Полумајмуни* (*Prosimiae*).

Али је скоро (види „Illustr. Zeitung“ од новембра т. г., бр. 2786). Енглез Forsyth, приликом својих испитивања по Мадагаскару, нашао интересне остатке (фосиле) од једног изумрлог сисара и то у оним истим алувијалним слојевима, у којима су нађени и остаци чувене птице *Aeryornis maximus* (птица цип). Нађене су од ње кошчице из тарзуса (нозја), а у једном шљаму и добро одржана колосална јаја, чиј садржај је колико 150 кокошњих. Висине је била за два човека а изумрла је тек у почетку историјског времена. Спада у групу *Ratitae* (боз кобилце или *Platystranae*).

Интересне остатке од поменутог сисара изнео је чувени геолог Alb. Gaudry француској Академији Наука, и по челусти (по зубима) изводи, да је то био један из реда првих мајмуна (*Simiae* или *Primates L.* или *Pithecii*). Ти остаци, показују мајмуна човекове висине. Forsyth је дао новопронађеној животињи име *Nesopithecus Roberti*. Име рода означава мајмуна с острва, а име врсте посвећено је једном Французу Robert-у, који је енглеског испитивача потпомагао на његовим путовањима по Мадагаскару. М. М. Т.

Једна чудновата риба из Судана. — Познат је биолошки факт, да промена годишњих времена има силног утицаја и на биљни и на животињски свет. Но док се код нас осети велика промена зими, дотле у тропима слично бива *лети, кад наступе велике врућине.*

Дивљи магарец, у југоисточној Азији, сели се тада чопорима на север; птице селице се већ вратиле у своју, северну постојбину; гмизавци и водоземци се укоче (умртве) у сасушеним барама и тако преспавају *летњи сан.*

А шта је с рибама?! Докле оне код нас зими праве познате рибље *брлоге*, дотле у тропима ево шта раде, ако им се воде обиталиште пресуши:

Неке рибе (*Dipnoi*) док има воде, *шкргама* дишу кисеоник апсорбован у води, а кад се вода сасуши, онда имају место рибљег мехура, једно или два *илућа* којима дишу кисеоник из ваздуха. Има их још чудноватијих:

Dr. Suard пронашао је једну особиту рибу у пределу Niogo (у француском Судану, 800 км. далеко од морске обале), која десет (10) месеца у години живи на суву. Та риба зове

се *Clarias Lazera*, а припада фамилији Siluridae (где долази и наш сом — *Silurus glanis L.*)

Она живи у барама, које се направе за два месеца кишног доба у тропима, а кад шчезну, онда се заглави у рупе; но то бива само дању, а ноћу ипак излази из тих рупа, да тражи храну. Као што се и код обичног сома на горњој вилицы виде 4 брчића, тако и код *Cl. Lazera*, само су они у ове веома развијени и има их 8.

Од већ давно познате африканске рибе *Trosopteros*, која живи у муљу, *Cl. Lazera* разликује се тиме, што се за време летње суше *не увија и не укочује* као она, него само *вреле часове преко дана проводи у скривеним местима.*

М. М. Т.

ОД УРЕДНИШТВА

Као нов уредник, обележићу, по уобичајеном реду, у кратко право, у ком ћу уређивати „Просв. Гласник“. Како је намењен васколикој настави у нашој отаџбини, то ће се уредништво старати, да Гласник што више потпомаже напредовање њезино, бринући се, да што јаче заинтересује и средњешколске наставнике и учитеље основних школа. „Просв. Гласник“ ће поћи јединим путем, који ће га одвести тој сврси — биће школски лист.

Гласник ће радо отворити своје ступце методици појединих предмета. Чланцима о наставном плану и о програмима појединих предмета у средњим школама, даваће се свагда места, јер су то важна питања за нашу средњешколску наставу.

Сарадници „Просветног Гласника“ не треба да смећу с ума ни сталан надзор основних школа, јер ће се то питање скорим решавати.

Уредништво је уверено, да ће читаоце свагда интересовати питања: о телесном васпитању у опште, о појединим дисциплинским мерама, о казнама и наградама, о односу наставника према ђацима, о ђачким штедионицама, о програму основних школа, о томе, шта треба предузети па да основна школа буде и омиљена и напредна установа народна итд. итд.

Обраду ових интересних и важних питања сарадници Гласника не треба да заборављају.

Чланци треба да буду написани за што већи број читалаца. Не треба да буду дужи од једног највише два штампана табака.

Просветни Гласник неће више примати „Додатке“.

Хонорари се плаћају одсеком или од штампаног табака.

Надам се да ће сви пријатељи просвете народне потпомоћи „Просветни Гласник“ својим радовима, на чему ћу им вазда бити благодаран.

1. априла 1897. год.

Београд.

Уредник „Просветног Гласника“,
Љуб. М. Давидовић.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

II

СТАТИСТИКА НАСТАВНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА ЗА 1891.—1892. ШКОЛ. ГОДИНУ

STATISTIQUE DES PROFESSEURS DES ÉCOLES MOYENNES POUR L'ANNÉE
SCOLAIRE 1891.—1892.

ИМЕ ШКОЛЕ NOM DE L'ÉCOLE	Број — Nombre des							Предају недељно — Enseigné par semaine					
	разреда — classes	директора-directeurs	професора-professeurs	предавача-candidats	учитеља вештина и језика instituteurs des langues et des arts	вероучитеља - professeurs de religion	свих наставника-total du personnel enseignant	директори-directeurs	професори-professeurs	предавачи-candidats	учитељи вештина и је- зика-maitres des langues et des arts	вероучитељи-professeurs de religion	сви-ensemble
Богословија-Seminaire.	3	1	3	1	—	—	5	8	43	18	—	—	69
Учитељске Школе-Ecoles nor- males d'instituteurs													
Београдска-de Belgrade	3	1	6	2	4	1	14	6	83	32	23	7	151
Нишка-de Niche	3	1	1	5	4	—	11	5	15	87	50	—	157
Обе Учитељске Школе-Les deux écoles normales d'instituteurs.	6	2	7	7	8	1	25	11	98	119	73	7	308

ИМЕ ШКОЛЕ NOM DE L'ÉCOLE	Број — Nombre des								Предају недељно — Enseigné par semaine							
	разреда-classes	директора-directeurs	заступника директора-di- recteurs provisoires	професора-professeurs	предавача-candidats	учитеља вештина и језика maitres des langues et des arts	вероучитељи-professeurs de religion	учитељска рада-institut- rices d'ouvrage	свих наставника-total du personnel enseignant	директори-directeurs	професори-professeurs	предавачи-candidats	учитељи вештина и језика maitres des langues et des arts	вероучитељи-professeurs de religion	учитељске рада-institut- rices d'ouvrage	сви-ensemble
Више гимназије-Gymnases supérieurs de																
I београдска-Le I de Belgrade	8	1	—	13	1	7	1	—	23	5	161	17	92	10	—	285
II београдска-Le II de Belgrade	8	1	—	16	—	5	—	—	22	3	203	—	56	8	—	270
III београдска-Le III de Belgrade	5	1	—	7	2	4	1	—	15	2	107	33	40	12	—	194
Зајечарска-Zajéchar	8	1	—	1	9	2	1	—	14	4	15	149	38	12	—	218
Крагујевачка-Kragouiévatz	8	1	—	14	5	3	—	1	24	2	175	90	42	—	12	321
Крушевачка-Krouchévatz	8	1	—	8	6	2	1	1	19	4	114	109	38	10	12	287
Нишка-Niche	8	1	—	15	—	2	1	1	20	2	241	—	14	12	12	281
Пиротска-Pirote	5	1	—	—	5	2	1	1	10	10	—	74	41	8	16	149
Пољаревачка-Pojarévatz	8	1	—	5	9	2	—	1	18	4	90	151	—	—	—	245
Шабацка-Chabatv	8	1	—	5	6	4	1	1	18	10	87	100	68	12	18	295
Све више гимназије-Tous les gym- nases supérieurs	74	10	—	84	43	33	7	6	183	46	1.193	723	429	84	70	2.545
Ниже гимназије-Gymnases inférieurs de																
Алексиначка-Alexinatz	4	1	—	1	2	2	1	1	8	13	18	35	33	8	8	115
Валевска-Valévo	4	1	—	2	4	3	1	1	12	4	16	76	65	12	16	189
Врањска-Vragné	4	1	—	—	3	2	1	—	7	8	—	49	37	8	—	102
Великоградит.-Veliko-Gradichté. Горњомилановачка -Gorgni Mila- novatz	4	1	—	1	2	2	1	1	8	12	18	39	26	8	16	119
Јагодинаска-Jagodina	4	—	—	2	4	—	1	—	7	—	23	74	—	8	—	105
Књажевачка-Knyagévatz	4	1	—	1	3	1	1	1	8	11	18	54	18	8	8	117
Лесковачка-Lescovatz	4	—	—	2	3	—	1	—	6	—	31	63	—	8	—	102
Лозничка-Loznitza	4	1	—	—	4	1	2	—	8	11	—	66	14	8	—	99
Неготинска-Négotine	4	—	1	3	—	1	1	—	6	18	51	—	18	8	—	95
Параћинска-Paratchine	4	1	—	1	2	2	1	1	8	13	18	35	20	8	16	110
Параћинска-Paratchine	4	1	—	2	2	1	1	1	8	12	37	34	18	8	16	125

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

Примају годишње — Reçoivent par an						Просечно је предавао недељно један наставник Un professeur a enseigné en moyenne			Просечна годишња плата једног наставника Gage moyen d'un professeur		
директори-directeurs	професори-professeurs	предаваци-candidats	учитељи језика и вештина maîtres des langues et des arts	вероучитељи-professeurs de religion	сва-ensemble	виши ред de l'ordre supérieur	нижи ред de l'ordre inférieur	у опште- en général	виши ред de l'ordre supérieur	нижи ред de l'ordre inférieur	у опште- en général
						часова-heures			динара-francs		
3.915.00	14 462.00	1.500.00	—	—	19.877.00	12.7	18.0	13.8	4.594.25	1.500.00	3.975.40
4.925.70	17.050.50	3.000.00	4.470.00	700.00	30.146.20	12.7	8.9	10.8	3.139.46	1.167.14	2.153.30
3.915.24	2.904.84	7.500.00	4.540.00	—	18.860.08	10.0	15.2	14.3	3.410.04	1.337.77	1.714.55
8.840.94	19.950.34	10.500.00	9.010.00	700.00	49.006.28	12.1	13.3	12.3	3.196.25	1.263.12	1.960.25

Примају годишње — Reçoivent par an						Просечно је предавао недељно један наставник Un professeur a enseigné en moyenne			Средња годишња плата једног наставника Gage moyen d'un professeur			
директори-directeurs	професори-professeurs	предаваци-candidats	учитељи вештина и језика maîtres des langues et des arts	вероучитељи professeurs de religion	учитељи рада institutrices d'ouvrage	сва-ensemble	виши ред de l'ordre supérieur	нижи ред de l'ordre inférieur	у опште- en général	виши ред de l'ordre supérieur	нижи ред de l'ordre inférieur	у опште- en général
динара-francs						часова-heures			динара-francs			
5.557.20	44.694.60	1.500.00	12.000.00	1.000.00	—	64.751.80	15.1	13.2	14.3	3.589.42	1.611.11	2.815.30
5.505.20	25.007.40	—	9.500.00	—	—	40.012.60	13.7	16.0	14.2	1.794.86	1.900.00	1.818.75
4.420.50	21.091.92	3.000.00	8.500.00	1.200.00	—	38.212.42	13.6	14.2	13.9	3.819.05	1.814.29	2.547.50
3.410.10	2.904.90	13.500.00	3.500.00	1.515.60	—	24.830.60	9.5	16.4	15.6	3.157.50	1.542.97	1.772.90
4.925.70	40.016.23	7.500.00	7.500.00	—	800.00	60.741.93	14.4	16.0	15.3	2.996.13	1.755.56	2.530.91
4.420.50	2.500.40	9.000.00	3.500.00	1.000.00	—	42.927.90	13.1	18.8	15.9	3.269.77	1.500.00	2.384.88
4.925.70	38.885.40	—	3.100.00	1.200.00	600.00	48.711.10	16.2	9.5	14.8	2.738.19	1.225.00	2.435.56
3.410.10	—	7.500.00	3.500.00	800.00	800.00	16.010.10	10.0	17.4	16.5	3.410.10	1.400.00	1.601.01
4.925.70	14.777.10	13.500.00	3.000.00	—	—	36.202.80	15.7	16.8	16.3	3.283.47	1.500.00	2.129.58
3.410.04	14.903.22	9.000.00	7.000.00	1.200.00	800.00	36.313.20	16.2	16.5	16.4	3.052.21	1.500.00	2.015.18
44.910.74	227.288.17	64.500.00	61.100.00	7.915.60	3.000.00	408.714.51	14.4	14.8	14.6	2.895.73	1.533.88	2.233.41
4.420.30	2.904.90	3.000.00	3.200.00	800.00	800.00	15.125.20	15.5	14.0	14.4	3.712.60	1.283.33	1.890.65
3.410.10	6.315.00	6.000.00	5.500.00	1.200.00	800.00	23.225.10	10.0	18.8	17.2	3.241.70	1.500.00	1.935.18
3.410.10	—	4.500.00	3.500.00	800.00	—	12.210.10	8.0	15.7	14.6	3.410.10	1.466.60	1.744.30
3.915.30	2.904.90	3.000.00	3.500.00	800.00	800.00	14.920.20	15.0	14.8	14.9	3.410.10	1.350.00	1.865.03
—	4.546.80	6.000.00	—	800.00	—	11.346.80	11.5	16.4	15.0	2.273.40	1.360.00	1.620.97
4.418.95	2.904.90	4.500.00	1.500.00	1.500.00	—	14.823.85	14.5	14.7	14.6	3.661.92	1.500.00	2.117.69
—	5.178.30	5.600.00	—	800.00	—	11.578.30	15.5	17.7	17.0	2.589.15	1.600.00	1.929.72
3.410.10	—	6.000.00	2.500.00	800.00	—	12.710.10	11.0	12.6	12.4	3.410.10	1.328.57	1.588.76
2.273.40	10.230.30	—	2.000.00	800.00	—	15.303.70	17.2	13.0	15.8	3.125.92	1.400.00	2.550.62
5.557.20	2.904.90	3.000.00	3.500.00	800.00	—	15.762.10	15.5	13.2	13.8	4.231.05	1.460.00	2.251.73
3.409.90	5.683.50	3.000.00	2.000.00	800.00	800.00	25.693.40	16.3	15.2	15.6	3.031.13	1.320.00	1.961.68

ИМЕ ШКОЛЕ NOM DE L'ÉCOLE	Број — Nombre des									Предају недељно — Enseignent par semaine						
	разреда-classes	директора-directeurs	заступника директора-provisaires	професора-professeurs	предавача-candidats	учитеља вештина и језика maîtres des langues et des arts	вероучитеља-professeurs de religion	учитељца рада-institutrices d'ouvrage	свих наставника-total du personnel enseignant	директори-directeurs	професори-professeurs	предавачи-candidats	учитељи вештина и језика maîtres des langues et des arts	вероучитеља-professeurs de religion	учитељке рада-institutrices d'ouvrage	сви-ensemble
Свилајвачка-Svilaynatz	4	1	—	2	2	2	1	1	9	12	35	36	22	8	16	129
Смедеревска-Smédérévo	4	1	—	2	3	1	1	1	9	7	17	54	16	8	12	114
Чачанска-Tchatchak	4	1	—	2	3	1	1	1	9	12	18	52	16	8	16	122
Све ниже гимназије-Tous les gymnases inférieurs	56	11	1	21	37	19	15	9	113	113	300	667	303	116	124	1.643
Све гимназије-Tous les gymnases	130	21	1	105	80	52	22	15	296	179	1.493	1.390	732	200	194	4.188
Реалке-Ecoles réales																
Београдска-de Belgrade	6	1	—	7	1	5	1	—	15	4	113	18	59	6	—	200
Ужичка-d'Oujitzé	6	1	—	7	4	2	1	1	16	3	113	67	23	10	16	232
Обе реалке-Les deux écoles réales	12	2	—	14	5	7	2	1	31	7	226	85	82	16	16	432

ШКОЛЕ — ÉCOLE	Број — Nombre des									Недељно предају — Enseignent par semaine									
	разреда-classes	управитељка-directrices	класних учитељки-institutrices	помоћница-institutrices adjointes	предавача-candidats	хонорарних професора-professeurs honoraires	учитеља језика и вештина maîtres des langues et des arts	вероучитеља-professeurs de religion	учитељка женског рада institutrices d'ouvrage	свих наставника-total du personnel enseignant	управитељке-directrices	класне учитељке institutrices	помоћнице-institutrices adjointes	предавачи-candidats	хонорарни професори professeurs honoraires	учитељи језика и вештина maîtres des langues et des arts	вероучитеља-professeurs de religion	учитељке женског рада institutrices d'ouvrage	сви-ensemble
Виша Женска Школа-Ecole supérieure des demoiselles																			
Београдска-de Belgrade	6	1	15	2	1	9	8	2	3	41	—	178	16	13	57	125	30	38	457
Крагујевачка-Kragouïévatz	2	—	1	—	—	8	1	—	1	11	—	12	—	32	8	—	8	60	
Обе више женске школе-Les deux écoles supérieures des demoiselles	8	1	16	2	1	17	9	2	4	52	—	190	16	13	89	133	30	46	517

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Примају годишње — Reçoivent par an							Просечно је предавао недељно један наставник Un professeur a enseigné en moyenne			Средња годишња плата једног наставника Gage moyen d'un professeur		
директори-directeurs	професори-professeurs	предавачи-candidats	учитељи језика и мајстори des langues et des arts	вероучитељи professeurs de religion	учитељи рада institutrices d'ouvrage	сви-ensemble	вишег реда-de l'ordre supérieur	нижег реда-de l'ordre inférieur	у опште en général	вишег реда-de l'ordre supérieur	нижег реда-de l'ordre inférieur	у опште en général
динара-francs							часова-heures			динара-francs		
4.420.50	6.325.00	3.000.00	3.000.00	800.00	800.00	18.345.50	15.7	13.7	14.3	3.581.83	1.266.66	2.038.39
5.557.20	5.809.80	4.500.00	1.500.00	800.00	800.00	18.967.00	12.0	15.0	14.3	3.789.00	1.266.66	2.107.44
4.925.60	5.178.30	4.500.00	1.500.00	800.00	800.00	17.703.90	15.0	15.3	15.2	3.367.97	1.266.66	1.744.89
49.128.65	60.886.60	56.600.00	33.200.00	12.300.00	5.600.00	217.715.23	13.9	15.1	14.8	3.333.79	1.346.25	1.926.68
94.039.39	288.174.77	121.100.00	94.300.00	20.215.60	8.600.00	626.429.76	14.1	15.2	14.7	3.009.56	1.480.09	2.152.65
6.062.40	25.976.20	1.500.00	9.750.00	—	—	43.288.60	14.6	11.9	13.3	4.004.82	1.875.00	3.092.04
5.430.90	23.239.20	6.000.00	3.000.00	1.000.00	800.00	39.470.10	14.5	14.5	14.5	3.583.76	1.350.00	2.466.88
11.493.30	49.215.40	7.500.00	12.750.00	1.000.00	800.00	82.758.70	14.6	13.3	13.9	3.794.29	1.575.00	2.758.62

Примају годишње — Reçoivent par an								Просечно је предавао недељно један наставник Un professeur a enseigné en moyenne			Средња годишња плата једног наставника Gage moyen annuel d'un professeur			
управитељке-directrices	класне учитељице institutrices	помоћнице-institutrices adjointes	предавачи-candidats	хонорарни професори professeurs honoraires	учитељи језика и вештина-maîtres des langues et des arts	вероучитељи-professeurs de religion	учитељице женског рада institutrices d'ouvrage	сви-ensemble	вишег реда-de l'ordre supérieur	нижег реда-de l'ordre inférieur	у опште en général	вишег реда-de l'ordre supérieur	нижег реда-de l'ordre inférieur	у опште en général
динара-francs								часова-heures			динара-francs			
3.250.00	30.000.00	1.600.00	1.500.00	7.950.00	1.200.00	1.200.00	4.500.00	51.200.00	11.9	11.2	11.4	2.078.13	780.43	1.312.82
—	1.500.00	—	—	3.540.00	1.500.00	—	1.200.00	7.740.00	12.0	4.8	5.5	1.500.00	624.00	703.64
3.250.00	31.500.00	1.600.00	1.500.00	11.490.00	2.700.00	1.200.00	5.700.00	58.940.00	11.9	9.3	10.1	2.044.12	736.06	1.178.80

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

III

СТАТИСТИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА ЗА 1891.—1892. ШКОЛСКУ ГОДИНУ

STATISTIQUE DES ÉCOLES MOYENNES POUR L'ANNÉE SCOLAIRE 1891.—1892.

БОГОСЛОВИЈА — SÉMINAIRE THÉOLOGIQUE

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Разреди — Classes	Б р о ј у ч е н и к а — N o m b r e d e s é l è v e s																	
	у почетку школске године au commencement de l'année scolaire					који су школу оставили qui ont abandonné l'école			на крају школске године-à la fin de l'année scolaire			по успеху-d'après les notes obtenues						
	уписаних inscrits		понављача répétants		Свега — Total	з б о г à cause de				Свега — Total	ученика-ecoliers	ученица-écolières	Свега — Total	одличних excellents	врлодобрих très bons	добрих-bons	слабих-faibles	рђавих-mauvais
	ученика écoliers	ученица écolières	ученика écoliers	ученица écolières		ученика écoliers	ученица écolières	у опште en général	болести maladie		смрти décès	искључења exclusion		других узрока autres motifs	одличних excellents	врлодобрих très bons	добрих-bons	слабих-faibles
I	31	—	—	—	31	—	—	2	1	—	—	28	—	—	—	—	—	15
II	23	—	—	—	23	—	—	1	—	—	—	21	—	—	—	—	—	11
III	42	—	—	—	42	—	—	—	—	—	—	42	—	—	3	22	17	21
Свега Total	96	—	—	—	96	—	—	1	2	2	5	91	—	91	10	56	25	47

Б о г о с л о в и ј а

Разреди — Classes	Б р о ј к а ђ њ е н и х у ч е н и к а — N o m b r e d e s é l è v e s p u n i s								П о у з р а с т у б и л о ј е у ч е н и к а о д — N o m b r e d e s é l è v e s â g é s d e															
	затвором de réclusion		забраоом учења par la défense d'étude	отпуством за време d'exclusion temporaire	изгнањем на свагда d'exclusion perpétuelle	губитвом благодетејања par la perte de la bourse d'état		Свега — Total	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	преко 20 au-dessus de 20	Свега — Total			
	један пут une fois	више пута plusieurs fois				почесног partielle	целог entière															Г о д и н а — а н с		
	један пут une fois	више пута plusieurs fois	почесног partielle	целог entière																				
I	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	20	3	31
II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	20	1	22
III	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	36	1	43
Total Свега	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	6	76	5	96

Б о г о с л о в и ј а

ИЗОСТАНИЦИ — A B S E N C E S																					
неоправдани — non excusées							оправдани — excusées														
Број ученика — Nombre des élèves																					
који су изостали часова — qui ont été absents							Сагера — Total	који су изостали часова — qui ont été absents							Сагера — Total						
један une heure	3	4	6	8	10	12		15	20	25	преко 25 au dessus de 25	5	10	15		20	25	30	35	40	50

Séminaire théologique

4	4	4	1	2	1	3	—	4	—	—	23	—	—	3	1	3	—	1	—	2	4	1	13	28
5	1	—	—	2	1	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	2	1	3	5	5	4	3	5	1	3	40	—	—	—	—	1	—	1	1	1	1	1	13	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	7	5	4	9	7	7	3	11	4	8	77	—	3	2	5	1	2	1	4	5	4	63	90	

Број ученика — Nombre des élèves														Број благодејанаца Nombre des élèves recevant la bourse			Благодејања примили су La bourse ont reçu			
који су били од родитеља dont les parents ont été							рођених у — qui sont nés en							највећи-maximum	најмањи-minimum	средњи-moyenne	сви tous		један — un	
чиновника fonctionnaires	свештеника prêtres	наставника instituteurs	трговца marchands	занатлија artisans	земљорадника agriculteurs	другог занимања d'autre profession	Србији-Serbie	Црној Гори Monténégro	Херцеговини Herzégovine	Босни-Bosnie	Ср. Слонији и Македонији-Anatolie, Serbie et Macédoine	Бугарској Bulgarie	Аустро-Угарској Autriche-Hongrie				Другим државама les autres états	градовима les villes	селима-les villages	за целу школску годину pour toute l'année scolaire

Séminaire théologique

—	12	2	3	4	10	—	17	2	4	3	3	—	2	—	10	21	5	2	3.6	1.250.00	340.92	37.88	12.9
1	4	—	1	5	12	—	19	1	1	1	1	—	—	—	6	17	5	4	4.6	1.840.00	400.00	40.00	21.9
—	21	2	4	5	9	1	36	1	1	—	2	—	—	—	19	23	12	9	10.8	4.230.00	391.70	39.17	25.7
1	37	4	8	14	31	1	72	4	6	4	6	—	2	—	35	61	22	15	19.0	7.320.00	391.40	39.14	20.9

Од 100 свршених ученика било је благодејанаца — Sur 100 élèves ayant fini leurs études, il y avait des boursiers d'état

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ – ÉCOLES NORMALES
D'INSTITUTEURS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Разред и — Classes	Број ученика — Nombre des élèves																			
	у почетку школске године au commencement de l'année scolaire						који су школу оставили qui ont abandonné l'école						на крају школске године à la fin de l'année scolaire			по успешу-d'après les notes obtenues				
	уписаних inscrits		повнављача rétendants		Свeра — Total		з б о р à cause de						Свeра — Total							
	ученика écoliers	ученица écolières	ученика écoliers	ученица écolières	ученика écoliers	ученица écolières	у опште en general	болести maladie	смрти décès	искључена exclusion	других узрока autres motifs	Свeра — Total	ученика-écoliers	ученица-écolières	Свeра — Total	одличних excellents	врло добрих très bons	добрих-bons	слабих-faibles	рђавих-mauvais

Београдска Учитељска Школа

I	72	—	19	—	91	—	5	3	2	4	14	77	—	77	3	31	35	8	—	—	2	1
II	112	—	4	—	116	—	4	4	—	1	11	105	—	105	—	34	59	12	—	—	1	—
III	82	—	3	—	85	—	3	2	—	—	6	79	—	79	—	59	20	—	—	—	—	—
Свeра-Total	266	—	26	—	292	—	12	9	4	6	31	261	—	261	3	124	114	20	—	—	3	1

Нишка Учитељска Школа

I	67	8	10	—	77	8	85	1	—	2	10	13	64	8	72	2	29	40	1	—	30	5	2
II	62	6	6	—	68	6	74	—	—	—	6	6	62	6	68	—	24	44	—	—	20	6	1
III	50	2	—	—	50	2	52	—	—	1	2	3	47	2	49	2	33	14	—	—	—	—	—
Свeра-Total	179	16	16	—	195	16	211	1	—	3	18	22	173	16	189	4	86	98	1	—	50	11	3

Обе Учитељске Школе

I	139	8	29	—	168	8	176	6	3	4	14	27	141	8	149	5	60	75	9	—	30	7	3
II	174	6	10	—	184	6	190	4	4	2	7	17	167	6	173	—	58	103	12	—	20	7	1
III	132	2	3	—	135	2	137	3	2	1	3	9	126	2	128	2	92	34	—	—	—	—	—
Свeра-Total	445	16	42	—	487	16	503	13	9	7	24	53	434	16	450	7	210	212	21	—	50	14	4

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ИЗОСТАНАЦИ — ABSENCES																																																																																															
неоправдани — non excusées												оправдани — excusées																																																																																			
Број ученика — Nombre des élèves																																																																																															
који су изостали часова — qui ont été absents												Cæra — Total	који су изостали часова — qui ont été absents													Cæra — Total																																																																					
један une heure	2	3	4	6	8	10	12	15	20	25	преко 25 au dessus de 25		1	5	10	15	20	25	30	35	40	50	60	преко 60 au dessus de 60																																																																							
Ecole normale d' instituteurs de Belgrade																																																																																															
3	8	9	15	7	3	4	6	11	2	17	85	-	-	-	-	-	3	7	5	2	4	5	26	11	12	12	6	19	12	8	6	9	6	21	122	-	-	-	-	2	3	3	5	7	4	24	3	4	10	3	6	7	4	8	5	7	5	62	-	-	-	-	-	1	-	-	-	3	3	4	17	24	31	24	32	22	16	20	25	15	43	269	-	-	-	-	-	6	10	8	7	14	9	54	
Ecole normale d' instituteurs à Niche																																																																																															
9	8	4	4	6	7	10	5	2	4	21	80	20	16	8	8	3	3	5	1	4	2	6	76	3	3	4	3	7	10	3	4	7	7	17	68	17	11	10	7	3	2	4	5	1	3	2	65	6	6	3	4	3	4	3	4	3	5	2	43	14	6	4	2	1	3	1	1	-	-	6	38	18	17	11	11	16	21	16	13	12	16	40	191	51	33	22	17	7	8	10	7	5	5	14	179
Les deux écoles normales d' instituteurs																																																																																															
12	16	13	19	13	10	14	11	13	6	38	165	20	16	8	8	3	6	12	6	6	6	11	102	14	15	16	9	26	22	11	10	16	13	38	190	17	11	10	7	3	4	7	8	6	10	6	89	9	10	13	7	9	11	7	12	8	12	7	105	14	6	4	2	1	4	1	1	-	3	6	42	35	41	42	35	48	43	32	33	37	31	83	460	51	33	22	17	7	14	20	15	12	19	23	233

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Разред и — Classes	Број кажњених ученика — Nombre des élèves punis								По узрасту било је ученика од — Nombre des élèves âgés de												
	затвором de réclusion		забраном учења par la défense d'étude	опустом за време d'exclusion temporaire	изгнаном на свагда d'exclusion perpétuelle	губитком благодјејања par la perte de la bourse d'état		Свeра — Total	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	преко 20 au dessus de 20	Свeра — Total
	један пут une fois	више пута plusieurs fois				пoчeсиoг partielle	цeлoг entière		г о д и н а — a n s												
Београдска Учитељска Школа																					
I	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	10	20	17	11	7	24	91
II	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	18	20	35	30	11	116
III	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	9	15	53	85
Свeра-Total	1	—	1	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	2	12	39	44	55	52	88	292
Нишка Учитељска Школа																					
I	8	6	1	—	1	—	—	16	—	—	—	—	—	2	15	9	20	15	12	12	85
II	13	7	—	7	—	—	—	27	—	—	—	—	—	—	2	8	13	17	12	22	74
III	51	6	—	—	1	—	—	58	—	—	—	—	—	—	—	8	11	8	25	52	137
Свeра-Total	72	19	1	7	2	—	—	101	—	—	—	—	—	2	17	17	41	43	32	59	211
Обе Учитељске Школе																					
I	8	6	2	—	1	—	—	17	—	—	—	—	—	4	25	29	37	26	19	36	176
II	14	7	—	7	1	—	—	29	—	—	—	—	—	—	4	26	33	52	42	33	190
III	51	6	—	—	1	—	—	58	—	—	—	—	—	—	—	1	15	20	23	78	137
Свeра-Total	73	19	2	7	3	—	—	104	—	—	—	—	—	4	29	56	85	98	84	147	503

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Број ученика — Nombre des élèves															Број благадејанаца Nombre des élèves recevant la bourse			Благадејања примала су La bourse ont reçu					
који су били од родитеља dont les parents ont été										рођених у — qui sont nés en					сви tous			један — un					
чиновника fonctionnaires	свештеника prêtres	наставника instituteurs	трговца marchands	занатлија artisans	земљорадник agriculteurs	другог занимања d' autre profession	Србија-Serbie	Црној Гори Monténégro	Херцеговини Herzégovine	Босни-Bosnie	Ст. Србији и Македо- нији-Ancienne Serbie et Macédoine	Бугарској Bulgarie	Аустро-Угарској Autriche-Hongrie	Другим државама Les autres états	градовима les villes	селима-les villages	највећи-maximum	најмањи-minimum	средња-moyenne	за целу школ- ску годину pour toute l'année scolaire	за један месец pour un mois	динара — francs	
Ecole normale d'instituteurs de Belgrade																							
6	5	5	12	20	32	11	76	4	2	2	4	—	1	—	29	60	54	15	32.9	10.137	318.96	35.44	68.5
13	7	7	17	21	42	9	89	5	2	4	14	—	4	—	56	62	64	23	47.6	14.298	343.70	34.37	77.0
4	9	4	12	14	33	9	58	2	1	2	21	—	1	—	40	45	47	27	39.5	15.595	394.29	43.81	50.0
23	21	16	41	55	107	29	223	11	5	8	39	—	6	—	125	167	165	65	114.0	40.030	340.56	37.84	63.0
Ecole normale d'instituteurs à Niche																							
8	5	3	10	25	25	9	72	3	1	—	7	—	2	—	47	38	21	10	16.5	4.380	265.50	26.55	23.2
6	4	5	12	24	19	4	68	—	—	1	3	—	2	—	54	20	20	12	15.6	4.165	260.00	26.69	22.9
4	4	1	6	8	19	10	48	1	—	—	2	—	1	—	24	28	33	15	26.7	6.625	248.49	27.61	54.5
18	13	9	28	57	63	23	188	4	1	1	12	—	5	—	125	86	74	37	58.8	15.170	270.50	27.05	31.3
Les deux écoles normales d'instituteurs																							
14	10	8	22	45	57	20	148	7	3	2	11	—	3	—	76	98	75	25	49.4	14.517	321.90	32.11	35.1
19	11	12	29	45	61	13	157	5	2	5	17	—	6	—	110	82	84	35	57.2	18.463	322.70	32.27	35.5
8	13	5	18	22	52	19	109	3	1	2	23	—	2	—	64	73	80	42	66.2	22.220	335.52	37.28	54.1
41	34	25	69	112	170	52	411	15	6	9	51	—	11	—	250	253	239	102	172.8	55.200	341.00	34.10	40.3

Од 100 свршених ученика било је благадејанаца — Sur 100 élèves ayant fini leurs études, il y avait des boursiers d'état

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А